

Engebret-bevegelsen

Likestilling, påvirkning og fagforeningsarbeid

Maria Utheim

Masteroppgave i journalistikk
ved Institutt for medier og kommunikasjon

UNIVERSITETET I OSLO

5. mai 2009

Sammendrag

Denne oppgaven har som mål å belyse fenomenet *Engebret-bevegelsen* og se på bevegelsens innflytelse på likestillingspolitikken i Norsk Journalistlag i perioden 1974 til 1985. Engebret-bevegelsen var et nettverk blant kvinnelige journalister i denne perioden. Flere av kvinnene begynte som journalister i en tid da yrket fortsatt var et utpreget mannsdominert livsstilsyrke. Det bød på mange utfordringer. Oppstarten av bevegelsen kom derfor som en protest mot de etablerte strukturer og nedarvede konvensjoner i yrket, og mobiliserte kvinnelige journalister til en offensiv for likestilling utover på 70-tallet. Bevegelsen var en debatt- og pressgruppe og valgte Norsk Journalistlag som hovedarena for likestillingskampen. Og det var her likestilling i pressen for alvor ble satt på dagsorden. Krav om likelønn og bedre arbeidsvilkår, og diskusjoner om det fantes en egen kvinnelige journalistikk ble løftet opp på agendaen. Det ga positive resultater. Flere av bevegelsens deltagere tok verv i NJ. I løpet av bevegelsens tid fikk NJ sin første kvinnelige faglige sekretær, nestleder og leder, alle med Engebret-bevegelsen som plattform. Opprettelsen av likestillingsutvalget og vedtak om kjønnskvoltering på begynnelsen av 80-tallet, bidro til at likestillingsarbeidet ble ivaretatt av NJ og at Engebret-bevegelsen oppløste seg.

Summary

This thesis aims to take a closer look at the phenomena the *Engebret movement* and investigate the movements influence on the politics of equality (between female and male journalist) in the journalist union Norsk Journalistlag (NJ) in the time period 1974 to 1985. The Engebret movement was a network among female journalists in these years. Many of the women began as journalists in a time when the profession was male dominated and a life style job. This was a challenge for the female journalists. The movement was therefore established as a protest to the conservative structures and inherited conventions within the profession. Throughout the period the female journalists mobilised for a fight for equality. Through debate and pressure the movement gained impact on the unions work for equality. At the end of the 70s positive achievements proved their effort. Many of the women from the Engebret movement joined the union actively. During this period of time NJ hired the first female union secretary, vice president, and later the first female president, all of who came from the Engebret movement. When the work for equality was incorporated into the unions agenda, the Engebret movement gradually came to an end.

Forord

Engebret-bevegelsen var et fullstendig ukjent fenomen for meg da jeg skulle velge tema for denne masteroppgaven i journalistikk. I løpet av tiden jeg har jobbet med temaet, har jeg fått innblikk i en spennende bevegelse som har preget vår nære pressehistorie. Det har vært lærerikt og perspektivrikt, og ikke minst har det gitt meg muligheten til å møte noen av denne historiens sentrale drivkrefter. Det har vært en stor glede! Jeg håper dette også kommer leseren til gode.

Hjertelig takk til professor Rune Ottosen ved Høgskolen i Oslo som tipset meg om Engebret-bevegelsen. Ottosen har vært min veileder, og har bidratt med innsikt, engasjement og konstruktive tilbakemeldinger. Takk for hyggelige møter!

Norsk pressehistorisk forening har bidratt med et kjærkomment stipend – tusen takk for det.

En stor takk rettes til alle i Norsk Journalistlag og i Journalisten. Begge steder ble jeg møtt med åpne armer og fri tilgang til arkivet og kopimaskinen. En ekstra stor takk til Bente Sabel, forhandlingsleder i NJ, som fant frem rapporter, artikler og som ryddet plass til meg på kontoret sitt. Hjertelig tusen takk!

Informantene mine fortjener stor honnør. Uten deres bidrag ville sluttresultatet blitt adskillig fattigere og arbeidet med oppgaven mye tyngre. Det er en viktig historie som nå er fortalt!

Tusen takk også til min mor, Marit Eide Utheim, som har gitt meg verdifulle kommentarer til deler av oppgaven og brukt sin akademiske innsikt til å gi meg nyttige råd underveis.

Takk til alle som har ønsket meg lykke til på veien; pappa, søstrene mine, øvrig familie og gode venner! Takk også til Eva og Inge som har trådt støttende til når nøden har vært som størst!

Ikke minst vil jeg rette en stor takk til min kjære Tore som med enestående innsats har lagt forholdene optimalt til rette for meg i viktige faser, og ikke minst Una og Tora, verdens skjønneste og mest tålmodige barn!

Maria Utheim

Oslo, 5. mai 2009

Innholdsfortegnelse

Forord	3
1. Innledning og tematikk	6
1.1 <i>Noe å snakke om?</i>	6
1.2 <i>Problemstilling</i>	8
1.3 <i>Struktur og avgrensning</i>	9
2. Opprør, endring og representasjon	11
2.1 <i>Likestillingskampen</i>	12
2.2 <i>Kvinnekamp i norsk presse</i>	15
2.3 <i>Hva var Engebret-bevegelsen?</i>	17
2.4 <i>Informantene</i>	19
3. Teoretiske forståelsesrammer	23
3.1 <i>Kvinnelig journalistikk</i>	23
3.1.1 <i>Feministiske strømninger i tiden</i>	24
3.1.2 <i>Likhet eller forskjell i kvinnelig journalistikk</i>	27
3.1.3 <i>Endringspotensiale i journalistikken</i>	29
3.2 <i>Dynamikk og påvirkning i bevegelser</i>	31
3.2.1 <i>Kjønnsystemer</i>	31
3.2.2 <i>Nettverk og sosiale bevegelser</i>	33
3.2.3 <i>Arbeidsmiljøundersøkelser</i>	35
4. Metode	37
4.1 <i>Eksplorativ design</i>	39
4.2 <i>Muntlige kilder</i>	39
4.3 <i>Dokumentanalyse</i>	42
5. Engebret-bevegelsen	44
5.1 <i>Bevegelsens utgangspunkt</i>	44
5.1.1 <i>“Kvinner i norsk journalistikk” som tema i Journalisten</i>	45
5.1.2 <i>Kjønnsperspektiv i Norsk Journalistlags lønnsstatistikk</i>	48
5.1.3 <i>Uformelle møter - front mot mannssamfunnet</i>	49
5.2 <i>Møtene på Engebret Cafè</i>	51
5.2.1 <i>Det første møtet</i>	52
5.2.2 <i>Resultatene av de fire brevene</i>	53

5.3	<i>Hjertesaker</i>	55
5.3.1	Lønnsforholdene for kvinnelige journalister	55
5.3.2	Kvinnelig journalistikk	57
5.3.3	Kvinnesak på dagsorden i Kvinneåret 1975	64
5.3.4	København-konferansen i 1980	66
5.4	<i>Samarbeid på tvers</i>	69
5.4.1	Kvinnerens usynliggjøring i pressen	70
5.4.2	Kvinnelige journalisters arbeidsvilkår	73
5.4.3	Engebret-bevegelsen som inngang til faglig arbeid	75
5.4.4	Bevisstgjøring og økt selvtillit	78
5.5	<i>Engebret-bevegelsen løser seg opp</i>	80
5.6	<i>Oppsummering</i>	83
6.	Likestillingspolitikken i Norsk Journalistlag 1970 – 1985	86
6.1	<i>Norsk Journalistlag - et historisk riss</i>	86
6.1.1	Kvinnene i fagforeningen	87
6.2	<i>Fremgang og likestilling på dagsorden: 1970-tallet</i>	88
6.2.1	Landsmøtet i 1970: Benneche fronter kvinnesaken	89
6.2.2	Landsmøtet i 1972: Fiskvik tar opp tråden etter Benneche	90
6.2.3	Kvinnelige journalister markerer seg	91
6.3	<i>Kvinneåret 1975</i>	92
6.3.1	Første kvinnelige nestleder	92
6.3.2	Landsmøtet i 1975	93
6.3.3	En viktig symbolsak: fra formann til leder	94
6.3.4	“Mindre tøft og bohem-preget” arbeidsmiljø	95
6.3.5	Nei til kvinneutvalg	97
6.4	<i>Stagnasjon og nye veier: 1980-tallet</i>	99
6.4.1	Opprettelsen av likestillingsutvalget i 1981	100
6.4.2	Kvoteringsdebatten	101
6.4.3	Første kvinnelige leder	103
6.5	<i>Oppsummering</i>	104
7.	Sammenfatning	105
	Kildeliste	108
	Appendix 1	112
	Appendix 2	114

1. Innledning og tematikk

1.1 Noe å snakke om?

Det var en liten, beskjeden annonse som sto på trykk på baksiden av *Journalisten* i oktober 1974. Tittelen lød *Noe å snakke om?* Men om annonsen var beskjeden, skulle utfallet vise seg å ha kraft nok til å rokke ved vante forestillinger og tradisjonelle holdninger i journalistyrket. I annonsen ble kvinner i Oslo-pressen og NRK invitert til et møte på Engebret Café. Oppslutningen var stor; over 60 kvinnelige journalister fra hovedstaden møtte opp. Bak initiativet sto Reidun Kvaale, Gerd Benneche, Harriet Eide, Anne Lise Refsum (nå Stafne) og Gerda Vislie. Møtet ble det første i en lang rekke i det som ble hetende *Engebret-bevegelsen*, et nettverk blant kvinnelige journalister i hovedstaden i et drøyt tiår.

Reidun Kvaale, journalist og forfatter, var en av de mest sentrale pådriverne for Engebret-bevegelsen. I en stemningsrapport fra tiden forut for det første møtet skriver hun at “det hadde gjæret innen kvinnegruppene i media. ... Kvinnene begynte å bli sinte. Vi ville kreve rettferdighet og likestilling.” (Kvaale 1982). Gjennom bevegelsen ble krav om utjevning av lønnsforskjeller, økt kvinnelig representasjon, både i spaltene og i fagforeningen, og diskusjoner om kvinnelige journalistikk løftet opp på den journalistiske dagsorden. Gjennom et drøyt tiår – fra 1974 til 1985 – møttes deltagerne i bevegelsen med ujevne mellomrom i det som Kvaale omtalte som et “uformelt debatt- og interesseforum” (Kvaale 1986). Kvaales ønske om rettferdighet og likestilling i pressen er fortsatt ikke oppfylt, men Engebret-bevegelsen skapte en verdifull og resultatorientert arena for kvinnekamp og likestillingskamp i journalistikken og i Norsk Journalistlag.

Oppgaven er en *historisk fremstilling* av Engebret-bevegelsen. Bevegelsen eksisterte i siste halvdel av 70-årene og første halvdel av 80-årene, og denne tidsperioden vil derfor ligge til grunn for oppgaven. Disse årene blir av historieprofessor Ida Blom (1999) beskrevet som en tid preget av oppbrudd og forandring. Det var et stort politisk engasjement i samfunnet og et sterkt ønske om å bryte med etablerte samfunnsstrukturer. Den sterke politiske bevisstheten og våkenheten ga seg utslag i demonstrasjoner og aksjoner, en *grasrotoffensiv*.

Demonstranter marsjerte for retten til fri abort og aksjoner mot pornografi og andre former

for kvinneundertrykkende uttrykk, demonstrasjoner mot Vietnam-krigen, mot utbyggingen av Alta-vassdraget, aksjoner i forbindelse med EF-avstemningen i 1972 og protestaksjoner mot den norske assimileringlinjen overfor samene (Blom 1999, 327). Den nye norske kvinnebevegelsen var en del av et fenomen som pågikk i hele den vestlige verden, og reiste seg med en imponerende kraft fra 1970 (Hagemann 2004, 275). Simone de Beauvoirs *Le deuxième sexe* (1949) ble utgitt på norsk i 1970 og satte et sterkt preg på kvinnebevegelsen gjennom det skjellsettende ”Man fødes ikke som kvinne, man blir det”. Tanken om at man blir sosialisert inn i gjeldende kjønnsmonstre og at kjønn derfor er ikke biologisk, men sosialt betinget, fikk stort gjennomslag i samtiden. Kjønn var ikke skjebne, og det er naturlig å tenke at det også påvirket hvordan kvinner så på mulighetene for endring av tradisjonelle kjønnsrollemønstre. 70-tallet ga også ny giv til *den internasjonale kvinnedagen 8. mars*, en dag som fortsatt samler tusenvis av kvinner, og en god del menn, til kamp for likestilling og til støtte for kvinnekampen. 70-tallet var glede, optimisme, energi og mange impulser; det var et tiår for nye idéer og for politiske omveltninger.

Parallelt har det pågått en kvinnekamp i journalistyrket. Yrket var mannsdominert og med et sterkt mytebefengt selvbilde: ”En mann med sigarett i munnviken og notatblokk i handa, ustanselig på farten for å være der det skjer og komme først med nyhetene” (Skard 1984, 9), eller som journalist Anne Lise Stafne har formulert det:

Dette var før Arbeidsmiljølovens tid, i avisene rådde for en stor del den holdningen at 'livet i pressen er et hundeliv, men det eneste som er verdt å leve'. Man jobbet når det var nødvendig, familielivet ble svært ofte satt til side. (Stafne 2007).

De kvinnene som fant veien inn i yrket var mange steder eneste kvinne i redaksjonen, og arbeidsoppgavene ble fordelt etter et tradisjonelt kjønnsrollemønster. Mange barrierer måtte overvinnnes for at man som kvinne fikk innpass i yrket og senere i fagforeningen. Utover på 70-tallet bidro en økt bevisstgjøring til en *offensiv* for likestilling i journalistyrket (Ottosen 1996, 355). I flere henseender ble denne kampen rettet inn mot fagforeningen, og plattformen var Engebret-bevegelsen. Resultatene av kampen viste seg utover på 70- og 80-tallet, for eksempel krympet lønnsforskjellene mellom kvinnelige og mannlige journalister, flere kvinner kom inn i yrket og flere kvinnelige journalister tok verv i fagforeningen.

I løpet av den tiden jeg har jobbet med denne oppgaven, har jeg fra tid til annen truffet på journalister eller tidligere journalister som var samtidige med mine informanter, som alle, gjennom egne referanser eller av omtale, husker Engebret-bevegelsen. Mitt inntrykk er at

bevegelsen var relativt alment kjent innen journalistyrket på den tiden da bevegelsen eksisterte. Derimot er det ingen journalister i generasjonen under som kjenner til dette nettverket, heller ikke meg selv før jeg ga meg i kast med denne oppgaven. Med noen få hederlige unntak, kan man i det store og hele si at historien om Engebret-bevegelsen ikke har fått en samlet fremstilling. Oppgaven har som ambisjon å gjøre Engebret-bevegelsen kjent som en del av nyere norsk pressehistorie.

Reidun Kvaales ord om *rettferdighet og likestilling* står som et minne over en glød og energi som preget 70-tallets journalistiske kvinnekamp. I forbindelse med ti års-jubileumet av Engebret-bevegelsen, stilte Bente Sabel dette retoriske spørsmålet i *Journalisten: Støtten og solidariteten hvor ble den av?* (Sabel 1984). Engebret-bevegelsen som et forum for likestillingsdebatt i journalistyrket rant til slutt ut i sanden, men tematikken er fortsatt like aktuell.

1.2 Problemstilling

Med unntak av to verdifulle bidrag fra Reidun Kvaale (1986) og Rune Ottosen (1996) er det skrevet lite om Engebret-bevegelsen, og det har også vært knyttet usikkerhet til bevegelsens betydning og plass i pressehistorien. Det er derfor aktuelt å studere bevegelsen mer inngående. Både hos Kvaale og Ottosen kommer det frem aspekter ved Engebret-bevegelsen som tyder på at det var en viss tilknytning til Norsk Journalistlag (NJ). Blant annet kommer det frem at kvinnelige journalister og deltagere i Engebret-bevegelsen deltok i fagforeningsarbeid og hadde tillitsverv i NJ. Spørsmål om lønn, arbeidsvilkår og stoffordeling ble tatt opp til diskusjon av deltagere i Engebret-bevegelsen og tatt opp som tema i fagforeningen eller i fagbladet *Journalisten*. Flere av de sentrale personene i bevegelsen var aktive i NJ og det hendte at diskusjoner i Engebret-bevegelsen fortsatte i NJ. Andelen kvinner i yrket og i fagforeningen økte gjennom hele 70- og 80-tallet og lønnsforskjellene mellom kvinnelige og mannlige journalister ble mindre i samme tidsrom (Ottosen 1996, Kvaale 1986). I løpet av denne tidsperioden fikk NJ sin første kvinnelige faglige sekretær, første kvinnelige nestleder og ikke minst første kvinnelige leder (Ottosen 1996). Det er derfor grunnlag for å undersøke denne forbindelseslinjen nærmere. Mitt hovedansvar for denne oppgaven er å si noe om hvilken *betydning* Engebret-bevegelsen

har hatt for denne utviklingen. Jeg mener det kan være fruktbart å forsøke å si noe om dette i lys av likestillingspolitikken i NJ, eller sagt på en mer presis måte:

Hvilken rolle spilte Engebret-bevegelsen for utviklingen av likestillingspolitikken i Norsk Journalistlag?

For å kunne svare på denne problemstillingen, er det nødvendig å undersøke fenomenet Engebret-bevegelsen nærmere. Studiet av Engebret-bevegelsen vil derfor stå sentralt i oppgaven. Hva var Engebret-bevegelsen; hva var bevegelsens utgangspunkt, høydepunkter og oppløsning? Hvilke idéer og tanker kom frem i bevegelsen, hvilke mål lå til grunn for virksomheten og hvilket gjennomslag fikk målene i miljøet og samtiden?

Det vil også være vesentlig for problemstillingen å forsøke å identifisere noen trekk i NJs likestillingspolitiske historie, avgrenset til perioden da Engebret-bevegelsen eksisterte. Hvilken plass var det i fagforeningsarbeidet for likestillingspolitiske saker, for kvinnelige journalister og deres yrkesutfordringer? Hvor kom impulsene fra som satte likestilling på dagsorden? Kom de innenfra eller utenifra? Hvilke ønsker lå til grunn for likestillingsarbeidet i Norsk Journalistlag?

1.3 Struktur og avgrensning

Mitt hovedanliggende for denne oppgaven er altså å undersøke hva Engebret-bevegelsen var, og jeg har valgt en inngang til det som går gjennom bevegelsens betydning for likestillingspolitikken i fagforeningen. Oppgaven er historisk og eksplorerende, og gjennom intervjuer og arkivundersøkelser forsøker jeg å nærme meg noen svar.

I fremstillingen av stoffet holder jeg et generelt fokus på kjønn forstått som et kvinneperspektiv, altså en fremhevelse av kvinnelige aktører og deres handlinger. I oppgaven forsøker jeg å synliggjøre enkelte aspekter ved den generelle kvinnekampen på 70-tallet, og legge et kvinneperspektiv på journalistikken som ledet frem til kvinnekampen som kom innad i journalistyrket fra begynnelsen av 70-tallet (kapittel 2). Senere i oppgaven kommer et historisk riss over den tidlige fagforeningshistorien og de første fagforeningskvinnene (første del av kapittel 6). I et begrenset format som dette, vil en slik fremstilling av en historisk tid nødvendigvis være kraftig forenklet, men formålet er å tegne et historiske bakteppe som tydeliggjør den konteksten som Engebret-bevegelsen var en del

av. Teorigrunnlaget (i kapittel 3) for oppgaven er også delvis historisk, nettopp for å vise de mange strømningene som var i tiden. Jeg trekker dessuten veksler på teoretiske perspektiver om feminisme og feminismens utviklingen (Halsaa 1996), kvinnelig journalistikk (Kvaale 1986; Zilliacus-Tikkanen 1997), nettverk og sosiale bevegelser (Andersson 2003; Dahlerup 1998) og om kjønnssystemer (Acker 2001). Jeg vil i tillegg benytte meg av to av de første arbeidsmiljøundersøkelsene som kom mot slutten av 70-tallet (Børtnes og Grønsund 1981; Skard 1984). Oppgavens metodedel diskuterer tre punkter som ligger til grunn i oppgaven. Jeg bruker et *eksplorativt design* som utgangspunkt for en tilnærming til stoffet.

Innsamlingen av data har jeg gjort ved hjelp av en kombinasjon av flere metoder, såkalt *metodetriangulering*, der intervjuer, ulike typer arkivmateriale og studier av sekundærlitteratur er de viktigste. I en historisk fremstilling som dette, vil det derfor være naturlig å diskutere bruken av *muntlig kilder* og bruken av trykte/utrykte dokumenter i *dokumentanalyse* (kapittel 4). Oppgaven er som nevnt ovenfor empirigenerert. Empirien om Engebret-bevegelsen og likestillingsarbeidet i Norsk Journalistlag i tidsperioden 1970 til 1985 utgjør hovedtyngden i oppgaven og blir presentert i kapittel 5 og 6. Til slutt kommer en sammenfatning (kapittel 7).

2. Opprør, endring og representasjon

1970-tallet var tiåret da kvinner for alvor gjorde sin inntreden i yrkeslivet og i det politiske og offentlige liv¹. Kvinners deltagelse i arbeidslivet økte og kvinner gikk fra å være heltidshusmor til deltidshusmor. Teknologiske nyvinninger gjorde hverdagen lettere og en forsiktig oppmykning av forventninger til kjønnsrollemønsteret bragte mannen i større grad hjem, men fortsatt sto de tradisjonelle hovedstrukturene fast. Da andelen kvinner som tok lønnet arbeid steg, var det i stor grad innenfor typiske kvinneyrker som undervisning, helse-, omsorg- og sosialarbeid; arbeidslivet ble i stor grad kjønnsdelt. Denne økte yrkesaktiviteten mener Blom ble en bærebjelke for oppbyggingen av velferdsstaten. Det kjønnsdelte arbeidsmarkedet på 1970-tallet preget også politikken. Det politiske feltet var tradisjonelt maskulint, men fra begynnelsen av 70-tallet kom kvinner for alvor også inn her. Økt deltagelsen i politikken var først preget av en tradisjonell forståelse av hvilke områder i samfunnet som var kvinnelige og mannlige. Utover 70- og 80-tallet oppsto det etterhvert større utveksling mellom de feminine og maskuline politiske feltene (Blom 1999, 315-321).

Begrepet “kjønnsroller” ble introdusert av sosiologen Harriet Holter gjennom hennes forskning om sammenhengene mellom kjønn og arbeid (Engelstad m.fl. 2005, 83; Blom 1999, 326). 70-tallet sto for endring, også med hensyn til de tradisjonelle kjønnsrollene. Anne Lise Ellingsæter og Susan Lingsoms (1983) studie av tidsbruken på 70-tallet, viser en generell utjevning av kjønnsrolleforskjeller. Det store bildet viser at det var en økning av fritid og utdanningstid, særlig for kvinner, og en reduksjon av husholdsarbeid. Det er særlig i tiden brukt på inntektsgivende arbeid og husholdningsarbeid, at forskjellene mellom menn og kvinner kommer tydeligst til uttrykk: menn reduserte tidsbruken til inntektsgivende arbeid, mens kvinner økte sin tid til dette. Kvinner reduserte sin tidsbruk til husholdningsarbeid betydelig, mens menn økte sin tid til dette noe (Ellingsæter og Lingsom 1983, 14-15, 21, 32).

¹ Med inntreden i yrkeslivet menes overgangen fra ulønnet arbeid til lønnet arbeid. Historieprofessor Ida Blom understreker at tallene for kvinners inntreden i yrkeslivet i realiteten var mindre enn det statistikken viser. Grunnen til det er at sesongarbeid, deltidsarbeid og for eksempel familiearbeid i jordbruket ikke ble regnet inn i statistikken over lønnsarbeid før 1970. Fra og med folketellingen i 1970 ble slikt arbeid altså tatt med, og fra 1980 ble alle som hadde minst 20 timers arbeidsuke tatt med i statistikken over antall personer i arbeid. (Blom 1999, 313.)

Samtidig med at kvinner økte sin deltagelse i yrkeslivet, pågikk det en kamp om representasjon i den offentlige sfæren. Historisk har kvinner måttet overskride det Stein Rokkan har kalt "... 'de fire terskler' for fullverdig politisk deltakelse: legitimering (på 1800-tallet), inkorporering (ved stemmerettservedelse 1901-1913), representasjon (1960-1980-årene) og endelig i 1986 delaktighet i den utøvende makt." (i Blom 1999, 323). I følge historiker Anne-Hilde Nagel var det først da kvinner deltok i den utøvende makt at de kunne oppfattes som fullverdige politiske deltagere i den demokratiske stat. Kampanjer for å få flere kvinner inn i kommunestyrene resulterte i flere 'kommunekupp' i løpet av 70-tallet (Blom 1999, 323, 329; Skard 1979). Kampen om økt representasjon for kvinner ga synlige utslag på andelen kvinner i politikken utover 70-tallet. I 1969 var det 9,3 prosent kvinnelige stortingsrepresentanter; i 1985 hadde dette tallet økt til 34,4 prosent (Blom 1999, 348, tabell 4).

2.1 Likestillingskampen

70-tallets *kvinnebevegelse* ble en viktig møteplass og sentral aksjonsform for samfunnsengasjerte kvinner. Kvinnebevegelsen besto av unge kvinner, særlig de med god utdanning som kombinerte jobb og familieliv, eller studenter som planla livet slik. De viktigste barrierene for økt likestilling, hadde de 'gamle' kvinneorganisasjonene på 50- og 60-tallet gjennom sin virksomhet bidratt til å bryte ned. Reduserte barnetall, større økonomisk trygghet, bedre boligstandard og solid utdanningsøkning ga unge kvinner på 70-tallet et annet utgangspunkt enn deres mødre. 70-tallet ble derfor tiåret for *kvinnefrigjøring*. Nå var det ikke bare likestilling som var målet, men frigjøring gjennom å bryte ned ulike motsetningsforhold i samfunnet². Som metode for å oppnå frigjøringen var det vanlig at deltagerne i de forskjellige kvinnebevegelsene møttes gjennom bevisstgjøringsgrupper, under kvinnebevegelsens motto 'Det personlige er politisk' (Blom 1999, 327-328). For øvrig et ikke uproblematisk slagord; ønsket om å utvide begrepet politikk til å omfatte det private avslørte manns makt og kvinneundertrykking, men synliggjøring av privatlivet kunne også tenkes å avsløre kvinnemakt (Holter 1996, 13). Et annet aspekt ved kvinnebevegelsens slagord er ordtaket *der kvinner går inn, går makten ut*: historien etter viser at makten i flere

² Motsetningsforhold mellom husarbeid og yrkesarbeid, offentlig og privat, praktisk og teoretisk virksomhet, seksualitet og sensualitet. (Blom 1999, 327.)

henseender har beveget seg fra politikken til næringslivet og også til media (Ekman 1998, 25).

Mange feminister så kvinnekampen som en del av en større endring av samfunnsformasjonen som også inkluderte kampen mot kapitalismen og imperialismen. Kvinnebevegelsen besto av flere organisasjoner. De to største, *Nyfeministene* (1970) og *Kvinnefronten* (1972), hadde forskjellige mål for kvinneopprøret. Hos Nyfeministene var det viktigste å bekjempe mannsdominansen i samfunnet, mens Kvinnefronten hadde en politisk agenda som etterhvert ga grunnlaget for tette bånd med AKP-ml, nemlig å forene feminismen med antikapitalismen. Nyfeministene og Kvinnefronten organiserte seg vidt forskjellig. Mens Nyfeministene hadde en flat nettverksstruktur, organiserte Kvinnefronten seg med en sentralisert organisasjon. Kvinnefrontens tette båndene med AKP-ml, førte etterhvert til at flere brøt ut og organiserte seg i andre grupperinger. Den største av dem var *Brød og roser* (1976) og den satte, ifølge Ida Blom, "kampen for økonomisk frigjøring og utvikling av solidaritet, kjærlighet og frihet i sentrum." (Blom 1999, 328).

Kvinneopprøret ga resultater; likestilling ble i løpet av 1970-årene offentlig politikk. Gjennom sine aksjoner, demonstrasjoner og kampanjer satte kvinnebevegelsen dagsorden. Det bidro i neste omgang til å endre den politiske kulturen. Ida Blom argumenterer for at "denne kulturens maskuline karakter kom under debatt, og det ble gjort plass for en politikk som vokste ut av kvinners hverdagsproblemer." (Blom 1999, 329). Kvinnebevegelsen og den dagsordenfunksjonen den hadde, førte til at saker med likestilling og kvinnefrigjøring som tema ble debattert i politikken og innad i partiene. Et interessant paradoks i denne delen av norsk kvinnehistorie er den tilsynelatende motsetningen mellom på den ene siden et fortsatt tradisjonelt norsk arbeidsliv og konvensjonelle kjønnsnormer, og på den andre siden den "imponerende kraft i ... kvinnebevegelsen som reiste seg fra 1970." (Hagemann 2004, 275). Kanskje er det slik at kraften og energien i kvinnebevegelsen var et resultat av kontrasten mellom det tradisjonelle kjønnsrollemønsteret som fortsatt var rådende og kvinnebevegelsens radikale idégrunnlag? 70-tallet ble, som både Blom (1999) og Hagemann (2004) påpeker, et tiår med store omveltninger og konkrete resultater på kjønns politikken område. I 1972 ble Likestillingsrådet opprettet som en rådgivningsinstitusjon med

kvinnesaken som bredt nedslagsfelt³. I 1978 ble Likestillingsloven vedtatt. Samme år ble Likestillingsombudet⁴ og Klagenemda for likestilling opprettet. Likestillingsloven ble foreslått for å utjevne forskjeller mellom kjønnene, forskjeller som var veldokumenterte. Det handlet om kvinners og menns yrkesdeltagelse og utdanningsdeltagelse, og de tradisjonelle roller i forhold til valg av utdanning og yrke. Forskjeller i lønn for samme type arbeid, tradisjonell fordeling av oppgaver knyttet til hjem og barn, store forskjeller i representasjon i offentligheten, utgjorde bakgrunnen for loven (Holgersen 1983, 27). Retten til fri abort hadde vært en viktig kvinnepolitisk sak lenge, men 70-tallets kvinnebevegelse ga kravet sprengkraft. Med Lov om selvbestemt abort (1978) var en viktig kvinnepolitisk seier innkassert. Annen lovgivning, som tidligere i historien skilte mellom kjønnene, var etter hvert endret slik at de var kjønnsnøytrale. Men selv om norsk lovgivning langt på vei var blitt kjønnsnøytral, var ikke det ensbetydende med reell likestilling. Likestillingsloven ble foreslått på grunnlag av manglende reell likestilling og tok særlig sikte på å bedre kvinnens stilling (Holgersen 1983, 28). Diskusjoner om hvordan kvinnens stilling kunne bedres, avledet debatten om kjønnskvolterering som kom for fullt på begynnelsen av 80-tallet. I 1981 ble det vedtatt en handlingsplan for likestilling som åpnet for bruken av radikal kjønnskvolterering (Hagemann 2004, 275). Kjønnskvolterering var også tema på kvinnekonferansen i København i 1980, en konferanse som også ble viktig for Engebret-bevegelsen (se kapittel 5).

En viktig del av likestillingsarbeidet var kampen for gode permisjonsordninger i forbindelse med fødsel og barneomsorg. I 1956 ble det vanlig med 12 ukers mammapermisjon i Norge og på slutten av 70-tallet ble permisjonen utvidet til 18 uker. Først i 1993 ble permisjonsordningen utvidet til slik vi kjenner den i dag.

³ Likestillingsrådet ble lovhjelmet i 1978. I 1997 ble rådet nedlagt etter en omorganisering, men fortsatte som Kompetansesenter for Likestilling (Likestillingssenteret). I 2006 ble Likestillingssenteret nedlagt, og oppgavene ble tatt over av Likestillings- og diskrimineringsombudet. (Wikipedia Den frie encyklopedi.)

⁴ Likestillingsombudet var det første i verden, med Eva Kolstad som første leder (1978-1988). I 2006 ble Likestillingsombudet lagt under det nye Likestillings- og diskrimineringsombudet. (Wikipedia Den frie encyklopedi.)

2.2 Kvinnekamp i norsk presse

De første kvinnelige pionerene i journalistikken var samfunnsengasjerte journalister, og noen av dem er kvinner som ikke bare har banet vei for kvinnelige journalister etter dem, men for en ny journalistikk. Navn som Halldis Stenhamar i Dagbladet og Ragna Hagen i Arbeiderbladet var journalister med et stort engasjement for samfunnets svakere stilte. Lise Lindbæk var Norges første kvinnelige krigskorrespondent som rapporterte fra den spanske borgerkrigen på slutten av 1930-tallet. Stavanger Aftenblad fikk sin første kvinnelige utenrikskorrespondent i Johanne Margrethe Johnsen som rapporterte fra Afrikas misjonsmarker (Kvaale 1986, 13). Det var kvinner med et stort engasjement og skarpe penner. Men da kvinner som lesergruppe fikk spaltefokus utover på 1950-tallet, var det mer tradisjonelle kvinnelige stoffområder som ble prioritert og som de kvinnelige journalistene ble satt til. I VG i 1952 laget de en egen kvinneside som de kalte ”Hun”. Dagbladet hadde ”Spinnesiden”, ”Den moderne Eva” og ”Husmorsiden” fra før krigen. Disse sidene konsentrerte seg om stoff om kvinner, moter, mat, oppdragelse og yrkesproblemer etc., og ble et satsningsområde for løsslagsavisene fra 1950-tallet (Ottosen, Røssland og Østbye 2002, 138, 139). Elisabeth Eide (2007) har kalt denne perioden for *Husmortiden*, og mener at ”Kvinnesidene bidro [med] mye positivt, men ble kanskje også et alibi og en unnskyldning for å ignorere så vel kvinner som deres eventuelle særegne interesseområder på andre av avisenes sider.” (Eide 2007, 13). Journalistikk rettet mot kvinner ble henvist til spesialsider, men etterhvert oppdaget avisledere at det lå et salgspotensiale i kvinnestoff. Med avviklingen av partipressen, hadde journalistikken ved inngangen til 70-tallet generelt sett dreiet fra meningsstoff til nyhetsstoff og *popularisering* av stoffet hadde økt (Ottosen, Røssland og Østbye 2002, 149). I 1963 gikk VG over til tabloid, og mange aviser fulgte etterhvert denne trenden. Journalistikken som vokste frem innenfor dette formatet, ofte i løssalgsavisene, var i større grad preget av behovet for å selge. Leseren kom derfor i fokus. Kvinner var en lesergruppe i vekst, og i markedstilpasningen som fulgte av denne erkjennelsen, fikk kvinnelige stoffområder mer spalteplass.

*Populærjournalistikken*⁵ fikk bedre vilkår gjennom den teknologiske utviklingen og avviklingen av partipressen. I kjølvannet av populærjournalistikken er det journalistiske

⁵ I følge Ottosen, Røssland og Østbye (2002) er koblingen mellom tabloidformatet og en mer iøynefallende og lettfattelig journalistikk, ofte kalt *tabloidjournalistikk*, upresis, fordi mange avispublikasjoner i tabloidformat ikke bedriver slik journalistikk. De mener derfor at begrepet *populærjournalistikk* er mer dekkende for den

fortellergrepet *personifisering* blitt strukket ut til det ugjenkjennelige. Begrepet *privatisering* i journalistikken omhandler journalistikk som fokuserer mer på person og vedkommendes privatliv, enn selve saken. Der hvor journalisten ved hjelp av teknikken personifisering bruker et 'case' til å tydeliggjøre eller synliggjøre et abstrakt tema for å øke forståelsen for en sak, skyver journalisten ved hjelp av teknikken *privatisering* saken ut av fokus og gjør personen til selve saken. Og i forlengelsen av det utviklet det seg en journalistisk stoffkategori som stadig brer om seg, nemlig *underholdningsjournalistikken*.

Men fenomenet kvinnesider høstet også protester. I Stavanger Aftenblad redigerte Ruth Thomsens spalten "Vi og våre" i nærmere et halvt århundre (Roalsø 2004, 7), og for Thomsen lå det et uttalt sosialt engasjement bak journalistgjerningen. Hun mente selv det var forskjell på kvinnesider; hun skrev ikke en *dameside*, men en *sosial-side*, som hun selv beskrev det i et intervju med Reidun Kvaale (Kvaale 1986, 220). For henne var det et mål å "gjøre kvinnene mer frigjorte' gjennom å presentere stoff som hun trodde ville interessere kvinnene utover det tradisjonelle 'husmorstoffet'" (Roalsø 2004, 152). Med den antagelsen traff hun mange kvinnelige journalister hjemme. For mange av kvinnene som bestemte seg for en journalistkarriere, var kvinner som ikke ønsket å beskjeftige seg med husmorstoff eller såkalte kvinnelige stoffområder. Så når så mange kvinnelige journalister ble satt til å dekke dette stoffområdet var det et utslag av en tradisjonell kjønnsforståelse i redaksjonene, noe som siden er blitt godt dokumentert (Eide 1991, Gynnild 1990, Skard 1984).

Likestillingskampen i journalistikken handlet på den ene siden om å få innpass i yrket, etter hvert mer spesifikt om å få innpass på alle stoffområder. Også i NRK førte kvinnene en likestillingskamp. Ane Ose (2008) viser i sin masteroppgave hvordan de kvinnelige NRK-journalistene utover på 70-tallet gikk sammen om en rekke tiltak som satte likestilling på dagsorden. Blant annet gjennomførte de undersøkelsen *Hvem snakker i NRK?* i 1973. Undersøkelsen dokumenterte en kraftig underrepresentasjon av kvinner og kvinners taletid i fjernsyn og radio, både som intervjuere og som kilder. Som et bøtemiddel ble det i kvinneåret 1975 foreslått opprettet et eget arkiv over kvinner som aktuelle kilder og i 1977 hadde arkivet over 1400 navn. *Kvinnearkivet* ble tatt godt i mot, men manglende vedlikehold av arkivet undergravde etterhvert bruken av det. Undersøkelsen *Hvem snakker i NRK?* ble

journalistikken som utviklet seg i løpet av 70-årene. Dette poenget understrekes av medieforsker Astrid Gynnild, som fremholder at de såkalte seriøse abonnementsavisene i Norge begynte å "dilte usikkert i hælane på opinionsleiarane VG og Dagbladet." (Ottosen, Røssland og Østbye 2002, 158, 161).

gjentatt ti år etter, og den viste kun marginale økninger av kvinner som kilder i etermediene. Dette skapte debatt i NRK. Slaget om økt kvinnerepresentasjon var ikke vunnet.

Mot slutten av 1940-tallet var det 80 kvinnelige journalister (medlemmer i NJ), hvorav 25 jobbet i Oslo (Ottosen 1996, 242). Helt frem til 60-tallet var kvinneandelen på rundt ti prosent. Fra 70-tallet har det vært en jevn økning av kvinnelige journalister, og i 1995 var andelen kvinnelige medlemmer i NJ 35 prosent, i 2003 var den på 40 prosent.

Kvinneandelen blant journalister i 1999 var 43 prosent, blant redaktører kun 22 prosent (Ottosen 2004, 75). Samtidig viser det seg at kvinner har høyere utdanning enn menn. 82 prosent av kvinnelige journalister har høyere utdanning, mens 63 prosent av de mannlige journalistene har det. 45 prosent av kvinnene har journalistutdanning, mens 22 prosent av mennene har det (Kunnskapsløftet 1999). På 70-tallet ble det innført kjønnskvoltering på journalistutdanningen, og fra 1982 ble kjønnskvoltering en del av skolens opptaksregler (Ottosen 2004, 75; Ottosen 1996, 357).

Dette historiske landskapet danner bakteppet for den tiden da engasjementet for likestilling mellom kvinnelige og mannlige journalister bygget seg opp. De kvinnelige journalistene som som skrev seg inn i norsk pressehistorie allerede på slutten av 1800-tallet og utover på 1900-tallet, banet vei for de kvinnelige journalistene som kom inn i journalistikken senere. Journalistyrket var mannsdominert, og de kvinnelige journalistene måtte bryte mange barrierer for å få innpass i yrket og senere i fagforeningene⁶. For det var i journalistenes fagforeningen på 1970-tallet at kampen for likestilling virkelig skjøt fart, og da med en solid *offensiv* fra journalist-nettverket Engebret-bevegelsen (Ottosen 1996, 355). Tiden var kommet for reell likestilling, både med hensyn til lønn, arbeidsmiljø og arbeidsområder.

2.3 Hva var Engebret-bevegelsen?

Det var entusiasme, glød og glede i kontakten med kvinner og yrkesfeller... Vi fikk masse energi og overskudd i jobben og til å engasjere oss utenfor. Jeg tenker på møtene på Engebret med engasjerte, muntre og glade kvinner. Vi var optimistiske og Engebret-bevegelsen bidro til det. Vi var kvinner med mål og mening og ikke bare blomster i redaksjonen - som koker kaffe. (Brekken 2008.)

⁶ Mer om dette i kapittelet om Norsk Journalistlag.

Slik beskriver Astrid Brekken Engebret-bevegelsen og 70-tallet. Det var i denne glade og optimistiske tiden Engebret-bevegelsens tiårige historie utspant seg. En rekke konkrete faktorer bidro til at nettverket ble dannet. Det var fortsatt få kvinner i journalistikken i 1974. Mange kvinnelige journalister satt som eneste kvinne i redaksjonen, men *opplevelsen* av å være eneste kvinne i en mannsdominert redaksjon delte de med mange og nettopp det fellesskapet skulle vise seg å ha sprengkraft. For det skulle ikke mer til enn en beskjedne annonse på Journalistens siste side for at over 60 kvinnelige journalister samlet seg til et første møte på Engebret Café 4. november 1974. Med det var Engebret-bevegelsen født. I dette fellesskapet ble viktige journalistiske saker diskutert, likestillingsperspektivet løftet frem og viktige resultater oppnådd.

Bevegelsen fikk navnet etter dette første møte; Engebret Café ble også et av bevegelsens ofte brukte møtesteder⁷. Arrangementet av møtene gikk på rundgang mellom kvinnene fra de ulike Oslo-redaksjonene, inkludert NRK. Fagbladet Journalisten ble brukt til formidling; til å annonsere nye møter og til å publisere møterefarer. Kvinnelige journalister fra de fleste store avisene var representert, fra aviser så som Dagbladet, Aftenposten, VG, Arbeiderbladet (nå Dagsavisen), Nationen, Klassekampen, Vårt Land og fra rikskringkasteren NRK. Det første møtet ble starten på en bevegelse som etter hvert utviklet seg til å bli et større nettverk av og for kvinnelige journalister. I *Kvinner i norsk presse gjennom 150 år* omtaler Reidun Kvaale bevegelsen som “et uformelt debatt- og interesseforum for kvinnelige journalister i Oslo-området” (Kvaale 1986). Engebret-bevegelsen ble i det store og hele et nettverk for journalistkvinner i hovedstadspressen og i NRK. Men bevegelsen inspirerte også kvinnelige journalister andre steder i landet, og flere steder ble det etter hvert dannet tilsvarende nettverk.

Engebret-bevegelsen hadde flere viktige støttespillere. En av dem var Thorbjørn Wale, mangeårig redaktør av Journalisten og grunnlegger av Institutt for journalistikk. På et møte i Engebret-bevegelsen i 1977 ble ”Thorbjørn Wale ... gjenstand for Engebret-bevegelsens unisone hyllest, fordi han ... har stått hos oss i tunge stunder.” (Vislie 1977). En annen person som fikk betydning for bevegelsen var Trygve Moe, som var formann i Norsk Journalistlag hele perioden frem til Anne Skatvedt ble leder i 1984. Moe var altså leder i NJ

⁷ Møtene ble også holdt andre steder, særlig hvis det var ventet spesielt mange eller da Engebret Café var under ombygging høsten 1975. Alternative lokaler kunne for eksempel være i de respektive redaksjonslokalene til de som arrangerte.

flerparten av årene Engebret-bevegelsen eksisterte, og Reidun Kvaale skriver om Moe at ”da han først ble oppmerksom på hva E.beveg. sto for – ble [han] vår beste støtte.” (sitert i Ottosen 1996, 355).

2.4 Informantene

Jeg har intervjuet åtte kvinnelige journalister fra Engebret-bevegelsens tid. Til denne oppgavens format har jeg det vært nødvendig å begrense antall intervjuer; det vil derfor være stemmer som ikke blir hørt i denne omgang. Utvalget består like fullt av noen av de mest sentrale og betydningsfulle personene fra bevegelsens oppstart og senere historie. Det er Anne Lise Stafne (den gang Refsum), Gerda Vislie, Harriet Eide, Bente Sabel, Sissel Benneche Osvold, Anne Skatvedt, Astrid Brækken og Trine Østlyngen. Det er gått mer en tretti år siden bevegelsen så dagens lys og selv om detaljene etter hvert viskes ut, fremstår hovedlinjene fortsatt tydelige. Hver og en forteller sin historie, og gir et unikt og individuelt innblikk i Engebret-bevegelsen. Til dels har kvinnene forskjellige innganger inn i og fokus på bevegelsen. Det gjør at ulike deler av historien vektlegges forskjellig, og at enkelte deler og perioder fremheves av noen og ikke nevnes eller huskes av andre. Likevel er hovedtrekkene langt på vei de samme. I fremstillingen her vil de ulike stemmene telle like mye og historiene stå side om side og utfylle hverandre. Tilsammen håper jeg dette materialet bidrar til å kaste mer lys over denne delen av nyere norsk pressehistorie og at det gir dypere innsikt i Engebret-bevegelsens historie.

En av de viktigste personene i Engebret-bevegelsen var Reidun Kvaale. Hun beskrives som en samlende person, en primus motor og “alltid på barrikadene for oppvurdering og likestilling av kvinnelige medarbeidere i pressen”⁸. Kvaale gikk bort julen 1984. Hun etterlot seg, i tillegg til sitt rike journalistiske virke, to pressehistoriske viktige bøker⁹, og artikler og møtoreferater fra Engebret-bevegelsen ført i hennes penn. Sammen med intervjuene har dette gitt meg verdifullt materiale å jobbe med. Kvaale begynte som journalist i Husmorbladet i 1947. Siden jobbet hun i ulike lokalaviser og ukeblader før hun kom til Aftenposten og A-magasinet i 1963. Kvaale var aktiv i Norsk Journalistlag, både på 60- og 70-tallet. Også Gerd

⁸ Sitatet er hentet fra minneordet i Reidun Kvaale *Kvinner i pressen* (1986).

⁹ *Kvinner i norsk presse gjennom 150 år* (1986) og *Et yrke å bli gammel i?* (1984).

Benneche var en sentral og viktig person i etableringen av Engebret-bevegelsen. Benneche var utdannet jurist og begynte karrieren som det. I 1958 byttet Benneche karrierespor og begynte som journalist i Dagbladet. Hun engasjerte seg i NJ, hadde flere verv og nettopp dette engasjementet ble viktig for Engebret-bevegelsen. Benneches kunnskap om strategier og strukturer i fagforeningen ble verdifullt i ”opplæringsøyemed” i Engebret-bevegelsens tidlige fase. I 1974 fikk Benneche den prestisjetunge Narvesen-prisen.

I tillegg til intervjuene av de kvinnelige journalistene, har jeg intervjuet daværende formann i Norsk Journalistlag (NJ), Trygve Moe. Moe var mangeårig leder av NJ. Han begynte som formann i 1964 og satt i stillingen frem til 1983, med unntak av årene 1966 til 1970 da han jobbet som Dagbladet-korrespondent i London. 1. januar 1984 begynte Moe i den nyopprettete stillingen som generalsekretær. Moe avsluttet karrieren sin i NTB, der han første begynte i stillingen som fotoredaktør i 1986 og dernest gikk over til stillingen som administrativ redaktør i 1989.

Nedenfor vil jeg gi en kortfattet og redigert presentasjon av mine informanter:

Astrid Brekken begynte i distriktskontorene i NRK i 1963 som programsekretær (tidligere betegnelse på en journaliststilling i NRK), og gikk videre til Opplysningsavdelingen i 1968. I 1971 begynte hun i P2s Faktaavdeling. Der har hun ledet *Sånn er livet*, *WOK* og *På livet laus*. Brekken var engasjert i etableringen av *Nyfeministbevegelsen* fra 1971 og var med å starte bladet *Sirene* i 1973. I 1980 ble hun, sammen med Sigrid Strand, første kvinnelige redaktør av tidsskriftet *Syn og Segn*. Brekken satt i redaktørstillingen til 1989. I 1993 ga hun ut boken *Fra rødstrømper til silkehansker?* I NRK deltok Brekken blant annet i etableringen av Kvinnekartoteket i NRK og bidro til undersøkelsene “Hvem snakker i NRK?”. Brekken jobber fortsatt i NRK.

Harriet Eide var en av initiativtakerne til bevegelsen. Hun begynte som lærling i Ullern Avis Akersposten. Siden fikk hun jobb i Asker og Bærums Budstikke, før hun begynte i Dagbladet. Der begynte hun tidlig å jobbe med kulturstoff og er i dag en anerkjent kulturskribent. I 2008 pensjonerte hun seg.

Sissel Benneche Osvold begynte sin journalistkarriere i NRK. I 1973 gikk hun over til Dagbladet, der hun fikk ansvaret for en ny daglig barne- og ungdomsside (side 8). I 1984 skrev hun historie i Dagbladet ved å bli avisens første kvinnelige mellomleder da hun tiltrådte stillingen som redaksjonssekretær (Ottosen 1996). Etter hvert ble hun en profilert

kommentator, særlig kjent for spalten *Sidesprang*. I 1994 fikk hun Den store journalistprisen. (Ottosen 1996). Osvold pensjonerte seg i 2007.

Bente Sabel begynte som journalist i Østlandets Blad i 1968. Siden fortsatte hun i ukepressen, som journalist i Kvinner og Klær (KK). Hun var med i Kvinnefronten fra 1972. I KK var hun aktiv i redaksjonsklubben og begynte etter hvert med fagforeningsarbeid i Norsk Journalistlag (NJ). I 1981 tiltrådte Sabel stillingen som faglig sekretær i NJ. Etter hvert begynte Sabel i stillingen som forhandlingsleder i NJ. Sabel arbeider fortsatt i Norsk Journalistlag.

Anne Skatvedt begynte som journalist i Aftenposten i 1970. Hun var aktiv i Aftenpostens redaksjonsklubb, blant annet som leder, samtidig som hun hadde ulike verv i Norsk Journalistlag. I 1976 ble hun ansatt som Norsk Journalistlags første kvinnelige faglige sekretær. I 1979 ble hun nestleder og i 1984 rykket Skatvedt opp i lederstillingen og ble NJs første kvinnelige leder. Siden ble hun gjenvalgt og satt i lederstolen frem til 1987. Parallelt med lederjobben i NJ jobbet Skatvedt på Institutt for Journalistikk. Etter at hun avsluttet i NJ, satt hun et år i redaktørstolen i Fredrikstad Blad før hun begynte i jobben som informasjonssjef i Det norske Flyktningeråd. I 1992 begynte hun hos FNs Høykommissæren for flyktninger. Nå arbeider Skatvedt for UNICEF i Jordan.

Anne Lise Stafne var en av initiativtakerne til bevegelsen. Hun begynte sin journalistkarriere i Kvinner og Klær (KK). Der var hun også klubbformann. Senere begynte Stafne i Dagbladet. Stafne skrev utdannings- og sosialstoff, jobbet med barnesiden på side 8 og de siste årene jobbet hun allround på nyhetsavdelingen. Hun var en av de første kvinnelige journalistene som ble sendt ut på oppdrag i utlandet. Stafne sluttet i Dagbladet til 1982. I 1978 ble Stafne valgt til formann i Pressens Faglige Utvalg, et verv hun hadde til hun begynte som organisasjonssekretær i Norsk Presseforbund noen år senere. Stafne avsluttet karrieren sin i Aftenposten.

Gerda Vislie var også en av initiativtakerne til bevegelsen. Hun arbeidet først på Bergens Tidendes Oslo-kontor. Siden begynte hun i Aftenposten. Der skrev hun først på familiesidene, men gikk etter hvert over til nyhetsavdelingen. Vislie er i dag pensjonist.

Trine Østlyngen var student ved Journalisthøgskolen da Engebret-bevegelsen ble etablert. Etter studiene begynte hun i NTB. I 1984 ble Østlyngen ansatt på Journalisthøgskolen.

Østlyngen satt i Oslo Journalistklubb på 1980-tallet. Fra 2003 til 2009 har Østlyngen sittet i stillingen som leder av Institutt for Journalistikk.

3. Teoretiske forståelsesrammer

Diskusjonene i Engebret-bevegelsen omhandlet flere av de mest sentrale diskursene innenfor forskning om kjønn og media, så som for eksempel kvinnelig journalistikk, betydningen av kvinnelig representasjon i mediene og sosialisering inn i yrket. Gjennom hele perioden ble særlig det komplekse feltet *kvinnelig journalistikk* tatt opp og problematisert: finnes det en egen kvinnelige journalistikk, og i så fall, hva definerer den? Hvis det er slik at det finnes en egen kvinnelige journalistikk, representeres den da kun av kvinner? Og vil det bety at hvis antall kvinner i journalistikken øker, så vil det gi feltet kvinnelig journalistikk bedre vilkår i massemediene? Engebret-bevegelsen ble rammen for disse diskusjonene for mange kvinnelige journalister på 70- og 80-tallet. De representerte en *bevegelse* med potensiale for påvirkning og oppmerksomhet rundt egne saker. Hadde Engebret-bevegelsen innflytelse og påvirkning? Hva slags påvirkning hadde bevegelsen, og hvem var den rettet mot? I dette kapittelet skal jeg sette de teoretiske rammene for oppgaven med utgangspunkt i diskusjonene skissert her.

3.1 Kvinnelig journalistikk

Hvilken betydning kjønn har for samfunnet og hvordan kjønnsroller påvirker samfunnsstrukturer og samfunnsborgere, har langt på vei i nyere forskningshistorie fått tyngde og bredde, og blitt akseptert som et blant flere utgangspunkt for å forstå det samfunnet vi lever i. Kjønnete prosesser¹⁰ i samfunnet kan være åpne og utilsørte, eller de kan være skjulte i prosesser eller organisasjoner/bedrifter som tilsynelatende er nøytrale (Acker 1993). Feminismen ”kretser om noen grunnleggende spørsmål vedrørende maktforhold, likheter og forskjeller mellom kjønn” (Halsaa 1996, 141). Feminismen legger an et kvinneperspektiv på virkelighetsbeskrivelsen, fordi feminismen mener at gjennom det perspektivet kan kvinneundertrykkende og kvinnediskriminerende strukturer og mønstre på både samfunnsnivå og individnivå synliggjøres. Målet er endring av disse strukturene og et

¹⁰ Joan Acker (1993) definerer betegnelsen kjønnete prosesser som ”fordeler og ulemper, utnyttelse og kontroll, handling og følelse, betydning og identitet, danner mønstre som opptrer gjennom og ved hjelp av et skille mellom mannlig og kvinnelig, maskulint og feminint”.

samfunn preget av likhet, rettferdighet og frihet for kvinner og menn. Tove Stang Dahl fremholder at feminismen virker samlende:

... gjennom alle typer beskrivelser trer en ny virkelighet frem når kvinneperspektivet tilføres. Det er på dette punkt at feministisk teori kan virke samlende i forhold til de ulike retninger innenfor almen politisk teori og filosofi. Feminismen går på tvers av den liberale/marxistiske ideologi og borgerlig/sosialistisk politikk... (sitert i Halsaa 1996, 144).

Som ramme for denne forestillingen, setter feminismen det problematiske forholdet mellom likhet og ulikhet mellom kjønn. Særlig har de feministiske retningene *liberal-feminisme*, *marxistisk feminisme* og *eksistensialistisk feminisme* lagt vekt på likheten mellom kvinner og menn som ”det mest relevante med tanke på politiske rettigheter, fornuft, økonomisk uavhengighet, eksistensiell frihet, osv.” (Halsaa 1996, 180.) Nettopp likhetstanken som den bærende forestillingen om kvinner og menn, har lagt det idémessige grunnlaget for fremveksten av den offentlige likestillingspolitikken på 70-tallet. Men midt i denne perioden kom kritikken mot denne tankegangen, og idéer om kvinner og menns *forskjeller* fikk innpass. Feministiske teoretiske retninger som *radikal-feminisme*, *sosialistisk feminisme* og *poststrukturalisme* banet vei for andre innfallsvinkler til arbeidet for likestilling i samfunnet. Disse feministiske retningene var med på å prege 70-tallets kvinnereising, og satte også opp noen rammer for diskusjonene rundt kvinnelig journalistikk i Engebret-bevegelsen.

3.1.1 Feministiske strømninger i tiden

Tankegodset som kom i kjølvannet av blant annet radikal-feminismen, bidro til å legge et grunnlag for hvordan likestillingsspørsmålet ble angrepet på 70-tallet i kvinnebevegelsen. Radikal-feministisk teori oppsto i USA på slutten av 1960-tallet og spredte seg raskt til Vest-Europa. Det var samtidig med at den nye kvinnebevegelsen etablerte seg og, som tidligere nevnt, formulerte Simone de Beauvoir¹¹ de berømte ordene ”Man fødes ikke som kvinne, man blir det” (Halsaa 1996, 166). Den nye feministiske retningen la *personlige erfaringer* og *følelser* til grunn for den politiske tenkningen og virkelighetsforståelsen, derav slagordet ”det personlige er politisk” og bruken av bevisstgjøringsgrupper. For personlig frigjøring fikk man gjennom bevisstgjøring. For radikal-feministene var kvinneundertrykking universelt og ikke en del av andre undertrykkingsformer (som f.eks. klasse, etnisitet), og nettopp den

¹¹ For øvrig en representant for *eksistensialistisk feminisme*.

forståelsen av relasjonen mellom kvinner og menn, er ”selve grunnsteinen i deres tenkning” (Halsaa 1996, 166). Som et ledd i denne tankegangen benyttet radikal-feministene blant annet begrepet *patriarkat*, forstått som menns strukturelle makt over kvinner, og argumenterer for at *biologien* har spilt en avgjørende rolle for undertrykkingsmekanismene. Men som et ledd i å vinne denne argumentasjonen, snudde radikal-feministene problemstillingen på hodet, og lot biologien bli gjenstand for beundring og feiring. Det ga inspirasjon til å fremheve forskjellene mellom kvinner og menn. Forenklet kan man si at fremhevelse av kvinners egenart ble en kilde til *frigjøring*, i stedet for likestilling¹². For radikal-feminismen godtok mye av likestillingspolitikken som bygger på liberal-feminismen, men argumenterte for frigjøring, snarere enn likestilling, gjennom personlige erfaringer og bevisstgjøringsgrupper.

Målet for feminismens strategier var *forandring*. Radikal-feministene fremholdt en skeptisk holdning til staten og ønsket i stedet en uavhengig kvinnebevegelse ”som kan organisere separate tiltak for kvinner med utgangspunkt i kvinners selvforståelse” (Halsaa 1996, 170). Det ga seg utslag i ulike type strategier som blant annet forskjellsbehandling for å fremme frigjøring, kvinnesentrerte aksjoner, kvinnekollektiver, Kvinneuniversitetet og krisesenterbevegelsen. 70-tallsfeminismen bidro til å fokusere på den politiske betydningen av forskjeller mellom kjønnene med hensyn til reproduksjon, seksualitet, interesser og moralsk tekning. Halsaa (1996) argumenterer for at likhetstanken likevel hele tiden sto sterkt i norsk offentlighet, på grunn av den historisk sterke særnorske homogeniteten. Begge strategier ble derfor brukt i kvinnebevegelsen og i arbeidet for likestilling i det norske samfunnet.

Samtidig med utviklingen av radikal-feminisme kom kvinneforskning på universitetene, og feministisk teori fikk et akademisk fotfeste. Tanken om kjønn som *sosial konstruksjon* fikk stor gjennomslagskraft (Halsaa 1996, 170-171, 181). Også norsk *kvinnehistorie* ble etablert som akademisk disiplin i denne perioden. Et utgangspunkt for denne etableringen mener Gro Hagemann (2003) var da Ida Blom i 1975 formulerte en ”posisjon som fikk tilslutning blant mange av oss som på det tidspunktet var kvinnehistorikere, og som i det første tiåret ble toneangivende” (Hagemann 2003, 54). Hagemann peker på at det i Bloms formulering ble gjort noen valg som har hatt ”betydning for kvinnehistoriens stilling innenfor historiefaget i

¹² Beatrice Halsaa (1996) beskriver tre stadier i utviklingen av radikal feminisme der kvinnen får en stadig sterkere posisjon i kraft av sin egenart: forskjellsfeminisme, kvinne-sentrering og kulturell feminisme.

Norge” (Hagemann 2003, 54). Blom definerte kvinnehistorie som et ”samlebegrep for all forskning som tar opp kvinners aktivitet i fortiden og problemer med særlig relevans for tidligere tiders kvinner” og i denne definisjonen lå det en avgrensning (sitert i Hagemann 2003, 55). Avgrensningen gikk i to retninger; én mot ”rent feministisk forskning der antagelsen om at forholdet mellom kjønn er den viktigste skillelinjen i samfunnet, og at kvinner kan defineres som en gruppe ut fra spesielle kvinnelige egenskaper og en spesiell kvinnekultur” (Hagemann 2003, 55), slik det blant annet kom til uttrykk hos radikal-feministene. Blom fremhevet andre skillelinjer som like viktige, eller kanskje viktigere, slik som klasse og etnisitet. Men Blom argumenterte også for at kvinner ”er bundet sammen av en *kjønnsbestemmelse* som gir dem en annen funksjon enn menn.” (Hagemann 2003, 55). I dette lå det en avgrensning mot visse posisjoner innenfor marxistisk historieskrivning, der kjønn som fruktbar navigeringskurs mer eller mindre ble avvist. Begrunnelsen for denne programformuleringen lå i at kvinner og kjønn var egne kategorier, ikke bare en del av andre for eksempel demografiske innfallsvinkler til historieskrivning. Med denne posisjonen ble kvinnehistorie som egen fagdisiplin etablert, og Blom plasserte disiplinen klart innenfor historiefaget (Hagemann 2003, 56)¹³.

Liberal-feminismen har røtter tilbake til opplysningstiden på 1700-tallet og liberalismens gjennombrudd i denne perioden. I liberalismen sto idéen om individet som fornuftig og rasjonelt sterkt. Likheter og rettferdighet var stikkord, og menneskesynet innebar blant annet rettigheter som politisk deltagelse, yringsfrihet og religionsfrihet. Men dette var goder forbeholdt menn. De første feministiske kampskrifter kom i denne tiden, og har inspirert mange feminister i ettertiden. Idéene om en liberal stat og autonome individer ga kvinner en åpning for å kreve like rettigheter for kvinner som for menn, og i så måte representerte liberalismen et gjennombrudd for likestillingstanken. For liberal-feministene er det *likheten* mellom kjønnene som er den bærende idéen; kvinnen er fornuftig som mannen og har derfor de samme politiske rettigheter samtidig som frihetsprinsippet beskytter mot formell diskriminering. Lovverket er derfor nøytralt utformet. Kravet om like muligheter legitimerer også etablering av offentlige institusjoner som bidrar til å ivareta kvinners rettigheter, så som likestillingsloven, likestillingsombudet og lignende (Halsaa 1996, 152-156).

¹³ Hagemann (2003) har senere kritisert avgrensningen mot radikal-feminisme som problematisk og for å utelukkende se kvinner som *biologisk* annerledes enn menn. Hagemann legger an en interessant debatt om

3.1.2 Likhets eller forskjell i kvinnelig journalistikk

Feminismens mangefasetterte diskusjoner om forholdet mellom kvinner og menn, i det store og hele forankret i *likhetstanken* eller *forskjellstanken*, kan brukes til å ramme inn de mange diskusjonene som var i Engebret-bevegelsen og også arbeidet for likestilling i Norsk Journalistlag. Særlig de mange diskusjonene om kvinnelig journalistikk var farget av denne dikotomien. Litt forenklet kan man si at likestillingsarbeidet i fagforeningen i stor grad var preget av en likestillingstanke, men som etter hvert hentet strategier fra forskjellsfeminismen. Jeg skal gå nærmere inn på hvordan diskusjonene om kvinnelig journalistikk kan forstås.

Utviklingen av begrepet *kvinnelige journalistikk* er historisk betinget. De tidlige kvinnelige journalistene, enten det var pionerene eller kvinner fra tidsepoken for denne oppgaven, var ofte eneste kvinne i redaksjonene, særlig gjaldt det i mindre aviser eller i distriktene. De ble ofte møtt med en tradisjonell forståelse av kjønnsroller, også i det redaksjonelle arbeidet. I møte med denne forventningen og i utformingen av sin egen journalistrolle, var det to strategier å velge mellom. På den ene side kunne de kvinnelige journalistene velge å bli *en av gutta* (Eide 1999, 72); å tilstrebe likhet med de mannlige kollegene og deres journalistiske nedslagsfelt, på den andre side kunne de velge å ivareta kvinners interessefelt gjennom å dyrke de såkalte kvinnelige stoffområder, jamfør dikotomien likhetsfeminisme og forskjellsfeminisme i kvinnebevegelsen. For likhetsfeministene er det viktig å fremheve likhetene mellom menn og kvinner for på den måten å oppnå lik status, rettigheter og krav, mens for forskjellsfeministene er det vesentlig å fremheve menns og kvinners egenart og forskjellighet for å oppnå det samme. I journalistikken vil en forskjellsfeministisk tankegang bety at representasjon av begge kjønns virkeligheter skaper balanse, og også vil ”sikre kvinnelig perspektiv” (Roalsø 2004, 25). Men hva er et kvinnelig perspektiv? Som eneste kvinne i en redaksjon hadde man ofte ikke noe særlig valg, og det skulle et ”stort moralsk mot” (Eide 28.01.2009) til for å bryte med forventningene om å tilpasse seg en tradisjonell kvinnelig journalistrolle (forstått som en som skrev såkalt husmorstoff og lignende). Den sterke nedarvede maskuline journalistkulturen gjennomsyret dessuten

utdanningsinstitusjonene, enten det var Journalistakademiet, Norsk Journalistskole eller journalistikkens iboende lærlingordning.

Reidun Kvaale (1986) legger en forskjellsfeministiske argumentasjon til grunn når hun fremhever kvinnelig journalistikk som vesentlig for helheten i den journalistiske virkelighetsfremstillingen. Journalisten Kvaale gikk selv i sporet til de kvinnelige pionerene som med ”empati och engagement” (Lönnroth 2008) talte de svakes sak og satte individet i fokus for abstrakte problemstillinger. Og nettopp dette er kjernen i Kvaales definisjon av kvinnelig journalistikk:

I vårt virkelighetsbilde må følelser tas på alvor, på samme vis som de saklige fakta. Individet får plass ved siden av statsmakten, organisasjonene, institusjonene. I vår verden er det lov å være engasjert, kunnskapsrik og veltalende også om de små og nære ting. De små hendelser som kanskje forteller om menneskers ansvar og godhet for hverandre, de positive synspunktene som gir håp for fremtiden og livet. (Kvaale 1986, 10-11.)

Kvaales definisjon sammenfaller langt på vei med den finske medieforskeren Henrika Zilliacus-Tikkanens (1997) undersøkelser om kvinnelig journalistikk. Zilliacus-Tikkanen er, i likhet med Kvaale, opptatt av hvilket perspektiv kvinnelig journalister legger til grunn for hva som er god journalistikk. Hun sammenfatter kjernen i dette kvinnelige perspektivet i fire punkter: 1) opprioritering av myke eller kvinnelige stoffområder, 2) større fokus på helhet og sammenheng, i stedet for løsrevne hendelser, 3) konkretisering av hendelser, og redegjørelse for konsekvenser for enkeltindivider på hverdagsnivå og 4) et personlig engasjement og empati for de menneskene som intervjues i nyhetene¹⁴. Kvinnelige journalister opplever ofte at deres ståsted i journalistikken kommer i konflikt, eller på kant med, den allmenne journalistkultur. Dette vises også i Elisabeth Eides (1991) undersøkelse. Flere av de kvinnelige journalistene enn de mannlige journalistene sier det gir mening å snakke om kvinnelig journalistikk som et eget felt. Eide tolker funnet dithen at ”de mannlige journalistene mer enn de kvinnelige, ser på sin og kollegenes journalistikk som kjønnsnøytral, mens kvinnene oppfatter den mannlige som rådene og i større grad søker et alternativ.” (Eide 1991, 158). Eide påpeker at det er i valgene av stoffområder at den kvinnelig journalistikken kommer til syne, og at et vesentlig kjennetegn er at kvinnelige

¹⁴ Zilliacus-Tikkanens (1997, 67-68) sammenfatning av kvinnejournalistikk omfatter også arbeidsformer typiske for kvinnemedier, og sammenfatter det videre i følgende punkter: 5) ikke-hierarkiske redaksjonsstrukturer, uformelt lederskap, 6) kombinasjon av identitet og yrkesrolle og 7) eksperimenterende i form og innhold.

journalister bidrar til *menneskeliggjøring* av journalistikken gjennom valgene av stoffområder (Eide 1991, 89, 158). Zilliacus-Tikkanen setter følgende dikotomier opp for å beskrive forskjellene mellom kvinnelig journalistikk og den allmenne journalistkultur: harde – myke nyheter, isolerte fakta – helhetssyn, konkurranse – konsekvens, distanse – engasjement, individualisme – kollektivism, arbeid – privatliv og formalisering – eksperimenterende (Zilliacus-Tikkanen 1997, 70-71). Disse dikotomiene gjenspeiler seg også i motivene for å søke seg til journalistikken. For menn er det nyhetsarbeidet i seg selv som lokker, for kvinner er det muligheten til å forandre samfunnet (Löfgren 1991 i Zilliacus-Tikkanen 1997, Bjørnsen 2003).

3.1.3 Endringspotensiale i journalistikken

Engebret-bevegelsen oppsto blant annet fordi det var et ønske om å endre journalistikken og journalistkulturen i en retning som i større grad inkluderte et kvinneperspektiv. Et alminnelig diskusjonsspørsmål i forskning om kvinnelig journalistikk, har vært om andelen kvinnelige journalister korresponderer med mengden kvinnelig journalistikk i mediene. Andelen kvinner i journalistikken har økt kraftig på 1970- og 1980-tallet. Betyr det at kvinnelig journalistikk har fått bedre vilkår? Eller at antall kvinnelige intervjuobjekter har økt?

Det er en generell konsensus om at kvinneandelen i media har hatt en markant økning siden 1970-tallet, men at mengden kvinnelig journalistikk ikke har økt i samme tempo (Zilliacus-Tikkanen (1997), van Zoonen (1994), Eide (1991)). Det er delte meninger om hvorfor det er slik og om hvilke muligheter kvinnelige journalistikk har. Liesbet Van Zoonen (1994) tar utgangspunkt i et postmoderne teoretisk perspektiv når hun påpeker vanskeligheten med å definere hva kvinnelighet og mannlighet er (Zilliacus-Tikkanen 1997, 83). Endring i retning av mer kvinnelig journalistikk som følge av at flere kvinner går inn i yrket, forutsetter at kvinnelige journalister har samme mål:

For media output to change as a result of the presence of women in the profession, one must be convinced that female communicators share a certain perspective, approach, preference or style that distinguishes them collectively from their male colleagues. In other words, one must assume 'femininity', however defined, as a feature of female journalists and 'masculinity' as a different characteristic of male journalists. ... Human identity can ... not be thought of as stable, but should be seen as fragmented and dynamic... We shall not expect that female communicators will have enough in common to produce a radically different type of media output. (van Zoonen 1994, 63-64.)

Zilliacus-Tikkanen mener derimot at det finnes empirisk funderte argumenter for det motsatte og viser til at feministiske tidsskrifter og også magasiner rettet mot kvinner, viser store likhetstrekk seg imellom og på tvers av landegrenser. Hun spør seg så hvordan dette kan forklares hvis ikke kvinnelig journalistikk skiller seg fra den øvrige journalistikken?

Zilliacus-Tikkanen øyner lys i tunnelen når hun i en mer optimistisk tone anfører at

Insikten om att existerande strukturer och värderingar hindrar snabba förändringar behöver ändå inte leda till slutsatsen att inga förändringar kan ske. Värderingar och arbetsplatskultur är inte oberoende av de konkreta människor som implementerar dem ..., trots att de har en viss inneboende tröghet som motverkar förändring.
(Zilliacus-Tikkanen 1997, 84.)

Zilliacus-Tikkanen påviser at det ikke nødvendigvis er slik at flere kvinnelige journalister gir økt mulighet for en kvinnelig journalistikk (forstått som kvinnelige aktører intervjuet og såkalte kvinnelige stoffområder), *men at det altså finnes muligheter*. Det er hovedsakelig to faktorer som påvirker dette: journalistkulturens fleksibilitet og tilstedeværelsen av et høyt antall kvinnelige journalister. I redaksjoner der disse kriteriene er tilstede, fins det potensiale for endringer gjennom den enkelte kvinnelige journalists initiativ. Undersøkelsene hennes viser nettopp at kvinner oftere velger individuelle strategier til tross for at de er mange, men at de to kriteriene fleksibel journalistkultur og høy *kvinneandel* må være tilstede for at individuelle strategier blir valgt. Det motsatte er tilfelle i rigide journalistkulturer med lav andel kvinnelig journalister. Her er det liten mulighet til å inkludere et kvinnelig perspektiv i journalistikkproduktet. *Nyhetsjournalistikken* betegnes som særlig maskulin i uttrykket og med en iboende motstand mot endring. Halonen stiller i sakens anledning det retoriske spørsmålet: er det ikke rom for kvinner i nyhetsjournalistikken? (Halonen i Zilliacus-Tikkanen (1997), s 84).

Videre påviser Zilliacus-Tikkanen altså at "... förändringar i personalen sker snabbare än förändringar av principer och värderingar som styr verksamhetens innehåll." (Zilliacus-Tikkanen 1997, 145.) Elisabeth Eide (2000) poengterer også mediens treghet. Hun viser hvordan det journalistiske idealet om å speile samfunnet ikke blir fulgt når det gjelder kjønn. I samfunnet utenfor medieinstitusjonene har representasjon av kjønn kommet lenger enn det som gjenspeiles i mediene, og dermed blir mediene et konservativt etterslep til samfunnsutviklingen; et *narrespeil*. Zilliacus-Tikkanen konkludere med at for å få til radikale endringer kreves det muligheter til å eksperimentere med andre type formater og nisje-produkter, i tillegg til å øke kvinnerepresentasjonen innen etablerte medier. Idéen om økt kvinnerepresentasjon er hentet fra den liberal-feministiske retningen, ettersom radikale

og sosialistiske feminister ikke tror at patriarkalske strukturer kan endres gjennom økt kvinnerepresentasjon (Zilliacus-Tikkanen 1997, 83). Zilliacus-Tikkanen fremholder at en integrert løsning med begge perspektivene fra de feministiske idéene om *likhet* eller *forskjell* som strategi, er veien å gå for å endre mediefeltet og øke likestillingen i journalistikken og i det journalistiske produktet.

Zilliacus-Tikkanen påpeker at et av hindrene for en kvinnelig journalistikk, er det faktum at journalistikken reproducerer stereotypier om kvinner og menn. Journalistikkens iboende maskulinitet gjør det vanskelig å være *kvinnelig* journalist; intergrering i journalistikken skjer etter mønster av den maskuline journalistikken (Zilliacus-Tikkanen 1997, 163). Det viser også Liesbet van Zoonens (1994) undersøkelse om journaliststudenter og deres vei inn i journalistikken. Allerede i journalistutdannelsen var gjennomgangstonen at "feminism – even moderately defined – and professional journalism were at odds with each other and this message was reinforced by the experience during internship." (van Zoonen 1994, 57.) Ute i arbeidslivet justerte de fleste seg til den rådende journalistkulturen; mindretallet forlot yrket som konsekvens av yrkets seiglivede maskulinitet (van Zoonen 1994, 57). I den sammenheng er det verdt å merke seg at Elisabeth Eides (1991) undersøkelse blant annet viser at flere kvinnelige journalister også ønsker en tradisjonell arbeidsfordeling når det gjelder stoff-fordelingen.

3.2 Dynamikk og påvirkning i bevegelser

3.2.1 Kjønnssystemer

Joan Ackers (1993) hevder at det finnes kjønnete prosesser i organisasjoner og bedrifter selv om det ligger en kjønnsnøytral tankegang i grunn. Spørsmålet hun stiller seg er hvordan kjønnsforskjeller kan reproduseres når bedriften tilsynelatende har en kjønnsnøytral ideologi. Er det kanskje fordi kunnskap om kjønn undertrykkes? Acker bruker fire analysenivåer for å synliggjøre kjønnssystemer og kjønnete prosesser. Zilliacus-Tikkanen (1997, 35) overfører dette analysesystemet til journalistikken, og jeg mener at det kan brukes også på min oppgave, særlig som et verktøy til å klargjøre og synliggjøre hvilke muligheter deltagerne i Engebret-bevegelsen har hatt til påvirkning og endring i egen fagorganisasjon og i eget journalistikkprodukt. "...det är väsentligt att beakta alle fyra nivåer i en analys av

genussystem inom olika områden, och att situationen kan skilja sig betydligt på de olika nivåerna.” (Zilliacus-Tikkanen 1997, 149). Her skal jeg bare kort gjengi de fire analysenivåene:

1) Det første gjelder prosesser som *etablerer en kjønnsdeling* innenfor organisasjoner/bedrifter, og der den alminnelige praksisen produserer kjønnsmønstre når det gjelder arbeidstype, lønn, hierarki, makt og underordning. Acker fremholder at bedriftsledere bevisst kan reprodusere forskjeller mellom kjønn – her er det også muligheter til å bevisst endre strukturer og mønstre som gjensker forskjeller – mens fagforeninger ofte kan være uvitende om disse strategiene. Denne kjønnsdelingen variere i dybde og form både fra sted til sted, men også over tid. Dette gjelder først og fremst hierarkiske strukturer.

2) Kjønnete prosesser handler også om symboler i form av bilder og bevissthetsformer som forklarer, legitimerer - og også en sjelden gang – opponerer mot kjønnsdelingen. Sammensatte organisasjoner, som tv, film og reklame, er noen av de viktigste stedene der det skapes slike symboler. ”Selve organisasjonen blir ofte definert gjennom bestemte maskuline metaforer. I dag er organisasjonene slanke, slemme, aggressive, resultatorienterte, effektive og konkurrerende, men sjelden empatiske, støttende, snille og omsorgsfulle. Deltagerne i organisasjonen skaper selv aktivt slike bilder i sine bestrebelser for å danne en organisasjonskultur som bidrar til konkurrerende suksess.” (Acker 1993)

3) Det tredje sett med prosesser er interaksjonen mellom individer der det oppstår dominans / underordning og som skaper allianser / utelukkelse. Disse samhandlingene kan foregå på alle nivåer og er med på å skape og opprettholde kjønnsbilder. Møtene mellom menneskene som beskrevet er en del av arbeidsformen, noe som betyr at (re)produksjonen av kjønn er en integrert del av arbeidet.

4) Det fjerde punktet gjelder det interne, mentale arbeidet som utføres av enkeltindividene ”når de bevisst skaper sin forståelse av organisasjonens kjønnete arbeidsstruktur og muligheter og kravene til kjønnsmessig passende atferd og holdninger” (Acker 1993). Den enkelte arbeidstager streber etter å nærme seg en korrekt måte å opptre som kjønn på. På den ene siden bidrar dette til å bekrefte og reprodusere kjønnsdelingen, på den andre siden sikrer det arbeidstakerens overlevelse på arbeidsplassen.

Disse fire nivåene virker ikke isolerte hver for seg, men sammen. De er en del av den samme virkeligheten. Engebret-bevegelsens deltagerne synliggjorde problemer knyttet til

likestillingsspørsmål og til utfordringer i yrkeslivet som var knyttet til kjønn. Dette kan Ackers analysesystem bidra til å kaste lys over.

3.2.2 Nettverk og sosiale bevegelser

Å danne bevegelser lå i tiden, i så måte var ikke Engebret-bevegelsen unik. I følge Drude Dahlerup (1998) går dannelsen av bevegelser i bølger, og årene tidlig på 70-tallet var høydepunktet i en bølge som begynte på 60-tallet og varte til 80-tallet. Både Irene Andersson (2003) og Dahlerup understreker at for å kunne si at en bevegelse er nettopp det, må den være av en viss varighet, ha en viss struktur og størrelse. Engebret-bevegelsen eksisterte midt i denne perioden. Det er vanskelig å si noe om bevegelsens størrelse, men på bakgrunn av kildematerialet mitt og den relativt lange tidsperioden, vil jeg påstå et ikke ubetydelig antall deltagere. Engebret-bevegelsen hadde ikke noe formelt lederskap eller formelle strukturer, men likevel var det noen uformelle strukturer som lå til grunn for at bevegelsen kunne vare såpass lenge. Bevegelsen hadde et system for hvordan møtene ble arrangert og hvem som arrangerte dem, og de brukte Journalisten som informasjonskanal for møteinvitasjoner, møtereferater og debatt. Det betyr at Engebret-bevegelsen satte spor i sin samtid, noe Andersson mener er et tegn på varighet og stabilitet (Andersson 2003, 155).

For å forstå Engebret-bevegelsen som arena for påvirkningsmuligheter og nedslagsfelt, vil det være nyttig å se på studier av andre nettverk og bevegelser:

Når vi bruker kvalitative metoder, er hensikten ofte ikke bare å fastslå i hvilken grad en problemstilling og et funn er representativt og generaliserbart. Det kan også være for å oppnå forståelse av dynamikken som fins i den konteksten som studeres. Om ikke funnene i seg sjøl kan generaliseres direkte, kan ofte dynamikken innenfor slike sosiale settinger generaliseres. (Østbye m fl 2002, 119).

Nettopp denne dynamikken synliggjøres gjennom Anderssons (2003) analyse av to kollektive akjoner; Kvinnerenes fredssøndag i 1915 og Kvinnerenes våpenløse opprør mot krigen i 1935, og Dahlerups (1998) analyse av den danske kvinnebevegelsen. Andersson definerer et nettverk slik:

En social rörelse definieras generellt som någon form av organiserat kollektivt handlande utifrån en viss gemensam idé eller ideologi. Delade föreställningar och solidaritet är alltså viktiga grundelement. Sociala rörelser kan bestå av allt från informella grupper til fasta organisationer, men det är de aktiva deltagarna som utgör fundamentet. Ofta håller informella nätverk samman individer, grupper och organisationer. Aktörerna i en social rörelse är involverade i en politisk och/eller kulturell konflikt där målet är att förändra samhället. För att nå sitt mål använder deltagarna sig av någon form av protest. Ofte agerar man utanför de traditionella politiska kanalerna, till exempel genom kollektiva handlingar. (Andersson 2003, 153.)

Einar Hreinsson og Tomas Nilson (2003) legger til at "Nätverksrelationenes hovedfunksjoner är *utbyte, reproduktion och sammanhållning* samt *utestängning* eller *rekrytering*." (Hreinsson och Nilson 2003, 29). Hreinsson og Nilson vektlegger altså at det er nødvendig med resultater av virksomheten og at deltagernes plass også avgjøres av bevegelsens suksess.

I sin avhandling "Rødstrømperne. Den danske Rødstrømpebevægelses udvikling, nytænkning og gennemslag 1970-1985" legger Drude Dahlerup (1998) til grunn denne definisjonen av *sosiale bevegelser*, som langt på vei sammenfaller med Anderssons: "Sociale bevægelser defineres ... som bevidste kollektive aktiviteter, som inden for en fælles ideologisk ramme og med et vist minimum af organisering har til formål at skabe forandring i samfundet, idet medlemmernes engagement er den vigtigste ressource." (Dahlerup 1998, 49). Dahlerup fremholder videre at en sosial bevegelse representerer en protest mot den etablerte maktstruktur og mot de dominerende normer og verdier i samfunnet. Den skiller seg fra på den ene siden institusjoner og etablerte interesseorganisasjoner og på den andre siden frivillige foreninger, ut i fra at sosiale bevegelser henholdvis kun baserer seg på deltagernes engasjement og har protesten og ønsket om fundamentale forandringer som grunnlag for dannelsen. Diskusjonen om hvordan man kan forstå en bevegelse går i ulike retninger. Generelt kan man si at det etablerte samfunn alltid har sett på bevegelser som noe forstyrrende, kanskje til og med farlig, i samfunnet, mens deltagerne i de sosiale bevegelsene har sett deres engasjement som et håp om realisering av et bedre samfunn (Dahlerup 1998, 52). Dahlerup viser hvordan nyere forskning om sosiale bevegelser deler denne ambivalensen som kommer til uttrykk her. I den ene enden ble sosiale bevegelser forstått som et *sykdomstegn* som truer det bestående. I denne forståelsesrammen ble den kollektive atferd i en sosial bevegelse satt i motsetning til institusjonalisert atferd, som ble betraktet som normal og rasjonell. I den andre enden er sosiale bevegelser blitt forstått som ledd i samfunnets *forandrings- og fornyelsesprosess* der bevegelsene har bidratt med nye tanker og

idéer, og at det er gjennom disse bevegelsene at hittil marginale grupper har fått komme til orde og har fått makt. Sosiale bevegelser er da en viktig representant for nye gruppers fremmarsj og for gjennomslag av nye idéer. I det ligger det også at sosiale bevegelser kan være uttrykk for ubalanse og konflikter i samfunnet, og at bevegelser kan bidra til omveltninger (Dahlerup 1998, 52, 53).

Dahlerup peker på et dilemma i sosiale bevegelser, som er ”at en organisatorisk fundering eller institutionalisering, der skulle skabe permanens, netop ser du til at ødelægge noget af bevægelsens kraft som samfundsforandrer og –fornyere.” (Dahlerup 1998, 54). Andersson (2003) hevder at dynamikken i en bevegelse gjør at man aldri kan se på den som en ferdig enhet, men når dynamikken ”låses” innenfor organisatoriske eller institusjonaliserte rammer, mister bevegelsen altså sin kraft.

3.2.3 Arbeidsmiljøundersøkelser

Et viktig bidrag til journalistikkforskningen i Engebret-bevegelsens samtid var de første beskrivelser av hvordan arbeidsmiljøet i journalistikkyrket faktisk var.

Arbeidsmiljøundersøkelsene kom som resultat av ulike påvirkninger. Fokuset på kvinnelige journalisters lønnsforhold tidlig på 70-tallet skapte grobunn for å holde fokus på kvinners arbeidsforhold i yrket. Med arbeidsmiljøloven i 1977 ble den første store undersøkelsen initiert i NJ. Bjørg Aase Sørensen ved Arbeidspsykologisk Institutt sto for den. Rapporten ble senere utgitt i en popularisert bokversjon av Turid Børtnes og Stein Ove Grønsund. Denne undersøkelsen ga grunnlaget for en egen undersøkelse av kvinnelige journalisters arbeidsmiljøvilkår. Denne undersøkelsen var det Torild Skard som sto for. Den ble senere utgitt med tittelen *Det koster å være kar – særlig når en er kvinne* (1984). Forskning om journalistenes arbeidsmiljø har tatt opp ulike debatter. Nedenfor følger en oversikt over de største undersøkelsene som ble gjort:

- 1) om journalistenes arbeidsmiljø og helse generelt i *Diagnose: journalist. Om norske journalisters arbeidsmiljø* (Børtnes og Grønsund 1981),
- 2) om endring av arbeidstid og arbeidsorganisasjon i *Tannhjulene: Arbeidstid og arbeidsorganisering – tør vi røre ved dem?* (Sørensen 1982) (AI-dok 12/82),
- 3) om de eldre journalistenes situasjon i *Et yrke å bli gammel i?* (Kvaale 1984) og

4) om kvinnes situasjon i *Det koster å være kar – særlig når en er kvinne* (Skard 1984).

I denne oppgaven er det Skard (1984) og Bertnes og Grønsund (1981) sine undersøkelser jeg hovedsakelig refererer til. Disse undersøkelsene avdekket viktige aspekter ved kvinnelige journalisters arbeidssituasjon.

4. Metode

Denne oppgaven er en historisk fremstilling av et avgrenset fenomen som ligger mer enn 30 år tilbake i tid. Engebret-bevegelsen var en løs, uformell bevegelse uten et etablert arkiv og etterlot seg derfor lite skriftlig materiale. Det har ikke vært skrevet mye om Engebret-bevegelsen tidligere. Å nøste opp bevegelsens historie har derfor vært en metodisk utfordring. Menneskene som var en del av denne historien er en åpenbar og viktig informasjonskilde. Jeg har intervjuet åtte sentrale deltagere i Engebret-bevegelsen; i tillegg har jeg intervjuet daværende formann i Norsk Journalistlag. Til sammen har jeg ni informanter. Disse muntlige kildene utgjør mine *primærkilder*. Jeg har på mange måter basert meg på informantenes hukommelse, en metodisk tilnærming som ikke er uproblematisk. Dette vil jeg komme tilbake til under avsnittet om muntlige kilder.

Da jeg begynte å lete frem skriftlige kilder om Engebret-bevegelsen, fant jeg fort ut at bevegelsen hadde satt spor etter seg i samtiden. I arkivene til Norsk Journalistlag (NJ) fant jeg korrespondanse mellom Engebret-bevegelsen og NJ, diskusjoner og referanser til bevegelsens arbeid. Da jeg søkte gjennom tidligere årganger av Journalisten fant jeg *referater* fra bevegelsens møter; viktige dokumenter for ettertiden. Disse kommer jeg tilbake til nedenfor. Både i NJ-arkivet og i Journalisten søkte jeg videre, på leting etter dokumenter som omhandlet likestillingsspørsmål og kvinnespørsmål. Jeg fant en god del materiale, blant annet om NJs likestillingsarbeid, kvinnespørsmål knyttet til media og journalistikk, og også enkelte dokumenter som gikk spesifikt på Engebret-bevegelsen. I Journalisten fant jeg dessuten artikler om likestillingsspørsmål i journalistikken og i fagforeningen, og jeg fant annet stoff om Engebret-bevegelsen. Noen av deltagerne i bevegelsen skrev dessuten enkelte artikler til Journalisten om disse temaene. I NJs arkiver søkte jeg i tidsperioden 1970 til 1985, i Journalisten søkte jeg gjennom alle årgangene mellom 1973 og 1985. Tidsavgrensningen for begge arkivøkene er valgt fordi denne perioden dekker tiden da Engebret-bevegelsen eksisterte.

Jeg har også vært en tur på Riksarkivet (der tidligere Pressehistorisk arkiv har fått plass), men uten å finne relevant informasjon her. På grunn av begrensninger som ligger i oppgavens format, har jeg i denne omgang valgt å ikke bruke andre trykte medier enn Journalisten som skriftlig kilde.

Det var altså i Journalisten at jeg fant de viktige *møtereferatene*. Journalisten ble ofte, men ikke alltid, brukt til å annonsere nye møter og til å publisere møtereferater. Disse er vel det nærmeste man kommer et slags ”arkiv” over Engebret-bevegelsen. Møtereferatene dokumenterer at et møte fant sted og sier noe om hva som var tema og hvilke diskusjoner som fant sted. Referatene inneholder ikke informasjon om hvem som deltok, men innimellom dukker det likevel opp navn og hvert enkelt referat er stort sett signert av en av deltagerne.

Jeg har forsøkt å finne ut hvor mange møter som ble holdt i Engebret-bevegelsens regi. I perioden 1974 til 1985 har jeg funnet 13 referater fra møter arrangert av Engebret-bevegelsen, publisert i Journalisten. I tillegg kommer 10 møteinvitasjoner, som også sto på trykk i Journalisten, og et møte som ble holdt 16. juni 1980 (som fremkommer i et brev fra Engebret-bevegelsen til NJ datert 17. juni 1980). Tilsammen er det 21 møter¹⁵, basert på, med ett unntak, Journalisten som kilde i disse årene. Men mye tyder på at det var mange flere møter. Reidun Kvaale skriver i 1982 at det “i alt har vært holdt omkring 20 møter”¹⁶. Etter januar 1982 har jeg talt elleve møter. Dermed er det god sannsynlighet for at det kan ha vært så mange som 30 møter i Engebret-bevegelsens tid. Andre skriftlige kilder til møtene har jeg ikke, og det vil si at jeg ikke kan være helt sikker på antallet møter. Flere av mine informanter har fremhevet 1970-tallet som den mest aktive fasen, med mange møter for å få i gang diskusjonene og at det deretter dabbet av utover på 1980-tallet. Gerda Vislie uttalte i en artikkel i 1975 at “vi er samlet én gang i måneden”¹⁷. Det tyder på at det var ganske hyppig møtevirksomhet i begynnelsen.

¹⁵ Til enkelte møter har jeg funnet både invitasjon og et møtereferat i etterkant, men som oftest er det enten bare en invitasjon eller et møtereferat som har stått på trykk i Journalisten. Ett møte har dessuten generert to ulike møtereferater. Møtet var før jul 1982. Både i januar og i mars 1983 sto det på trykk referater etter dette møtet. Ett referat er fra to forskjellige møter. Referatet var fra møte 1. mars 1982 og fra et møte 19. april 1982.

¹⁶ Journalisten januar 1982.

¹⁷ Jeg er usikker på hvor denne artikkelen sto på trykk, men de opplysningene jeg har tyder på at den sto på trykk i Morgenavisen (i Bergen og som ble nedlagt i 1984). Artikkelen har tittelen har tittel ”Engebret-jentene oppfordrer yrkes-søstre til å møtes” og sto antagelig på trykk i 1975.

4.1 Eksplorativ design

Med forskningsdesign menes den samlede planen for datainnsamling og bearbeiding (Østbye m fl 2002, 265). Undersøkelsesområdet for et forskningsopplegg og formålet for undersøkelsen avgjør hvilken design som er mest hensiktsmessig å bruke. Når undersøkelsesområdet er et historisk fenomen som det bare har vært forsket på i begrenset grad og det er usikkert hva som finnes av kilder, kan en åpen, utforskende tilnærming til stoffet være hensiktsmessig. Målet er å avdekke fenomenet og gjennom valg av metoder komme så tett opp til virkeligheten som mulig. Denne forskningsdesignen kalles *eksplorativ design*: ”Hvis en skal kartlegge et område der det ikke tidligere er drevet systematisk forskning, er det rimelig å bruke *eksplorativ* (utforskende) *design* for undersøkelsen.” (Østbye m fl 2002, 270).

Med en eksplorativ design er det naturlig å bruke flere metoder for å undersøke fenomenet. Det kalles *metodetriangulering*. Metodisk triangulering er en måte å ”kompensere for svakheter ved én metode ved å bruke også andre metodiske tilnærminger” (Østbye m fl 2002, 121). For å finne ut mest mulig om Engebret-bevegelsen måtte jeg først kartlegge hvilke mulige kilder som fantes. En åpenbar kilde var menneskene som var en del av bevegelsen. Tidligere forskning om bevegelsen (Ottosen 1996) har avdekket at Engebret-bevegelsens oppstart blant annet hang sammen med et kvinneopprør i Norsk Journalistlag (NJ), og det var derfor naturlig å søke etter spor av bevegelsen i fagforeningens arkiver. Ottosen (1996) nevner også en debatt mellom daværende formannen i NJ og flere kvinnelige journalister som sto på trykk i Journalisten. Derfor ble også Journalisten et opplagt sted å søke etter data. Da disse kildene var kartlagt, bestemte jeg meg for å bruke kvalitative metoder: kvalitativt intervju og dokumentsøk med formål om å finne informasjon til å belyse saken. Med både muntlige og skriftlige kilder, fikk jeg muligheten til å oppveie for mulig glemsel og feilerindring i intervjuene med skriftlige kilder, mens materiale fra intervjuene ga meg verdifull informasjon som supplerte dokumentsøket.

4.2 Muntlige kilder

Kvalitative intervjuer brukes blant annet til ”historiske analyser av fenomener som ikke ligger for langt tilbake i tid, enten det gjelder publikumsopplevelser, politikeres overveielser og beslutninger eller medieorganisasjoner og medieaktørers tidligere virksomhet” (Østbye m

fl 2002, 99). Hvilket tidsspenn som ligger til grunn for at noe ikke er for *langt tilbake i tid* er jeg usikker på hva forfatterne mener er. Men det er verdt å merke seg at det ikke nødvendigvis er en "lineær sammenheng mellom tidsavstand og glemsel" (Kjeldstadli 1992, 188). Kjeldstadli understreker at i kvalitative intervjuer er det informantenes *minner*, deres "erindringer om egne opplevelser" (Kjeldstadli 1992, 184), som ligger til grunn i intervjuet. Det er naturlig at det er "innslag av glemsel og av feilerindring": "Vi glemmer mest umiddelbart rett etter hendingen. Deretter kan den såkalte langtidshukommelsen være forbausende stabil." (Kjeldstadli 1992, 188). Det er altså ikke nødvendigvis slik at hendelser i fortiden *gradvis* viskes ut. Det vil blant annet si at *alder* ikke bestemmer kildens relevans (Kjeldstadli 1981, 69). Det vil dessuten også være variasjoner fra person til person hva man husker, avhengig av en rekke faktorer, blant annet om man har såkalt god hukommelse eller om man er i en situasjon eller posisjon som gir fortsatt nærhet til hendelsen. Blant mine informanter er det noen som fortsatt er i arbeidslivet med stor grad av saksmessig nærhet til tematikken, mens andre har gått inn i pensjonistenes rekker. Noen har holdt seg i journalistikken hele yrkeslivet, mens andre har gått over til andre yrker og roller. Hva som påvirker hukommelsen vil være individuelt. Det viser seg dessuten at erindring er en *aktiv prosess*. I erindringene konstruerer man et bilde av ens egen fortid, der man "på et assosiativt og bare delvis bevisst grunnlag henter fram ulike minnebrokker" (Kjeldstadli 1992, 188). Når hendelsen dessuten er et fenomen som strekker seg over ti år, kan det være en utfordring å plassere enkelthendelser som møter, seminarer, diskusjoner, sammenkomster i en kronologisk rekkefølge. Ved hjelp av metodisk triangulering kan ulike dokumenter gi denne spesifikke informasjonen, mens informantenes minner gir viktig informasjon som er vanskelig å hente annet steds fra: relasjoner, tanker, forventninger, stemning.

Med det som utgangspunkt, var det et naturlig valg å bruke kvalitativt intervju i denne oppgaven. Østbye m fl (2002) nevner en rekke fordeler ved denne intervjuformen. Blant annet kan vi få informasjon som det ellers ville vært vanskelig å få tilgang til, vi kan få kartlagt prosesser og sosiale relasjoner, få kommentarer og bekreftelser/avkreftelser på data fra andre kilder og vi kan prøve ut egne hypoteser og forståelsesmåter (Østbye m fl 2002, 100). Denne intervjuformen er også blitt kalt *samtaleintervju*. Meningen er å hente ut informasjon og bli opplyst om et saksfelt av informanten (Østbye m fl 2002, 100). For å få til en best mulig ramme for en slik samtale, valgte jeg å bruke *semistrukturert intervju*. Et semistrukturert intervju kjennetegnes av fleksibilitet innenfor gitte rammer. Temaene er gjerne forhåndsdefinert, men med mulighet for oppfølgingsspørsmål. Siden det er stor

tidsmessig avstand til saken, mener jeg at det var nødvendig med denne formen for intervju. De fleste informantene mente først de ikke husket noen ting fra tiden rundt Engebret-bevegelsen. Men i intervjusituasjonen har alle likevel kommet med nyttig informasjon og verdifulle kommentarer. Det mener jeg denne intervjuformen bidro til.

I en historisk oppgave kan det altså være en fordel å bruke semistrukturert intervju, fordi fleksibiliteten tillater informanten å assosiere friere og forhåpentligvis huske mer. På den annen side kan denne intervjuformen gi ekstra ”rom” til informanter som husker mye. Én av mine informanter har bidratt særlig raust med erindringer og informasjon fra Engebret-bevegelsen. Vedkommende husker mye – har såkalt god hukommelse - og beskjeftiger seg fortsatt med tematikken i yrkessammenheng. Gjennom denne informanten fikk jeg mye verdifull informasjon som jeg kunne gå videre på. Men det er ikke uproblematisk at én informant bidrar med forholdsmessig mye mer informasjon enn andre. Det er en fare for at informasjonen fra denne informanten påvirker materialet for øvrig. I et *strukturert intervju*, der spørsmålene er forhåndsdefinerte og ikke åpner for oppfølgingsspørsmål (Østbye m fl 2002, 102), vil muligheten for denne type påvirkning være mindre. En bevisst holdning til denne problematikken kan likevel langt på vei oppveie ulempene beskrevet. Sammen med fordelene ved semistrukturert intervju i denne oppgaven, mener jeg denne intervjuformen har fungert etter hensiktene i denne oppgaven, nemlig å frembringe mest mulig informasjon til å belyse problemstillingen for oppgaven, jf eksplorerende metode.

Jeg har intervjuet ni personer, hvorav én person to ganger. Alle informantene mine er eller har vært journalister. Ironisk nok var det flere av dem som vegret seg for å stille opp på intervju. Begrunnelsen var at de var usikre på om de kunne bidra med noe. Men etter litt overtalelse, var jeg så heldig å få lov til å møte noen av de personene som har bidratt til og påvirket norsk journalistikk og debatt, ikke minst også vært med på å påvirke likestillingsspørsmål i norsk presse. I intervjusituasjonen var det tydelig at dette var personer som var vant til offentlighet. Jeg opplevde alle intervjusituasjonene som åpne og informantene som taleføre og uredde. Å ta opp intervjuene på bånd var uproblematisk. Fem av intervjuene ble gjort på kafé i Oslo, fire på informantens arbeidsplass, ett intervju ble gjort hjemme hos informanten. I ett tilfelle, da jeg intervjuet Trine Østlyngen, sviktet teknikken meg underveis i intervjuet. Da jeg oppdaget det, begynte jeg å ta notater i stedet og umiddelbart etterpå skrev jeg ned alt jeg husket fra begynnelsen av intervjuet. I to tilfeller tok jeg notater, da jeg intervjuet Gerda Vislie og Trygve Moe, fordi jeg ikke fikk skaffet

båndopptaker. De øvrige intervjuene er alle på bånd. De to første intervjuene transkriberte jeg ord for ord. Det var såpass tidkrevende at jeg i transkriberingen av de øvrige intervjuene bestemte meg for å benytte en mindre tidkrevende metode. Den gikk ut på at jeg noterte tema og tidspunkt (i opptaket) og der det var særlig interessante opplysninger, transkriberte jeg disse mer utførlig. Senere i utskrivingsfasen kunne jeg dermed lett finne igjen riktig tematisk sted i opptaket. Det ble mange hyggelige møter med spennende mennesker – møter jeg ikke ville vært foruten!

4.3 Dokumentanalyse

I oppgavens skriftlige kildemateriale har jeg en rekke ulike type dokumenter. Det er vanlig i historisk metode å skille mellom trykte og utrykte skriftlige kilder. Historiker Knut Kjeldstadli definerer trykte skriftlige kilder som ”offentlige dokumenter, aviser og bøker ...” og utrykte som for eksempel ”brev, materiale fra foreningsarkiver og dagbøker” (Kjeldstadli 1992, 144). Dette skillet mellom trykte og utrykte skriftlige kilder kan være nyttig å ha i mente i analysearbeidet av dokumentene. Medieforsker Trine Syvertsen fremsetter en definisjon av dokumenter som ”... en betegnelse for skrevne eller audiovisuelle beretninger som ikke er generert av forskeren selv” (Syvertsen sitert i Østby m fl 2002, 52). Dette er en vid definisjon av begrepet, men Syvertsen fremsetter også noen viktige dimensjoner til hjelp i vurderingene av dokumentene: 1) skrevne vs audiovisuelle dokumenter, 2) publiserte ... vs upubliserte dokumenter, 3) offentlige tilgjengelige vs hemmelige (ikke-offentlige) dokumenter, 4) institusjonelle (offisielle) vs personlige (private) dokumenter, 5) utadrettede vs interne dokumenter og 6) samtidige vs retrospektive dokumenter (Syvertsen i Østbye m fl 2002, 53). I mine undersøkelser i NJs arkiver fant jeg brev, notater, utklipp, landsmøtereferater, landsmøteprotokoller, årsberetninger, referater fra utvalgsmøter osv. Disse dokumentene bruker jeg som ”kilder eller ressurser i forskning om et sakstema” (Østbye m fl 2002, 52), altså at jeg bruker dokumentene til å kaste lys over Engebret-bevegelsens historie og dens innflytelse på likestillingspolitikken i NJ, jf problemstillingen for denne oppgaven. Jeg har ikke laget en systematisk oversikt over dokumentene etter Syvertsens anvisning, men dimensjonene hun fremsetter har bidratt til å bevisstgjøre meg i bruken av dokumentene. Når jeg legger til en historisk dimensjon til Syvertsens dikotomier, finner jeg gode bilder av tiden: stemning, temperatur, farge. En tanke er at offisielle dokumenter har en mer ”tidløs” tone, mens i uoffisielle dokumenter trer tidsbildene

tydeligere frem. Ett eksempel på dette er årsberetningene: der årsberetningene er nøytrale og offisielle i formen, vitner referatene om livlige diskusjoner og engasjerte personer. Til den offisielle tone i årsberetningene har jeg kunnet supplere saksfremstillinger med friske debatter i de mer interne, men ikke hemmeligholdte, referatene. Diskusjonene som refereres forteller dessuten om synspunkter som i det offisielle dokumentet er visket ut. Et annet eksempel er brevene som Engebret-bevegelsen genererte fra det første møtet. De viser et sterkt engasjement og tonen er glad, optimistisk og til dels uformell (selv om brevformen er formell). Svaret fra NJs formann kommer raskt og har en imøtekommende og positiv form. Tonen i korrespondansen mellom Engebret-bevegelsen og NJ gir et grunnlag for å si noe om samarbeidsklimaet og omgangsformen. En umiddelbar tanke er at Engebret-bevegelsen kanskje ikke sto så altfor langt unna NJ.

Arkivundersøkelser er tidkrevende, og krever både tålmodighet og en systematisk, nitidig gjennomgang. Et tidsavgrenset søk gjorde det langt mer håndterlig. I tillegg valgte jeg, i NJ-arkivet, å ikke gå nærmere inn på arkivmapper som åpenbart inneholdt dokumenter som omhandlet andre sider ved fagforeningsarbeidet enn det arbeidet som omhandlet ulike aspekter ved likestilling, kvinnespørsmål eller Engebret-bevegelsen. Jeg mener at det dokumentutvalget jeg fikk med meg langt på vei dekker saksfeltet i tidsperioden for Engebret-bevegelsens eksistens. Det er likevel en mulighet for at jeg har oversett relevante dokumenter. I lange referater og protokoller fra landsmøter har jeg ved kopieringsmaskinen gjort et utvalg, men som jeg mener dekker saksfeltet nevnt ovenfor. I etterkant ser jeg at det enkelte ganger kunne vært en fordel for totalbildet av en saksfremstilling at kopieringsutvalget ikke var fullt så snaut, men uten at dette egentlig har vært til hinder for forståelsen av saken (jf saksfeltet som nevnt ovenfor).

5. Engebret-bevegelsen

I år er det 35 år siden nærmere 60 kvinnelige journalister samlet seg til et møte som skulle bli det første i en lang rekke møter. Møtet ble holdt på Engebret Café; det ga også navnet til det som etter hvert ble et nettverk av og for kvinnelige journalister: Engebret-bevegelsen. I dette kapittelet forteller åtte av kvinnene som var med i Engebret-bevegelsen om hva bevegelsen var, hva som var dens utgangspunkt og form, om deres hjertesaker og hva som var årsaken til at bevegelsen ble oppløst etter drøye ti år.

5.1 Bevegelsens utgangspunkt

Første møte i Engebret-bevegelsens historie var 4. november 1974. Invitasjonen til møtet sto i *Journalisten*, på avisens siste side, og ble rettet til kvinner i Oslo-pressen. “Noe å snakke om?” lød tittelen, og det viste det seg at det var¹⁸. Over 60 kvinnelige journalister hovedsaklig fra Oslo-pressen og NRK strømmet til Engebret Café. Responsen var overveldende. Men hva var det som var årsaken til at det ble tatt et initiativ til et slikt møte; hva var det avgjørende utslaget?

Det var året før kvinneåret i 1975 og kvinnesaken sto sterkt i samfunnet. Så også i pressen; på flere arenaer og oftere enn før ble det stilt spørsmål om lønn, rekruttering av kvinner til yrket og om usynliggjøring av kvinner i mediene. Jeg vil i den forbindelse nevne tre forhold: *For det første*, i journalistenes fagblad, *Journalisten*, ble temaet *kvinner i pressen* satt på dagsorden gjennom reportasjeserien “Kvinner i norsk journalistikk”, *for det andre*, i journalistenes fagforening Norsk Journalistlag hadde man begynt å se nærmere på hva kvinnelige journalister tjente i forhold til mannlige journalister, og, *for det tredje*, flere av de kvinnelige journalistene fra de forskjellige Oslo-redaksjonene hadde, på tvers av avisgrensene, begynt å møtes og snakke sammen om deres arbeidsvilkår i pressen. Nedenfor vil jeg gå nærmere inn på disse tre forholdene:

¹⁸ *Journalisten* oktober 1974, NJA.

5.1.1 “Kvinner i norsk journalistikk” som tema i Journalisten

I Journalisten i mai 1974 var “Kvinner i norsk journalistikk” tema¹⁹. I den forbindelse uttalte daværende formann i Norsk Journalistlag Trygve Moe seg om kampen for likelønn i pressen på en slik måte, at det resulterte i et protestbrev fra 42 kvinnelige journalister og en påfølgende debatt. Bente Sabel er en av dem som mener at denne uttalelsen og debatten ble en utløsende faktor for Engebret-bevegelsen:

Jeg tror vel egentlig det (opptakten til Engebret-bevegelsen, min anm.) startet med en uttalelse fra NJs leder ... Trygve Moe, ... han kom vel til å ordlegge seg litt forkjært, ... hvor han mente det ville ta lang tid, hvis det i det hele tatt ville bli likelønn blant kvinnelige og mannlige journalister. Dette var det noen som tente veldig på. (Sabel 26.05.2006.)

Videre utdyper hun at Moe “trykket på en knapp som provoserte veldig mange der og da. ... [Det] kan ha vært en utløsende faktor for begynnelsen til Engebret-bevegelsen.” (Sabel 06.03.2008). Målet med reportasjeserien var å belyse de vilkår som kvinnelige journalister arbeidet under: “Følelsen av å bli særbehandlet - ofte negativt - synes å være nokså utbredt. Statistikk synes å vise ... at kvinner må være langt bedre kvalifisert enn menn for å bli ansatt og for å oppnå samme status.”²⁰ Journaliststudentene presenterte lønnsstatistikk under tittelen “Ufullstendig undersøkelse eneste grunnlag” og skrev om “mannstillegget”, utdanningsnivå og holdninger. De intervjuet fremtredende kvinnelige journalister som Gerd Benneche og Gerda Vislie under titlene “Likelønn må tas opp i redaksjonsklubbene” og “Kvinner får mindre attraktive jobber”.

Det var altså i forbindelse med denne serien at formannen i Norsk Journalistlag, Trygve Moe, uttalte at: “Jeg tror neppe kvinnelige og mannlige journalister noen gang vil oppnå full likelønn i lønnsstatistikkene”²¹. Uttalelsen provoserte naturlig nok mange, og førte opp under den sterkt økende frustrasjonen over manglende likestilling i pressen. NJ-formannen begrunnet utsagnet med at “Mange kvinner ønsker rett og slett ikke en stilling som

¹⁹ Bakgrunnen for temanummeret var en utfordring fire studenter ved Norsk Journalistkole fikk av Journalistens redaktør, Thorbjørn Wale, om å skrive en reportasjeserie om kvinner i journalistikken. Serien ble kalt “Kvinner i norsk journalistikk” og gikk under vignetten “Månedens tema” i mai 1974. Studentene var Trine Østlyngen, Reidun Hjelle, Linda Li og Annette Groth.

²⁰ Journalisten mai 1974, NJA.

²¹ Journalisten mai 1974, NJA.

arbeidsleder i avisen, og dette vil selvsagt gi seg utslag på statistikkene.” På spørsmål om hvorfor han ikke trodde kvinner ønsket ledende stillinger, svarte han: “Stort sett fordi de har hus og barn og hjem ved siden av jobben og ønsker å ha mer tid til egen disposisjon. Dessuten er det flere kvinner som kvier seg for å opptre som ‘busemenn’, slik det ofte kreves av arbeidslederne i redaksjonene.”²² Denne uttalelsen viser tydelig det kjønnsrollemønsteret som var typisk for denne tiden: hus, hjem og barn var noe kvinner hadde,- ikke menn. Selv i journalistyrket, der kvinnelige journalister var langt *sjeldnere* gifte enn kvinner i normalbefolkningen og mannlige journalister var *oftere* gifte enn menn i normalbefolkningen (Skard 1984, 13)²³, ble dette stereotypiske bildet av kvinner og menn brukt som argument for å bevare yrkets kjønnsdiskriminerende strukturer. På denne tiden var journalistyrket et mannsdominert livsstilsyrke, og de kvinnene som fant veien inn her var definitivt ikke husmor-typen. Ikke rart de ble forbanna; tiden var moden for å slå tilbake.

Påstandene fra NJ-formannen resulterte i et langt innlegg i Journalistens påfølgende nummer, og bidro på mange måter til at debatten rundt likestilling i pressen økte i temperatur og hyppighet. I det engasjerte innlegget underskrevet av 44 kvinnelige journalister, hovedsaklig fra Aftenposten, Dagbladet og VG, beklager de at NJ-lederen ”tilkjennegir et så overfladisk og provoserende syn på den klare kjønnsdiskrimineringen som kommer til syne i lønnsstatistikken. (...) Med dette røper han stor uvitenhet om de mekanismer som gjør seg gjeldene i dette spørsmål.” Som tilsvaret til Moes karakteristikk av arbeidsledere i redaksjonen som “busemenn” – noe kvinnene kalte *yrkesromantikk* – poengterer de kvinnelige journalistene at

Demokratisk og forsvarlig arbeidsledelse har intet behov for busemenn. Hovedkravet må være at en arbeidsleder nyter respekt og faglig tillit. Vi må tilbakevise en antydning om at kvinner ikke er i besittelse av slike kvalifikasjoner. (Journalisten juni/juli 1974, NJA).

Reidun Kvaale var en av de 44 kvinnelige journalistene som skrev under dette innlegget. Men hun skrev også et eget innlegg, i samme nummer, under tittelen “Hvor står du, Trygve Moe?”. Der tok hun opp den problemstillingen som mange av de kvinnelige journalistene med et familieliv kjente på: dobbeltarbeidet. På denne tiden hadde yrkesaktive kvinner ikke

²² Journalisten mai 1974, NJA.

²³ Kvinnelige og mannlige journalister ble sammenlignet med kvinner og menn fra samme aldersgruppe i den norske befolkningen generelt (Skard 1984).

krav på betalt fødselspermisjon utover 12 uker og det var kun fem prosent av barn i Norge som fikk plass i barnehager²⁴. Å kombinere familieliv og yrkeskarriere ble en utfordring, og i følge Kvaale en kime til ulikhet: “Når så de hardeste dobbelt-arbeids-årene er tilbakelagt, har mannlige kolleger og yngre, ugifte av begge kjønn et *forsprang*, Trygve Moe - som det kan være vanskelig å innhente.”²⁵ I det første innlegget poengterer de kvinnelige journalistene at arbeidsforholdene og arbeidsbetingelsene i yrket må være forenelige med et familieliv. Arbeidsmiljøundersøkelsene som ble gjennomført på slutten av 1970-tallet og begynnelsen av 1980-tallet bekreftet at kvinnene var særlig utsatt i yrket: “De ble ofte gjenstand for særegen behandling, og avisenes målestokk for innsats var gjerne en ung mann med en ganske annen ryggstøtte hjemme enn den som vanligvis blir kvinner til del.” (Skard 1984, 13).

Trygve Moe kom med et tilsvarende svar i samme nummer, men uten at det dempet gemyttene nevneverdig (Ottosen 1996, 355). I dag sier Trygve Moe selv om episoden: “Jeg står fortsatt for det jeg sa den gang. Det er fortsatt ikke likestilling i lønnsstatistikken og det er få kvinnelige arbeidsledere. Flere ble engasjert i problemstillingen gjennom denne bruduljen.” (Moe 12.04.2007).

Det var flere ting i samtiden som trakk i samme retning. Moes uttalelser i Journalisten var en av flere faktorer som satte likestillingskampen i journalistikken øverst på dagsordenen hos de kvinnelige journalistene, men for mange av kvinnene ble nok denne “bruduljen” en absolutt vekker. Flere av informantene mener nettopp at denne episoden var med på å bidra til at det ble tatt et initiativ til et møte. En av studentene som den gang var med på å skrive reportasjeserien var Trine Østlyngen. Om uttalelsene som provoserte henne og hennes kvinnelige kolleger, sier hun forsonende: “Han var en del av tiden, og uttalelsene hans må sees i lys av det. Det avdekket at det ikke bare var situasjonen som måtte endres, men også holdninger.” (Østlyngen 27.02.2008).

²⁴ Likestillingsrådet 1975.

²⁵ Journalisten juni/juli 1974, NJA.

5.1.2 Kjønnsperspektiv i Norsk Journalistlags lønnsstatistikk

Både Reidun Kvaale og Gerd Benneche var forløpere for kvinner i Norsk Journalistlag, og ble senere viktige personer i Engebret-bevegelsen for å få kvinner inn i fagorganisasjonen²⁶. Ved inngangen til 1970-tallet begynte man å inkludere et kjønnsperspektiv i fagorganisasjonens analytiske arbeid, og fra og med året 1969 ble lønnsstatistikken utvidet til også å innbefatte lønnsforholdet mellom kvinnelige og mannlige medarbeidere²⁷. På landsmøtet i 1970 fremmet Gerd Benneche et forslag om å fjerne lønnsdiskrimineringen av kvinnelige journalister. Benneche viste til at kvinner, til tross for høyere utdanning enn sine mannlige kolleger, påviselig tjente langt mindre enn menn. En mannlige journalist tjente i 1970 gjennomsnittlig 12 prosent mer enn en kvinnelig journalist, etter at det var korrigeret for andre faktorer som ansiennitet, geografi og utdanning²⁸.

Men lite tyder på at det skjedde konkrete endringer på likestillingsfronten i NJ mellom landsmøtene i 1970 og 1972. På landsmøtet i 1972 ble tråden tatt opp etter Benneche. Både lønnsforhold og kvinners arbeidsområde ble tatt opp til diskusjon av Astrid Fiskvik, journalist i Nationen. Etter forslag fra Fiskvik ble det høsten 1972 gjennomført en undersøkelse om kvinnelige journalisters lønns- og arbeidsforhold. Undersøkelsen bekreftet at kvinner ble forskjellsbehandlet med hensyn til lønn. Svarene viste at det særlig var personlig tillegg og skala-opprykk som de kvinnelige journalistene ikke fikk uttelling på²⁹.

Dette, at NJ begynte å jobbe mer systematisk med et kjønnsperspektiv i lønnsstatistikken, ble viktig for det gryende engasjementet for å bedre kvinners plass i journalistikken. For Anne Lise Stafne ble det en "øyeåpner":

²⁶ Reidun Kvaale satt som varamann til landsstyret fra 1962 til 1964. Senere satt Kvaale i arbeidsutvalget (1975-1977) og i landsstyret (1977-1979) (Ottosen 1996, 551). Gerd Benneche satt i arbeidsutvalget og som varamann til landsstyret fra 1968-1970 og i forhandlingsutvalget fra 1968 til 1972 (Ottosen 1996, 549).

²⁷ NJs årsberetning 1968-1970, NJA.

²⁸ NJ landsmøtereferat 1970, NJA.

²⁹ NJs årsberetning 1972-1973, NJA.

Det som var en øyeåpner, hvertfall for meg og for en del til også, var at Journalistlaget omsider la frem en del lønnsstatistikk som viste at det var en reell lønnsforskjell. I forbindelse med lønnsforhandlinger, så begynte de å finne frem til det tallet, den prosentvise forskjellen mellom kvinner og menn. Når de hadde korrigert for utdanning og erfaring og alt, så var det fortsatt en ganske høy prosent... (Stafne 31.05.2006.)

Til tross for høyere formell kompetanse fikk altså de kvinnelige journalistene generelt sett dårligere betalt for samme jobb som de mannlige journalistene utførte. Sann sett føyde journalistenes lønnsforhold seg inn i en kjede av likeartede saker i arbeidslivet. Typisk nok har kvinner oftere utdanning og oftere høyere utdanning enn menn. Skard (1984) påpeker at utdanning generelt er viktig for kvinner i yrket; i arbeidsmiljøundersøkelsen fra 1979 kom det frem at kvinner hadde dobbelt så ofte som menn relevant utdanning, annen type utdanning var også oftere vanlig blant kvinner som menn (Skard 1984, 38, 39).

5.1.3 Uformelle møter - front mot mannssamfunnet

Sommeren 1974 møttes Gerda Vislie og Harriet Eide (som jobbet i Dagbladet) tilfeldig på Helgeroa og kom i prat. Vislie var opprørt over nye opplysninger om at det på arbeidsplassen hennes, Aftenposten, viste seg at det store lønnsforskjeller mellom kvinnelige og mannlige journalister. I følge Vislie var det i løpet av denne samtalen at Eide kom med idéen om å innkalle alle kvinnene i Oslo-pressen til et møte (Vislie 11.04.2007). Også Reidun Kvaale betoner møtet mellom Vislie og Eide. I en artikkel i Journalisten i 1982 skriver Kvaale om dette uformelle og viktige møtet, og at det var dette møtet som var kimen til Engebret-bevegelsen: “[De] snakket løst og fast om mange ting, også om det at kvinner i pressen hadde et behov for å møte hverandre og prate sammen om felles interesser og problemer, på tvers av avisgrensene.”³⁰ Også Anne Lise Stafne forteller om hvordan uformelle samtaler mellom kvinnelige journalister i hovedstaden etter hvert førte til mer målrettede møter: “Vi hadde front mot mannssamfunnet, jeg husker hvordan vi var provosert av det vi kalte gutteklubb-tendensene. ... Harriet (Eide, min anm.) har mye adrenalin, og jeg tror faktisk at det var denne irritasjonen som fikk oss til å begynne å tenke; skulle kanskje vi jenter også møtes og snakke litt sammen?” Videre skriver Stafne: “Det viste seg at Gerda Vislie og Reidun Kvaale i Aftenposten - og sikkert mange andre, hadde de samme tankene. Vi møttes første gang hjemme hos Harriet. Og det ble vel kanskje noen private sammenkomster til før

³⁰ Journalisten januar 1982, NJA.

vi inviterte til det første møtet på Engebret i oktober 74.” (Stafne 1998). Også Harriet Eide vektlegger møtene og samtalene mellom henne og Anne Lise Stafne i forkant av det første møtet (28.01.2009).

Samtalene og de uformelle møtene i løpet av sommeren og høsten tok etter hvert en konkret retning. Flere ildsjeler gikk sammen om annonsen som sto på trykk på siste side i Journalisten oktober 1974: “Noe å snakke om? Kvinner i Oslo-pressen og NRK innbys til uformelt møte på Engebret Café 2. etasje mandag 4. november kl 20.”³¹ Annonsen var undertegnet av Gerd Benneche, Harriet Eide, Reidun Kvaale, Anne Lise Refsum (senere Stafne) og Gerda Vislie.

I en artikkel i Journalisten i 1982 spør Reidun Kvaale om hva det var som gjorde at så mange kvinner “tente” og samlet seg for første gang november 1974, og svarer slik:

Fordi tiden var moden for kvinnesamlinger. Dette var en periode med aksjoner for kvinners medinnflytelse på mange områder i politikk og samfunnsliv, og vi befant oss rett foran Det Internasjonale Kvinneåret 1975. Det hadde ... gjæret innen kvinnegruppene i media. ... Kort sagt: Kvinnene begynte å bli sinte. Vi ville kreve rettferdighet og likestilling. (Journalisten januar 1982, NJA.)

Jeg har antydnet at det var uttalelsene fra Trygve Moe, det påbegynte arbeidet i NJ for å samle inn tallmateriale om kvinnelige journalisters kår i yrkeslivet, fokuset på de samme spørsmålene i redaksjonene rundt om i hovedstaden, sammen med opplevelsen om at de var flere kvinner som var i samme situasjon, som bidro til opptakten til Engebret-bevegelsen. Dette engasjementet mener Bente Sabel, i likhet med Kvaale i sitatet ovenfor, må sees i lys av den generelle *kvinnefrigjøringen* i samfunnet på 1970-tallet:

Det var et engasjement blant unge kvinner som egentlig var litt kritiske til den gamle kvinnesaksbevegelsen... en ny generasjon likestillingsbevisste kvinner... det gjenspeilet seg i pressen også. Det var så få kvinner. De hadde vært engasjert lenge egentlig... De var så få, og satt så ensomt her og der. Så da skulle det bare den lille notisen i Journalisten til, så eksploderte det. (Sabel 06.03.2008.)

I kampen for kvinnefrigjøring var det to hovedlinjer som ble fulgt: grupper hvor holdningsendring og bevisstgjøring var sentralt (bevisstgjøringsgrupper) og organisasjoner der overordnede mål om endringer i det politiske landskapet var sentralt. Engebret-bevegelsen ble dannet som en bevegelse med bevisstgjøring og holdningsendringer som mål,

³¹ Journalisten oktober 1974, NJA.

men også med klare ambisjoner om å påvirke likestillingspolitikken i fagforeningen. Anne Skatvedt mener at det var forhold i pressen som var urimelige og skjeve og at sammen med erkjennelsen av "... at sammen kan vi påvirke", la det et grunnlag for å møtes (Skatvedt 22.08.2008).

5.2 Møtene på Engebret Café

At så mange av hovedstadens kvinnelige journalister valgte å ta turen ned til Engebret Café mandag 4. november 1974, oversteg alle forventninger. I følge referatet fra møtet var det "... ingen overdrivelse å si at responsen var overveldende. Til Engebret-kelnerens innledende fortvilelse strømmet det på flere enn lokalet egentlig kunne romme, og før møtet var slutt, hadde seksti stykker møtt hverandre."³² Harriet Eide, som skrev det første møtereferatet, mente at "Vi som inviterte hadde egentlig ikke klart for oss fra begynnelsen hva vi ville med møtet. Vi var en håndfull jenter fra forskjellige aviser som hadde snakket frempå om at vi burde komme sammen. ... Vi hadde jammen ting å snakke om, viste det seg."³³ Og at de hadde noe å snakke om bekrefter Reidun Kvaale: "Over seksti kvinner i dagspressen og NRK ... kom sammen for å snakke om sine lønnsvilkår, for å kreve kvinner inn på alle områder av journalistikken (sport og militærstoff ikke unntatt) og for å protestere mot mangelen på kvinnelige ledere i dagspressen og NRK." (Kvaale 1986, 11). Engasjementet var upåklagelig: "Syns at alle møtene var fantastisk morsomme. Pratet i øst og vest, drakk rødvin og koste oss." (Vislie 11.04.2007.) Tone Bratteli beskriver stemningen på det første møtet slik: "Om ikke hukommelsen har sviktet meg helt antar jeg at lokalet ... var røykfyllt, støyende og vinglassene fylt opp. Her var mye latter, syrlige karakteristikk, nedslående rapporter og friske utspill. Men først og fremst var det energi. Her var det få målløse deltakere."³⁴ (Bratteli). Denne optimistiske energien, typisk for 70-tallet, var med på å prege Engebret-bevegelsen de første årene etter stiftelsesmøtet. Men det var også, som Sissel Benneche Osvold fremhever, en bevegelsen med en kjerne av deltagere som i større grad

³² Journalisten desember 1974, NJA.

³³ Det er usikkert hvor artikkelen sto på trykk, men de opplysningene jeg har tyder på at den sto på trykk i Morgenavisen (i Bergen og som ble nedlagt i 1984). Artikkelen har tittelen "Engebret-jentene oppfordrer yrkes-søstre til å møtes" og sto antagelig på trykk i 1975.

³⁴ Upublisert artikkel.

påvirket samarbeidet: “Møtene ble dominert av de mest taleføre, de mest skolerte. Men det var en glede å få være tilstede og ta del i et stort alvor.” (Osvold 05.03.2008.) I følge Irene Andersson er dette et typisk trekk for sosiale nettverk: “Sociala rörelser kan bestå av allt från informella grupper till fasta organisationer, men det är de aktiva deltagarna som utgör fundamentet.” (Andersson 2003, 153).

5.2.1 Det første møtet

Gerda Vislie innledet det første møtet. Deretter fortalte Hanne Gamnes, som også var journalist i Aftenposten, om kvinnelig representasjon i fagorganisasjonene. Gerd Benneche fulgte opp og innviet tilhørerne i sine erfaringer som en av få kvinner i organisasjonene. Foredragene ble etterfulgt av en tre timer lang diskusjon³⁵, som resulterte i fire brev stilet til Norsk Journalistlag³⁶. To av brevene var i anledning Kvinneåret i 1975. Det første var en oppfordring fra “kvinner i Oslo Journalistlag” til NJ om å arrangere et internasjonalt mediamøte i Norge i anledning det internasjonale kvinneåret i 1975. Brevet hadde også et forslag til finansiering: “Vi forutsetter at det offentlige bidrar til å finansiere et slikt møte. Vi mener at et slikt internasjonalt møte ikke bør belastes budsjettet for den norske hovedkomite for Kvinneåret, men at det går over statsbudsjettet, eventuelt over Utenriksdepartementets budsjett.”³⁷ Det neste brevet var en oppfordring til Norsk Journalistlag om å arrangere et “landsseminar om kvinners arbeidsforhold og fremtidsperspektiver i journalistyrket”. Videre mente de at det: “På et slikt seminar ... kan være verdifullt å drøfte hvordan kvinners interesser og informasjon om kvinnens stilling i det norske samfunn vurderes i forhold til andre stoffområder i pressen og NRK.”³⁸ De to neste brevene handlet henholdsvis om omsorgspermisjon for fedre og om stillingstitlene i NJ. I brevet om omsorgspermisjon ber de kvinnelige journalistene om at det “sendes et fyldig ‘referat’ om forhandlingene på dette punkt ved årets journalistoppgjør til Familie- og Forbrukeravdelingen i Forbruker og

³⁵ Det er usikkert hvor artikkelen sto på trykk, men de opplysningene jeg har tyder på at den sto på trykk i Morgenavisen (i Bergen og som ble nedlagt i 1984). Artikkelen har tittelen har tittel ”Engebret-jentene oppfordrer yrkes-søstre til å møtes” og sto antagelig på trykk i 1975.

³⁶ Brevene ble skrevet på møtet den 04.11.1974 og undertegnet av møtedeltagerne. Senere ble brevene skrevet på maskin og sendt NJ med originalen stiftet bakpå. Opp mot 41 av deltagerne skrev under på brevene.

³⁷ Brev til NJ, uten tittel, 04.11.1974, NJA.

³⁸ Brev til NJ med tittel “Det Internasjonale Kvinneåret 1975” 04.11.1974, NJA.

Administrasjonsdepartementet, idet vi mener dette kan være verdifullt grunnlagsmateriale for dem som arbeider med disse spørsmål.”³⁹ Bakgrunnen for dette var et krav om omsorgspermisjon for fedre som ble reist ved forhandlingene høsten 1974, men som ble avslått. I det siste brevet, som omhandlet titlene i NJ, står det: “Samlet til møte oppfordrer kvinner i Oslo-pressen og NRK Norsk Journalistlag om at benevnelsene *formann* og *varamann* endres til henholdsvis *leder* og *vararepresentant*.”⁴⁰

I Norsk Journalistlag gikk brevene til arbeidsutvalget der de ble behandlet i møte 11. november. Dagen etter besvarte Trygve Moe henvendelsen med et brev til “Kvinner i Oslo-pressen og NRK v/ Gerda Vislie”. Der opplyste han dem om hvilke vedtak som ble fattet. Forslaget om å bytte ut benevnelsene i organisasjonen gikk “til behandling i NJs landsstyre og eventuelt til landsmøtet”, det ble vedtatt en uttalelse om omsorgspermisjon for fedre som ble sendt til rette departement, forslaget om et landsseminar ble sendt videre som en henvendelse til “Videreutdanningen for redaksjonelle medarbeidere”⁴¹ med oppfordring om å arrangere et seminar i 1975 og til slutt, når det gjaldt forslaget om en internasjonal mediakonferanse, kunne Moe meddele at arbeidsutvalget ikke finner at “Norsk Journalistlag - med de begrensede ressurser organisasjonen har økonomisk og arbeidsmessig - å kunne gå på en slik oppgave alene.”⁴² I et svarbrev fra Gerda Vislie takker hun på vegne av “Kvinner i Oslo-pressen og NRK ... for det spontane og positive svaret vi fikk ... Det var en fin reaksjon som vakte allmenn jubel hos jentene”⁴³.

5.2.2 Resultatene av de fire brevene

Institutt for Journalistikk fikk oppdraget med å arrangere et landsseminar, og i oktober 1975 ble seminaret avviklet i Tønsberg under tittelen “Kvinnen i massemediene”. Her var formålet å sette fokus på “kvinner som stoff i massemediene - kvinnen som leser, lytter og ser”.

³⁹ Brev til NJ med tittel “Omsorgspermisjon for fedre” 04.11.1974, NJA.

⁴⁰ Brev til NJ, uten tittel, 04.11.1974, NJA.

⁴¹ “Videreutdanningen for redaksjonelle medarbeidere“ var forløperen til Institutt for Journalistikk. Institutt for Journalistikk ble opprettet i 1975 med Thorbjørn Wale som instituttleder.

⁴² Brev til Kvinner i Oslo-pressen og NRK v/ Gerda Vislie fra Norsk Journalistlag ved Trygve Moe 12.11.1974, NJA.

⁴³ Brev fra Gerda Vislie til Norsk Journalistlag ved Trygve Moe 27.11.1974, NJA.

Seminaret ble senere oppsummert i *Journalisten*, og i den anledning kom det et lite sukk fra artikkelforfatteren Aase Prøitz Narum: “Etter deltakerlisten å dømme må det ha vært en utbredt oppfatning i de forskjellige redaksjonene at dette var et kurs som passet for kvinnelige medarbeidere.”⁴⁴ Flere av mine informanter har trukket frem dette kurset som minneverdig og nyttig.

NJ avsto forslaget om et internasjonalt seminar, men foreslo i forbindelse med at de selv skulle overta ledelsen av Nordisk Journalistforbund fra 1975 til 1977 å arrangere et nordisk seminar. Dette forslaget ble senere lagt på is, da det viste seg at Norsk Kvinnesaksforening hadde et nordisk seminar på programmet med tilsvarende innhold⁴⁵. Seminaret “Kvinner i massemedia” ble holdt på Voksenåsen høsten 1975, et par uker før seminaret i Tønsberg, og blant deltagerne var kvinnelige journalister fra de nordiske landene. I referatet fra møtet skriver Reidun Kvaale at “Med støtte fra Nordisk Ministerråd laget to danske kvinnelige sosiologer siden en rapport om nordiske kvinnelige journalisters arbeidsvilkår og innflytelse. Da fikk de hjelp, blant annet gjennom E.beveg.” (Kvaale 1982). Dette viser at nettverket Engebret-bevegelsens kunne by på ressurser i forbindelse med nye aktiviteter, og at det lå en styrke i å være mange: “Det gemensamme agerandet ska inte enbart ses som en utåtriktad handling, det kan också ge inre sammanhållning och bidra till ny mobilisering genom att visa hur många som stödjer ett visst krav.” (Andersson 2003, 153).

De kvinnelige journalistenes oppfordring om å endre benevnelsene formann til leder og varamann til vararepresentant ble behandlet i landsstyret i 1975, før landsmøtet i april. Landsstyret gikk med stort flertall inn for å *ikke* foreta slike endringer, og innstilte overfor landsmøtet å ikke foreta de foreslåtte endringene. Derimot gikk landsstyret enstemmig inn for å endre *varamann* til *vamedlem*. Det var et nedslående resultat, men om ikke annet ble i det minste landsstyret inspirert til å ta et skritt i riktig likestillingmessig retning⁴⁶. På landsmøtet i 1975 markerte derimot enkelte medlemmer dissens til ordlyden i § 10 “Landsmøtets funksjon”: “2 medlemmer (Fiskvik og Thompson) stemte for at betegnelsene formann og nestformann skiftes ut med betegnelsene leder og nestleder. Tre medlemmer

⁴⁴ *Journalisten* desember 1975, NJA.

⁴⁵ NJs årsberetning 1974-1975, NJA.

⁴⁶ NJs årsberetning 1974-1975, NJA.

(Fiskvik, Iversen og Thompson) stemte for at betegnelsene formann og nestformann erstattes med betegnelsene president og visepresident.”⁴⁷ Det var tydeligvis ikke tiden for endringer av denne typen. Først i 1981 ble endringene foretatt. Det skjedde etter at Oslo Journalistlag kom med forslag om overgang til kjønnsnøytrale titler i NJ på landsmøtet i 1981: “NJ endrer tittelen formann/nestformann til leder/nestleder”. Denne gangen ble endringene enstemmig vedtatt, til og med uten debatt⁴⁸.

Det første møtet avledet altså en rekke konkrete resultater og innspill, og ble starten på en bevegelse som etter hvert utviklet seg til å bli et større nettverk av og for kvinnelige journalister. Reidun Kvaale omtaler bevegelsen som “et uformelt debatt- og interesseforum for kvinnelige journalister i Oslo-området.” (Kvaale 1986, 11). Bevegelsen fikk navnet etter dette første møte på Engebret Café; kaféen ble også et av bevegelsens ofte brukte møtesteder.

5.3 Hjertesaker

Enkelte temaer ble gjengangere i løpet av de ti årene bevegelsen eksisterte. Både spørsmål om likelønn og diskusjoner rundt det komplekse feltet *kvinnelig journalistikk* var temaer som var på agendaen flere ganger i løpet av Engebret-bevegelsens tiårige historie. FNs internasjonale kvinneår i 1975, starten på kvinnetiåret 1975 - 1985, og FNs kvinnekonferanse i København i 1980 ble viktige år for kvinnene i Engebret-bevegelsen. Her vil jeg gå nærmere inn på disse nevnte sakene:

5.3.1 Lønnsforholdene for kvinnelige journalister

Lønnsforholdene for kvinnelige journalister var en viktig toppsak i Engebret-bevegelsen og ble tatt opp på flere møter. Til tross for at rammeavtalen mellom LO og N.A.F. om likelønn fra 1961 lå til grunn i arbeidslivet, var det først da det ble fremlagt statistikk som dokumenterte lønnsforskjellene mellom kvinnelige og mannlige journalister, at arbeidet for reell likelønn i journalistyrket for alvor begynte. Som tidligere nevnt ble dette en øyeåpner

⁴⁷ NJ landsmøtereferat 1975, NJA.

⁴⁸ NJ landsmøtereferat 1981, NJA.

for flere av de kvinnelige journalistene i forkant av etableringen av bevegelsen. Gerda Vislie forteller om hvordan arbeidet for likelønn i Aftenposten blant annet kom som ringvirkninger av Engebret-bevegelsen:

Vi snakket om lønninger og fant ut at dette lå langt under mennenes. Vi begynte å sette opp tall og lagde liste, og sendte brev til redaktør Ramberg. Han ble sint og sa at vi tjente nok. Men etter hvert gikk det inn og vi fikk med oss mennene. Det var ringvirkning av Engebret-bevegelsen. (Vislie 11.04.2007.)

Nettopp dette arbeidet, som Vislie her forteller om, trekker Bente Sabel frem som en av Engebret-bevegelsens mobiliseringsstrategier:

Vi oppfordret jo da klubbene til å lage sine egne lokale statistikker, for noe av det vi nettopp skulle se på var om det var kjønnsbestemte lønnsforskjeller. Så jeg husker at jeg brukte veldig mye tid på, ... hos Engebret-jentene, på å oppfordre til å gå inn og jobbe med lønnsstatistikk, dokumentere forskjeller og ta det opp. Vi hadde jo en likestillingslov og det var lovstridig å ha ulik lønn for arbeid av lik verdi, som det så vakkert heter. Så jeg tror nok at for mange av oss så ble Engebret-bevegelsen en plattform for å jobbe videre... (Sabel 26.05.2006)

Her viser Sabel Engebret-bevegelsens strategi og kraft. På mange møter var det nettopp disse tingene det ble snakket om, og arbeid rettet mot fagforeningen og de lokale redaksjonsklubbene ble vektlagt. Tanken var at hvis man skulle få igjennom endringer, måtte skjevheter mellom kjønnene i yrket avdekkes og dokumenteres, og så tas opp i de formelle instansene, som fagforeningen.

På Engebret-bevegelsens andre møte i januar 1975, var både lønn og fordeling av arbeidsområder i redaksjonene hovedtema. På møtet ble slått fast at det ikke var kvinner “som topper lønningslistene ... - de høyeste gasjerte kvinner kommer relativt langt ned på listene og samler seg i en klump på bunnen.”⁴⁹ Tre måneder senere, på Norsk Journalistlags landsmøte i 1975, var kvinnenens situasjon i norsk journalistikk hovedtema på sakslisten⁵⁰. Anne Skatvedt holdt innledningsforedraget og med utgangspunkt i diskusjonene i det nyetablerte Engebret-bevegelsen, konstaterte hun at “kvinnelige journalister er en fredelig minoritetsgruppe i avisene. Det var først da vi begynte å kartlegge oss selv og våre arbeidsforhold at vi bestemte oss for ikke å fortsette å være fullt så fredelige.” (Skatvedt

⁴⁹ Journalisten mars 1975, NJA.

⁵⁰ NJ protokoll fra landsmøtet i 1975, NJA.

1975). Dermed presenterte hun tallmateriale⁵¹ som dokumenterte at kvinnelige journalister lå under lønnsmessig, var lavt representert i yrket og mer eller mindre fraværende i toppsjiktet i redaksjonene. Konklusjonen var at det i journalistyrket pr april 1975 ble gitt et rent mannstillegg på 6,5 prosent, noe som ikke gikk upåaktet hen og naturligvis var dypt urettferdig.

De fleste, både menn og kvinner, er enige i prinsippet om lik lønn for likt arbeid. Likelønn er en selvfølge, så selvfølgelig at man ikke engang har brydd seg om å sammenligne. Ikke før en gruppe ved Journalistskolen i fjor trakk frem en undersøkelse basert på NJ's aprilstatistikk. ... I journalistyrket gis det altså i dag et lønnstillegg på 6,5 prosent som ikke kan forklares på annen måte enn som et rent mannstillegg. Denne prosenten har krøpet langsomt nedover siden 1970, og det er nå kanskje på tide å kreve at den forsvinner helt? (Skatvedt 1975).

Likelønn var en selvfølge på papiret, men med dette fikk Engebret-bevegelsen, gjennom Skatvedt, ettertrykkelig satt en ny dagsorden. Med disse ordene var det ikke lenger mulig å overse likeslønnsproblematikken, heller ikke Engebret-bevegelsen.

Anne Skatvedt ble tidlig opptatt av likestillingsspørsmål. Det var dette engasjementet som gjorde at hun etterhvert engasjerte seg i faglig arbeid utenfor redaksjonen i Aftenposten og ble med i Engebret-bevegelsen. Og det var altså på denne arenaen at grunnlaget for foredraget på landsmøtet i 1975 ble lagt:

Det var med mandat fra Engebret-bevegelsen; vi hadde jobbet med tall sammen og så fremførte jeg det på landsmøtet. Det var de diskusjonene som foregikk der som gjorde at jeg engasjerte meg mer. ... Plattformen var Engebret. Det var vel at jeg ble talskvinne i landsmøtesammenheng ... for Engebret-bevegelsen. 'Dette er viktig at kommer frem', og det lille vi hadde av statistikker og så bruke det på landsmøte, ha et innlegg med debatt etterpå. (Skatvedt 22.08.2008.)

Senere opp igjennom Engebret-bevegelsens historie, ble NJs statistiske lønnsmateriale enten en påminnelse om fortsatte skjevheter eller en seier i riktig likestillingsmessig retning.

5.3.2 Kvinnelig journalistikk

I en redaksjon er det vanlig å starte dagen med et morgenmøte der oppgaver blir fordelt. Mange av mine informanter har opplevd å bli tildelt saker etter et tradisjonelt

⁵¹ Tallmaterialet var basert på en undersøkelse fra 1974 om "Personellet i norske massemedia" foretatt av Institutt for Presseforskning ved Universitetet i Oslo (UiO), samt tallmateriale fra NJs egen aprilstatistikk i 1974, NJA.

kjønnsrollemønster. Generelt fikk kvinner tildelt såkalte “myke” saker med lav prestisje innenfor stoffområder som kultur, utdanning og sosiale forhold, mens menn fikk tildelt det såkalte prestisjetunge stoffet som politikk, økonomi, sport og næringsliv.

Alt handler om morgenmøte. 'Du gjør det, du gjør det... hva skal jeg finne på til deg, da, jenta mi?' Du hadde ikke noe sted å gå med den følelsen av at '.. hæ?'. I dag har vi lært å si ifra her og nå, vi tar ikke imot denslags. Dessuten er kvinner bredt representert i ledelsen nå. (Osvold, 05.03.2008).

Som Sissel Benneche Osvold påpeker her fantes det ikke handlingsrom for å protestere, og kanskje er nettopp det en av grunnene til at Engebret-bevegelsen fikk såpass stor oppslutning blant de kvinnelige journalistene. Opplevelsen av å bli diskriminert var ikke unik og den oppdagelsen åpnet handlingsrommet. Det viste seg at var et behov for en arena for handling.

Det var ikke uvanlig at redaksjoner søkte spesielt etter kvinnelige journalister, slik som Morgenposten i Bergen gjorde i 1965 da de søkte etter en kvinnelig journalist “med interesse og anlegg for husmor- og kvinnestoff” (Ottosen 1996, 306). Gerda Vislie forteller om sin erfaring fra redaksjonsmøtene i Aftenposten:

Vi hadde de samme problemene, med hva slags stoff vi fikk tildelt. De mannlige journalistene fikk tildelt økonomi, teknisk og sport. Matpriser, klær, sosiale tilfeller, fattigdom og lignende fikk vi. Det var vi luta lei av. Jeg ville skrive om sport, men det var handicap-idrett som ble tildelt jentene. Sakene med human touch. (Vislie 11.04.2007).

Den tradisjonelle tildelingen i redaksjonene var en felles erfaring blant de kvinnelige journalistene som møttes i Engebret-bevegelsen, og diskusjonene rundt dette temaet var hyppige: “Det jeg husker best fra møtene, er at vi drøftet innholdet, hvor synlige er kvinner, hvor synlig er likestillingsspørsmål i mediene. ... Det var en bevisstgjøring på at kvinner var usynlige og kvinnespørsmål. Kvinner må være mer synlige i det offentlige rom.” (Brekken 28.02.2008). Den idémessige linjen fra Simone de Beauvoirs skjellsettende “Man fødes ikke som kvinne, man blir det” går gjennom denne debatten. Når kjønn ikke er biologisk, men noe man blir i interaksjon med samfunnet, er journalistikken en arena der man kan påvirke forståelsen av kjønn. Diskusjonene var hyppige, og gjennomgangen av møteferatene viser også at diskusjonene gikk i mange retninger. Blant annet forteller Brekken at diskusjonene gikk mye på om man skulle *skrive seg inn på såkalte mannlige stoffområder* eller om man skulle fokusere på å *løfte frem det såkalte kvinnestoffet*, om *flere kvinnelige journalister i redaksjonene* ville bidra til balanse mellom kvinnelige og mannlige stoffområder og hvilke tiltak som kunne hjelpe på *synliggjøring av kvinner i pressen*. Dikotomien likhet – forskjell

fra feminismen preget diskusjonene om kvinnelige journalistikk i Engebret-bevegelsen, men det handlet også om strategier. Elisabeth Eide (1999) hevder at kvinnelige journalister enten kunne velge å bli *en av gutta*, eller velge å ivareta kvinners interessefelt. I den praktiske virkeligheten ble det nok ofte til at kvinnelige journalister valgte fra begge strategier

De første tidlige arbeidsmiljøundersøkelsene bar preg av at feltet var utforsket, og de første diskusjonene om kvinnelige journalistikk var farget av det⁵². Linda Li og Frøy Kannert Istad sto for den første samlede fremstillingen av denne problematikken, presentert i deres hovedoppgave ved Norsk Journalistskole i 1975. Blant annet hevdet Li og Istad at det finnes to stoffkategorier, kvinne- eller mannsstoff. I kategorien kvinnestoff la de stoffområder som dekkes av prosentvis flere kvinner enn menn, og på bakgrunn av den definisjonen la de kultur-, forbruker- og sosialstoff til kategorien kvinnelige stoffområder. I Anne Skatvedts foredrag på landsmøte i 1975, der hun talte med mandat fra Engebret-bevegelsen, gikk hun inn på kvinnejournalistikk og stoffordeling i redaksjonen, og trakk da frem Li og Istads materiale. Hun fremholdt også at “Først når prosentandelen for kvinner og menn innen hvert stoffområde blir tilnærmedesvis lik, kan vi slutte å snakke om kvinne- og mannsstoff.” (Skatvedt 1975).

Det er mitt inntrykk at denne tolkningen av hva kvinnelige stoffområder er, på mange måter ble akseptert som et utgangspunkt for diskusjonene om kvinnelige journalistikk i Engebret-bevegelsen. Hovedpoenget var jo nettopp at kvinner oftere skrev om enkelte emner og at det knyttet seg en forventning om at kvinnelige journalister skulle nettopp det. Reidun Kvaale (1986) peker Kvaale på at mannlige stoffområder prioriteres høyere enn kvinnelige stoffområder. Saker om konflikt, krig og sensasjon dominerer nyhetsbildet på bekostning av individets fortellinger og de nære ting:

⁵² En undersøkelse fra 1972 blant kvinnelige medlemmer i NJ ble lagt til grunn for en diskusjon rundt kvinnestoff i Engebret-bevegelsen. I undersøkelsen ble det hevdet at kvinnelige journalister generelt ikke blir “satt til å stelle med såkalt ‘typisk kvinnestoff’ (Journalisten mars 1975). Dette ble senere imøtegått gjennom undersøkelsen “Personellet i norske massemedia” som Institutt for Presseforskning utførte. Li og Istads hovedoppgave bygger på disse to undersøkelsene, og deres analyse åpnet opp for en annen måte å tolke NJs egen undersøkelse.

Det er ikke første gang jeg kjenner det er noe galt med den berømte balansen i massemediene våre. ... Men det handler om en balansen som ikke går på vektfordeling i tid mellom borgerlige og sosialistiske synspunkter, mellom humanetiske og religiøse livssyn, mellom riksmål og nynorsk. Vi spør etter en balanse som gir et riktigere virkelighetsbilde av verden. Det finnes så mye av menns beskrivelse av livet som kvinner ikke kjenner igjen! I vårt virkelighetsbilde må følelser tas på alvor, på samme vis som de saklige fakta. Individet får plass ved siden av statsmakten, organisasjonene, institusjonene. I vår verden er det lov å være engasjert, kunnskapsrik og veltalende også om de små og nære ting. ... Slike tanker er kommet frem på flere møter i Engebret-bevegelsen i Oslo. ... Når eldre, mannlige arbeidsledere ga til kjenne hva som er 'vesentlig' og hva [som er] 'uvesentlig' i nyhetsflommen fra byråene, spurte vi oss selv: Uvesentlig for hvem? Er det sikkert at det de synes er 'uvesentlig', er det for alle andre? (Kvaale 1986, 10-12).

Mange mente som Kvaale, at kvinnelige journalistikk måtte oppvurderes og prioriteres. Det var i tråd med en forskjellsfeministisk tankegang, der representasjon av begge kjønns virkeligheter skaper balanse. For den samfunnsengasjerte og nære journalistikken som de kvinnelige journalistene representerte, møtte motbør. Den svenske journalisten og forfatteren Ami Lönnroth (2008) påpeker at den samfunnsengasjerte journalistikken der journalisten også er et medmenneske, slik som det finnes mange gode eksempler på blant de kvinnelige pionerene i Norge (Kvaale 1986) og i Sverige (Lönnroth 2008), "uppskattas ... kanskje av läsarna, men ger inga yrkesmässiga poäng." (Lönnroth 2008, 8). For når det er de yrkesmessige poengene som skal deles ut, ja, da premieres den tradisjonelle "hard core" nyhetsjournalistikken. Lönnroth beskriver utviklingen i Sverige på 1980-tallet slik: "*Svenska Dagbladets* chefredaktör [hade] satt fingret på det som journalister i modern tid kanske är räddare för än något annat, nämligen att låta sentimentala, att låta känslan styra i stället för det upphöjda förnuftet. Och i förlängningen rädslan för att visa var de/vi själva står i mänskliga och moraliska frågor."⁵³ (Lönnroth 2008, 9). Lönnroth mener kvinnelinjen i svensk journalistikk er kjennetegnet av *empati og engasjement*; Kvaale beskriver samfunnsengasjementet hos pionerene som "et interessefelt som strakte seg langt utenfor deres eget 'ego'" (Kvaale 1986, 13). I ettertid er det flere av mine informanter som påpeker at slik journalistikken har utviklet seg i nyere tid, med et sterkt fokus på kvinnestoff i retning

⁵³ Saken som ligger til grunn for utsagnet var da Dagens Nyheter-journalist Kerstin Vinterhed, en av de mest fremstående journalistene i nåtidens svenske presse (Lönnroth 2008, 130), ble målskive for lederen i Svenska Dagbladet under tittelen "Kerstin Vinterhed – sobsister". Dette var på begynnelsen av 80-tallet. Vinterhed hadde skrevet en reportasje fra Kumlabunkern der hun intervjuet livstidsdømte for drap og narkotikahandel. Vinklingen på de innsatte som *mennesker* avstedkom en del reaksjoner, blant annet fra sjefredaktøren i Svenska Dagbladet. Det medførte at Vinterhed ble tatt av dette feltet, sosialreportasjen, i sin egen redaksjon (Lönnroth 2008, 9, 137-138).

av forbrukerstoff og såkalt "duisme"⁵⁴, ligger den fjernt fra den journalistikken de kvinnelige journalistene etterlyste i diskusjonene i Engebret-bevegelsen: "Det er jo nesten utrolig å tenke på, for i dag ser jo avisene nesten ut som ukeblader og det er jo veldig siktet inn på kvinnelige lesere, med forbrukerstoff og helse og det velter jo neste over, men den gangen var dette stoffet ganske underprioritert." (Stafne 31.05.2006.) Bente Sabel kommenterer også denne utviklingen:

Jeg må innrømme at jeg også har vært med på å bidra til noe som jeg i dag syns har tatt helt overhånd, nettopp det å individualisere. Det kan jeg huske, at i mine tidlige år som journalist, og også mye av det jeg jobba med i KK, gikk ut på å prøve å sette vanskelig stoff inn i en sammenheng sånn at det ble relevant for vanlige folk, at dette får betydning for ditt liv. Etterpå har jo dette tatt, jeg tør nesten ikke si det høyt, men se på alle disse her "slik får du et bedre liv"-Dagbla'. Det er jo helt skrekkelig for tiden. Og blir bare verre og verre. Jeg tenker, var det dette jeg mente? Det var da virkelig ikke det? (Sabel 26.05.2006.)

Ønsket om å løfte frem kvinners hverdag og å gjøre svevende politikk relevant i en personlig sammenheng, står i sterk kontrast til den delen av journalistikken som i dag i stor grad er viet det private og intime. Der hvor informantene ønsket menneskeliggjøring av nyhetene, har den senere utviklingen av deler av journalistikken gått i retning av vulgærjournalistikk. Personifisering som et journalistisk fortellergrep er blitt strukket ut til det ugjenkjennelige, og er blitt knyttet til popularisering og tabloidisering av avisene. (Ottosen, Røssland og Østbye 2002, 161, 164.) Zilliacus-Tikkanen (1997) mener kommersialiseringen av journalistikken har både positive og negative konsekvenser for kvinner i mediene:

Kommersialiseringen har medført såväl flere kvinnliga medverkande som en förändring av fokus till mer kvinnelige samhällsområden och till den privata sfären, och har också bidragit till att journalisterna antar en personligare stil. Kvinnor är mer synliga, med det betyder inte att kvinnor nödvändigtvis har större möjlighet att påverka kvinnobilden. (Zilliacus-Tikkanen 1997, 148).

Elisabeth Eide peker på at *kvinnebildet i mediene* er blitt kritisert fra to hovedretninger: på den ene side blir kvinner usynliggjort, på den andre side blir kvinner presentert i tradisjonelle roller, så som omsorgsrollen, som forbruker og i privatsfæren (Eide 1991, 16). Mange av de kvinnelige journalistene fra Engebret-bevegelsen hadde et ønske om å løfte frem kvinner og deres sfære. Men også andre strategier ble valgt. Bente Sabel forteller om sin første erfaring

⁵⁴ Også kalt Dagbla'journalistikk. *Duisme* viser til en forbrukerjournalistikk som retter til leseren gjennom et direkte språk.

som journalist i Østlandets Blad på slutten av 1960-tallet, der hun som eneste kvinne ble tildelt det såkalt kvinnestoffet:

Vi var nok mer opptatt av å tilpasse oss, vi var så få at de av oss som var, vi var veldig opptatt av å bli likebehandla. Var mer opptatt av å slippe unna det tradisjonelle kvinnestoffet enn å nettopp å oppvurdere det. Vi var nok mer opptatt av å komme oss inn på mannsområdene. Det at vi i det hele tatt valgte journalist som yrke var vel et uttrykk for at vi ikke var så veldig opptatt av de tradisjonelle kvinneverdiene. (Sabel 26.05.2006.)

En av utfordringene for kvinnelige journalister var yrkesopplæringen. Reidun Kvaale peker på at det i yrkesopplæringen, enten i utdanning eller som lærling, er menn som formidler journalistikken og dermed den tradisjonelle (mannlige) journalistrollen: “Det er menn som lærer opp til yrket, ... det er deres syn på verden, på nyheter, på hva som er viktigst, som har preget journalistikken.”⁵⁵ I forlengelsen av det, peker Anne Lise Stafne på vanskelighetene med å bryte ut av de tradisjonelle mønstrene i redaksjonene. Hun fremhever at kvinner som kom inn i en mannsdominert redaksjon og ble satt på det tradisjonelle kvinnestoffet, ble marginaliserte også i læringsprosessen. Kvinner fikk ikke muligheten til å lære seg andre stoffområder enn de såkalte kvinnelige stoffområdene, og kom derfor i en situasjon hvor de diskriminerte seg selv fra å jobbe seg inn på typiske mannsområder:

Jeg begynte som lærling som 19-åring og da ble jeg jo satt til de tradisjonelle kvinnetingene. Jeg måtte gjøre litt opprør mot det til slutt, fordi det .. jeg så ingen mening i det. Men sånn var det. Noen kvinneting var jo helt ålreit, men det var mye som var tradisjonelt og som jeg opplevde som meningsløst. Men i og med stoffordelingen for kvinner og menn var så tradisjonell, så lærte jo ikke jeg som lærling noe om politisk reportasje, krimreportasje eller trafikkuttrykning eller noe som helst. Du skulle i tilfelle ha ganske spisse albuer, hvertfall med min bakgrunn, jeg var jo så ung, ikke sant. ... Og det gjør jo at man senere diskriminerer seg selv. Dermed så holder man seg innenfor et visst felt resten av karrieren. ... Det kan nok være flere som har havnet i den der tradisjonelle grøfta. (Stafne 31.05.2006.)

Elisabeth Eide stiller spørsmål ved om det finnes en kjønnsbestemt journalistikk. I hennes undersøkelse sier en tredel av informantene at det gir mening å snakke om kvinnelige og mannlige stoffområder. Men mange er usikre (Eide 1991, 158). I ettertid mener Anne Skatvedt at debatten rundt kvinnestoff bidro til polarisering mellom de såkalte mannlige og kvinnelige stoffområdene:

⁵⁵ Klassekampen desember 1984, NJA.

Alle som skrev ... var også samfunnspåvirkere, sentrale journalister, men de følte at det var andre ting som ble sett på som viktigere (redaksjonelt, min anm.). Jeg vet ikke, i ettertid, hvor riktig det er. På den ene siden var det en viss frustrasjon over at det kvinnelige journalister holdt på med ikke ble verdsatt. Det som var galt, sett i ettertid, var en oppvurdering av at noe litt udefinerbart som var kvinnestoff, på bekostning av noe fryktelig mannestoff som var næringsliv og politikk. ... Jeg tror ikke det var gunstig. Jeg tror det viktige var å sette ord på en del ting, [som] bevissthet om å rekruttere kvinner, holde på kvinner, støtte kvinner og også om det påviselige mannstilletget som fantes i alle redaksjoner overalt. (Skatvedt 22.08.2008.)

Også Anne Lise Stafne stiller seg kritisk til diskusjonene om kvinnelige stoffområder:

Nei, det er veldig vanskelig tema det med stoffvalg, ... fordi det berører veldig personlige referanser. Jeg føler ikke at vi egentlig kom noen særlig vei i diskusjonen om det. ... Nei, kanskje det var en blind gate og... at det er andre ting som skal bestemme det. (Stafne 31.05.2006.)

På et møte i Engebret-bevegelsen høsten 1982 var kvinnejournalistikk tema. Debattinnleder var Anne Torsvik fra NRK. Møtereferatet ble forfattet av Reidun Kvaale. Torsvik åpnet debatten med påstanden om at “kvinnejournalistikk er ingen myte!” og fulgte deretter opp med en beskrivelse av kvinnejournalistikken:

Journalistikk er å beskrive virkeligheten. Det er også å stille spørsmål ved det samfunnet vi lever i. Hvis virkeligheten beskrives eller drøftes på en slik måte at seere, lyttere og lesere ikke forstår, da er det dårlig journalistikk. Hvis kvinnelige journalister velger innfallsvinkler, språk og presentasjonsform som gjør at flere forstår deres virkelighetsbeskrivelse enn mannlige kollegers framstilling, da er dette et aspekt ved kvinnejournalistikken. ... Min drøm er at vi skal innse at dette er et felles anliggende som alle ville være tjent med å diskutere. (Journalisten november 1982).

Debatten som fulgte etter Torsviks innlegg viste at mange syntes begrepet kvinnejournalistikk var problematisk og flere var redd for at begrepet skulle “feste seg”: “I årevis har jenter kjempet for likestilling og for å få det stoff som går på kvinners virkelighet godkjent i den store stoffsammenheng. Hva nå hvis vi helt frivillig går inn for å skille oss og stoffet vårt ut? Det ble f.eks. påpekt at med en slik holdning risikerer vi å legalisere mannsdominansen og skape ghettoer for kvinnestoff.”⁵⁶

På et møte i Engebret-bevegelsen høsten 1982 tok Trine Østlyngen, som da hadde permisjon fra NTB for å undervise på Norsk Journalisthøgskole, opp spørsmålet om hvordan journalister formes. Under tittelen “Ingen er mer mislykket enn den journalist som ikke

⁵⁶ Journalisten november 1982, NJA.

skjønner hva som er ‘godt stoff’” kom Østlyngen inn på de “tradisjonelle nyhetskriteriene og måten å vurdere ‘stoff’ på”.

Det er lett å gripe fatt i journalistikk som ikke er bra, nyhetsvurderinger som er tvilsomme, presentasjonsformer som, for å sitere rektor ‘bearbeider menneskenes mentalt erogene soner.’ Men hva er det vi ønsker istedenfor? Hva er det som kan overta i de tilfeller der ‘hvem, hva, hvor, når’ i ingressen og fallende viktighet i brødteksten ikke strekker til? Kanskje er dette den viktigste diskusjonen Engebret-bevegelsen kan bidra til å blåse mer liv i i øyeblikket? (Journalisten mars 1983, NJA).

Spørsmålet om det finnes en egen kvinnejournalistikk, var kimen til mange møter og diskusjoner i Engebret-bevegelsen. Reidun Kvaale konkluderer i et intervju med Klassekampen i 1984 at hun tror, på bakgrunn av hennes undersøkelser i forbindelse med “Kvinner i norsk presse”, at det finnes en egen kvinnejournalistikk. “Det handler ikke om ‘mykhet’. Men jeg har inntrykk av at kvinnelige journalister går dypere ned i stoffet. Stiller andre spørsmål i reportasjene sine enn menn. De er mer interessert i mennesket bak saken.”⁵⁷ Utsagnet støttes av funnene i Elisabeth Eide sin undersøkelse der mange av informantene mener kvinnelige journalistikk nettopp *menneskeligjør* journalistikken. Flere av informantene i Eides undersøkelse som skiller mellom kvinnelige og mannlig journalistikk, trekker frem at det er gjennom “myke” stoffområder at den kvinnelige journalistikken kommer frem: helse, familie, sosialstoff, kultur, og fokus på medmenneskelige relasjoner, nærhet, dybde, observasjon og følelser (Eide 1991, 158).

5.3.3 Kvinnesak på dagsorden i Kvinneåret 1975

1975 var et særlig aktivt år; det var et viktig år for Engebret-bevegelsen. Feminismen hadde slått rot og kvinnesaken hadde nådd høyt opp på den internasjonale og nasjonale agendaen. Anne Lise Stafne beskriver tiden slik: “Før og etter ’75 så var det jo en topp når det gjaldt interessen for likestilling. ... Det var et nokså brennende år, dette her. Det er min opplevelse av det.” (Stafne 31.05.2006.) 1975, året etter at Engebret-bevegelsen hadde sitt stiftelsesmøte, var det internasjonale kvinneåret og starten på FNs kvinnetiår. *Kvinneåret* var året da Anne Skatvedt talte for første gang i landsmøtesammenheng - med støtte fra Engebret-bevegelsen. *Kvinner i pressen* var hovedsaken på landsmøtet og Skatvedts innledningsforedrag satte tematikken for alvor på dagsorden i NJ. På det samme landsmøtet

⁵⁷ Klassekampen desember 1984, NJA.

ble det vedtatt å opprette en ny stilling som faglig sekretær, og på våren 1976 tiltrådte Skatvedt stillingen. Ikke minst var 1975 året da NJ fikk sin første kvinnelige nestformann. Astrid Fiskvik, journalist i Nationen, ble valgt til ny nestformann av landsmøtet i 1975. I tillegg ble Reidun Kvaale fra Aftenposten og Agnes Svalastog fra Telemark Arbeiderblad valgt inn i landsstyret. Tre av 11 styremedlemmer var kvinner; det høyeste antallet kvinner i landsstyret frem til da⁵⁸. Denne økte faglige aktiviteten ble regnet som en seier i Engebret-bevegelsen:

Vi fikk det på dagsorden. Det var sterke kvinner som var faglig aktive og aktive i egne redaksjonsklubber. Og stilte også opp på landsmøter. ... Jeg vil kanskje tro at Engebret-bevegelsen kom først. Kvaale og Benneche var faglige aktive før Engebret-bevegelsen, og kunne si sånn fungerer det, hvis vi skal gjøre noe må vi gjøre sånn og sånn... (Skatvedt 22.08.2008.)

Kvinnelige stoffområder ble tatt opp i flere større sammenhenger i kvinneåret. Da Engebret-bevegelsen etter stiftelsesmøtet henvendte seg til NJ med oppfordring om å arrangere et landsseminar, var det fordi de mente at det “På et slikt seminar ... kan være verdifullt å drøfte hvordan kvinners interesser og informasjon om kvinnens stilling i det norske samfunn vurderes i forhold til andre stoffområder i pressen og NRK.”⁵⁹ Engebret-bevegelsens anmodning fra stiftelsesmøtet resulterte i et kurs⁶⁰ i regi av Institutt for Journalistikk. I følge Bente Sabel ble dette seminaret arrangert som en direkte følge av Engebret-bevegelsens initiativ. Formålet med kurset var “å gi basiskunnskap om kvinnen som stoff i massemediene - kvinnen som leser, lytter og seer”⁶¹. Forskere, redaktører og journalister foreleste og debatterte forskjellige aspekter ved kvinner i journalistikken. I Journalisten oppsummerte NTB-journalist Aase Prøitz Narum kurset slik:

⁵⁸ I denne sammenheng er det også verdt å få med at Gerd Benneche ble valgt til ny formann i Norsk Presseforbund på forbundets hovedstyremøte i juni 1975 (Journalisten august 1975), som den første kvinne i denne stillingen (Ottosen 1996).

⁵⁹ Brev til NJ, “Det Internasjonale Kvinneåret 1975”, 4.11.1974, NJ.

⁶⁰ Kurset, “Kvinnen i massemediene”, varte i fire dager, fra 27. - 30. oktober 1975, og ble arrangert i Tønsberg.

⁶¹ Programmet for kurset “Kvinnen i massemediene” 1975, NJA.

Er det så berettiget å sette søkelyset fra en spesifikt kvinnelig synsvinkel? Kvinner utgjør tross alt halvparten av Norges befolkning, men hittil har mye av forskningen vært utført av menn og for menn. Menn er blitt brukt som normalstandard... Kvinner og menn er nå engang ikke like, og resultatet er at kvinner målt etter denne målestokken er blitt regnet som avvikende fra normalen, fordi de er kvinner. I en lang rekke fag på universitetet er det kommet i gang nye forskningsprosjekter som tar opp kvinnes situasjon. Her ligger det en utfordring til journalister... Den videre våkenhet overfor kvinners livsvilkår som nyhets- og artikkelstoff, er blant annet pressens ansvar. (Journalisten desember 1975.)

Dette seminaret var viktig på to måter. For det første satte det *kvinner i media* på dagsorden. For det andre var dette seminaret et direkte resultat av Engebret-bevegelsens arbeid. Begge deler var viktig for arbeidet for bevisstgjøring i bevegelsen og for selvtilliten i gruppen.

5.3.4 København-konferansen i 1980

I løpet av FNs kvinnetiår ble det arrangert tre internasjonale kvinnekongresser: i Mexico City i 1975, i København i 1980 og i Nairobi i 1985. Konferansen i København⁶² ble spesielt viktig for Engebret-bevegelsen. Flere av de kvinnelige journalistene i Engebret-bevegelsen dekket konferansen for sine respektive redaksjoner. I forkant av konferansen ble det holdt møte i Engebret-bevegelsen. Der ble det besluttet å søke om økonomisk støtte til abonnering på Argusklipp⁶³ for juli og august 1980. I søknadsbrevet argumenterte de med at de gjerne ville følge med på hvorvidt de hjemlige redaksjoner prioriterer en slik konferanse “på linje med for eksempel olympiske leker, havretts- og jordbruksspørsmål”⁶⁴. På møtet var det ca 14 kvinnelige journalister tilstede som planla å dekke konferansen fra København. I søknadsbrevet⁶⁵ til NJ skriver de:

⁶² Konferansen i København gikk av stabelen sommeren 1980. Konferansen samlet regjeringsoppnevnte delegasjoner hvis oppgave var å oppsummere situasjonen halvveis i FNs Kvinnetiår. Konferansen skulle drøfte spesielt helse, utdanning og arbeid for verdens kvinner. Det var ventet mellom 12000 og 15000 deltagere fra hele verden (søknad fra Engebret-bevegelsen i 1980).

⁶³ Argusklipp var en mediaovervåkingstjeneste for avis og tidsskrifter.

⁶⁴ Søknad fra Engebret-bevegelsen 17.06.1980, NJA.

⁶⁵ Søknadsbrevet var ført i pennen av Reidun Kvaale, og i tillegg undertegnet Gerda Vislie, Guri Hjeltnes, Tone B. Jamholt, Mette Jansson og Kari Lindebrække.

Engebret-bevegelsen er jo ikke noen tradisjonell organisasjon med fast styre, medlemskap og kontingent, og i vår pengemangel er det altså vi tillater oss å søke Norsk Journalistlag om økonomisk støtte til innhenting av Argusklipp på Kvinnekonferansen, i månedene juli og august i år. ... Vi søker ... om støtte, og gjør det i tro på at NJs ledelse både vet og setter pris på hva Engebret-bevegelsen betyr for kvinnelige mediafolks faglige engasjement og miljø. (Søknad fra Engebret-bevegelsen, 17.06.1980, NJA.)

Søknaden fra Engebret-bevegelsen ble behandlet i NJs arbeidsutvalg⁶⁶ 25. juni 1980. Til tross for at NJ “så med all mulig velvilje på søknaden og vurderte tiltaket som meget positivt”, var journalistenes fagforening i tvil om de var rette instans for finansiering av et slikt tiltak. Begrunnelsen var at undersøkelsen hadde som formål å avdekke “innholdet og redaksjonell vurdering i avisene”. NJ foreslo heller at Engebret-bevegelsen skulle søke om finansiell støtte hos andre aktører: “Men samtidig vurderer vi jo dette som så viktig at vi vil anbefale Engebret-bevegelsen under enhver omstendighet å ta Argus-abonnementet. Hvis alle andre finansieringskilder svikter kan dere regne med at vi på en eller annen måte vil hjelpe.”⁶⁷ Selv om NJ avslo søknaden i første omgang, fikk Engebret-bevegelsen støtte til slutt⁶⁸. Og det var kanskje ikke så rart; i denne saken satt det Engebret-deltagere på begge sider av bordet.

Det som gjorde denne konferansen spesiell i en journalistisk sammenheng, var *samarbeidet* mellom de kvinnelige journalistene. De kom fra forskjellige redaksjoner og valgte, til tross for fortsatt sterk partitilhørighet i avishusene og konkurransementalitet i pressen, å samarbeide om å innhente stoffet. Bente Sabel forteller om samarbeidet slik:

De journalistene som dekket det, samarbeidet på tvers av avisene, ... og det var jo helt uhørt, for man skulle jo konkurrere. Og ... man mente at det var viktigere å ha en god og bred dekning enn at man på død og liv skulle konkurrere så veldig, så det var jo faktisk en ting som i de store avisene ble sett litt skjevt på, at her satt kvinnelige journalister fra konkurrerende aviser og samarbeidet, diskuterte stoff og vinklinger, og utveksla “du går på det møte, så går jeg på det møte, så bytter vi notater” og hjelper hverandre. ... Og det var jo noe som mannlige kolleger så litt med skepsis på. ... man samarbeidet ikke med konkurrenten. Og det gjorde jo vi. (Sabel 26.05.2006.)

Det skal utvilsomt en hel del mot til for å bryte med nedarvede forventninger til

⁶⁶ I NJs arbeidsutvalg satt Anne Skatvedt, Bente Sabel, Trygve Moe og Stein Ove Grønsund.

⁶⁷ Svarbrev fra NJ ved Moe 25.06.1980, NJA.

⁶⁸ Journalisten, januar 1982, NJA.

journalistrollen og de faste strukturene på utøvelsen av denne. Bruddet med konkurransementaliteten kan ses på som en kollektiv aksjon. I følge Andersson har en kollektiv aksjon mange formål. Blant annet er det en mulighet til å høres og synes i offentligheten, og til å sette dagsorden for en debatt (Andersson 2003, 153). For de kvinnelige journalistene som dekket konferansen var det nettopp muligheten til å sette kvinnesaken på dagsorden som var motivasjonen for samarbeidet dem i mellom. Og deknningen av København-konferansen ble lagt merke til. Konferansen ble en viktig begivenhet, ikke bare for de kvinnelige journalistene i Engebret-bevegelsen, men også for redaksjonene hjemme. For det nye samarbeidet var sterk kost i det journalistiske miljøet. Selv om partipressen var på vikende front, var det fortsatt sterke lojalitetsbånd til partiene og skarpe skiller mellom redaksjonene. Reidun Kvaale oppsummerte erfaringene fra konferansen slik:

Kanskje har det i tidens løp også forbauset noen menn at kvinnene i Engebret-bevegelsen synes å kunne samarbeide godt på tvers av redaksjonenes politiske tilhørighet i A-presse eller H-presse. ... Det ble like bra nyhetsoppslag - om ikke bedre - fra FNs kvinnekongress i København i 1980, da kvinnelige journalister hjalp hverandre og samarbeidet om stoffet, på tvers av tillærte prinsipper om 'å slå konkurrenten'. (Kvaale 1986, 11).

Trine Østlyngen konkluderer med at konferansen var “viktig både som sak, som nettverksresultat, som veiviser for samarbeid og muligheter.” (Østlyngen 27.02.2008.) De kvinnelige journalistene gikk foran og viste hvordan journalistyrket også kunne utøves. Det var nye handlinger og tanker som kom fra gruppen av kvinnelige journalister med bakgrunn i Engebret-bevegelsen, og som representerte et brudd med nedarvede konvensjoner i yrket.

I etterkant av konferansen ble det avholdt et Engebret-møte som i Journalisten ble referert under tittelen “Kvinner i pressen - journalister eller ‘misjonærer’”⁶⁹. Leder av Norske Kvinners Nasjonalråd, Grethe Værnø, ble invitert til Engebret-bevegelsens møte som innleder. Hun hadde kritisert deknningen av konferansen, og påsto blant annet at “pressens dekning av FNs Internasjonale Kvinnekongress i København er en grell illustrasjon av nettopp de problemene som blir tatt opp i rapporten om kvinner og massemedia.”⁷⁰ I følge Værnø gikk journalistene i PR-fellen og skrev saker “fra nasjoner som ønsket

⁶⁹ Journalisten oktober 1980, NJA.

⁷⁰ Journalisten oktober 1980, NJA.

oppmerksomhet på andre områder enn kvinnenens sak.” Det sensasjonelle fikk spalteplass “på bekostning av kvinnenens sak”, mente hun. Dette ble imøtegått av Engebret-deltagere som anla en debatt om kvinnesak: “... hva er egentlig kvinnesak? ... Når en sør-afrikansk kvinne forteller om sitt liv, skal vi da unnlate å fortelle at hun lever i et Apartheid-system? Kan man gi et riktig bilde av palestiner-kvinnen som lever som flyktning, uten å berøre den konflikten som er i Midt-Østen?” På møtet kom det frem at flere journalister fra ulike land har stilt spørsmål ved om FN-systemet er “det rette forum når det skal arbeides med spørsmål om likestilling for kvinner” og at mange delegater “følte seg manipulert med, og at de stormende politiske oppgjørene satte konferansens formål i bakgrunnen.” En av Engebret-deltagerne⁷¹ konkluderte slik:

Dette skrev vi hjem om - dette også. Vår oppgave der nede var å formidle det som skjedde. Noen hver, og ikke minst kvinner, har god grunn til å ønske seg en bedre verden. Men en reporter på jobb, er ikke en misjonær på oppdrag - selv om hun i tillegg til å være journalist også er kvinne. (Journalisten oktober 1980).

5.4 Samarbeid på tvers

“Kvinner kan samarbeide!” skrev Reidun Kvaale om Engebret-bevegelsens arbeid i 1982⁷². Men allerede fra startfasen representerte Engebret-bevegelsen nye samarbeidsformer. De kvinnelige journalistene i Engebret-bevegelsen kom fra konkurrerende aviser, men i Engebret-bevegelsen samarbeidet de og møttes på tvers av politiske ståsteder. Sissel Benneche Osvold mener en av faktorene til at Engebret-bevegelsen fikk gjennomslag er at den nettopp var tverrpolitisk:

Vi måtte ha med et bredere lag. Tilfeldig? Ja, og det var bevisst. Måtte det for å få konsensus. Kvinnebevegelsen og nyfemismen sprakk opp i ulike fraksjoner veldig fort, avhengig av hvordan kvinner forholdt seg til 'revolusjonen'. Slikt tøv kunne man ikke holde på med i Engebret-bevegelsen og det var en lettelse. Det var jo ikke noen selskapsklubb. Til det var det for viktige saker. (Osvold 05.03.2008.)

I dette tverrpolitiske samarbeidsklimaet var det også naturlig å invitere kvinner fra andre yrkesgrupper. Forskere, politikere og andre journalister ble invitert til Engebret-bevegelsen

⁷¹ Det kommer ikke frem i møterefateret hvem det er som snakker. Derfor fremstår meningsinnholdet i sitatene som en alminnelig oppfatning som fikk generell støtte på møtet blant Engebret-bevegelsens deltagere.

⁷² Journalisten januar 1982, NJA.

møter for å holde foredrag. Målet var åpenhet, å knytte kontakter og å synliggjøre kvinner i samfunnet: “Vi var opptatt av å synliggjøre kvinner, ... gjerne kvinner som fagpersoner, og gjerne på områder hvor det tradisjonelt ikke var så mange kvinner. Utfordringen med å finne kvinnelige kilder i mer mannsdominerte miljøer, var vi opptatt av.” (Sabel 26.05.2006.)

Dette viser at Engebret-bevegelsen var aktive i å utfordre redaksjonene i forhold til kildebruk. Zilliacus-Tikkanen (1997) fremhever at journalistkulturens fleksibilitet og tilstedeværelsen av et høyt antall kvinnelige journalister, kan bidra til kvinnelig journalistikk. I redaksjoner der disse kriteriene er tilstede, finnes det potensiale for endringer gjennom den enkelte kvinnelige journalists initiativ. Fleksibiliteten i redaksjonen skaper muligheter og et høyt antall kvinnelig journalister gir ryggdekning. I denne sammenheng er det naturlig å tenke at Engebret-bevegelsen ga den nødvendige ryggdekningen og den selvtilliten som skulle til for å bryte med den mannlige normen i redaksjonen.

Engebret-bevegelsen ble en arena for forskere, politikere og for kollegialt samhold. En sosial bevegelse består av mange nivåer og ulike handlingsrom, og interaksjonen mellom disse nivåene skaper den dynamikken som kjennetegner et nettverk. Andersson fremhever at en felles sak eller ideologi ”är ett resultat av olika aktörers kommunikation, meningsutbyten, förhandlingar och beslutsfattande.” (Andersson 2003, 153). De mange nivåene skaper dynamikken, og en konsekvens av det, argumenterer Andersson, er at man ikke kan se på en bevegelse som en ferdig enhet.

5.4.1 Kvinners usynliggjøring i pressen

Engebret-bevegelsen var en viktig møteplass, ikke bare for kvinnelige journalister, men også for kvinnelige politikere og forskere. Her ble kontakter knyttet, problemer og utfordringer synliggjort og prosjekter muliggjort. Samarbeidet med politikere var en viktig del av kvinnefrigjøringen og typisk for 70-tallets politiske endringsprosjekt. Det var “kamp om representasjon” (Blom 1999, 329). I journalistikken handlet det om å synliggjøre kvinnelige politikere og å sette kvinnelige stoffområder på agendaen.

Temaene som ble tatt opp var alltid relatert til kvinnesaken, ofte også i relasjon til pressen, slik som da politikerene Astrid Gjertsen (H) og Aud Blegen Svindland⁷³ (Ap) på et møte i

⁷³ Aud Blegen Svindland var også kjent som “abortlovens mor”.

januar 1980 innledet om “Kvinner og politikk. Hva hender?”⁷⁴ eller da justisminister Mona Røkke⁷⁵ innledet til debatt om “likestillingspolitikk og om den tiltagende vold mot kvinner i dagens samfunn” på et Engebret-møte i 1982⁷⁶. Her skal jeg gå nærmere inn på noen av de andre møtene.

På et møte 14. oktober 1975 var Astrid Gjertsen og Torild Skard (SV) invitert til å snakke om hvordan det var å være kvinne på Stortinget. Begge ga uttrykk for det de opplevde som taushet rundt dem på Stortinget.

‘Det tok lang tid før jeg forsto denne tausheten. Trodde den hadde med min partitilhørighet å gjøre. Inntil jeg møtte Astrid Gjertsen fra Høyre ... Hun kunne fortelle om tilsvarende erfaringer. Da forsto vi begge at tausheten ikke hadde med annet enn kjønn å gjøre’, sa Torild Skard. (Journalisten november 1975, NJA.)

Som årsaker til det pekte de inviterte politikerne på den mannsdominerte presselosjen, på minoritetsproblematikk knyttet til representasjon i gruppestyrene og til taletid; spesifikt nevnte Skard trontaledebatten i 1973 der kvinnene kun hadde åtte prosent av taletiden. Astrid Gjertsen tok opp usynliggjøring i pressen. Hun beklaget at pressen ikke viet de kvinnelige politikerne mye oppmerksomhet i spaltene. Hun mente det hang sammen med kvinnenens uttrykksform: “Vi har ikke mennenes polemiske form, og det er den som gir oppslagene,” konstaterte Gjertsen⁷⁷. I dag ser vi at det er den polemiske formen som på mange måter er blitt en del av den kulturen som råder i det offentlige ordskiftet. Det var nok ikke det fremtidsbildet Reidun Kvaale ønsket da hun konstanterte at kvinnelige journalister ville “... vurdere kritisk det stoff som kommer fra Stortinget, og ta det opp innen våre ... redaksjoner.”⁷⁸ Acker (1993) peker på at “selve organisasjonen ... ofte [blir] definert gjennom bestemte maskuline metaforer.” (Acker 1993). Hun mener organisasjonene blant annet er aggressive, resultatorienterte og effektive, men sjelden empatiske og støttende (forstått som en feminine metaforer). Det er et vanlig bilde i journalistikken å si at forståelsen av hva en nyhet er “sitter i veggene”. I dette ligger det en reproduksjon av en

⁷⁴ Journalisten februar 1980, NJA.

⁷⁵ Mona Røkke (H) var justisminister (1981 - 1985) i Willoch-regjeringen (1981 - 1986).

⁷⁶ Journalisten mai 1982, NJA.

⁷⁷ Journalisten november 1975, NJA.

⁷⁸ Journalisten november 1975, NJA.

tradisjonelle, maskuline nyhetsforståelse som ikke rommer en kvinnelige journalistikk (forstått som Ackers feminine metaforer). Denne *kjønnete* prosessen favoriserer en mannlig journalistikk, “menneskes polemiske form”, og resultatet blir usynliggjøring av kvinner og en kvinnelig journalistikk.

I oktober 1978 var Annika Danielson, journalist i svenske Aftonbladet, gjest hos Engebret-bevegelsen. Bakgrunnen for besøket var de kvinnelige journalistenes opprør i Aftonbladet på våren 1978. Kvinnene gjorde opprør mot mannsdominansen i avisen. Dominansen ga seg utslag i tøff sjargong og konkurranse i redaksjonen, og stereotypiske bilder av kvinner i avisen. Som en protest forfattet de kvinnelige journalistene et 100 sider langt dokument (i rødt) bestående av artikler om situasjonen i avisen. Dokumentet og en senere radiodokumentar i Sveriges Radio om hvordan det var å være kvinnelig journalist i Aftonbladet, bidro det til at det ble satt i gang enkelte forandringer i redaksjonen. Blant annet ble en egen redaksjon bestående av fire kvinnelige journalister opprettet der de fikk tre sider til disposisjon per uke. I tillegg begynte avisen å skrive mer om kvinner enn tidligere. I referatet fra møtet ble det konstatert at “Kvinnenes mål er å avskaffe seg selv, og få sitt stoff inn i hele avisen. Kampen er nettopp begynt og det er langt fram. Målet er å endre oppfatninger om hva nyheter er og få inn mykere stoff i hele avisen.”⁷⁹ Besøket av den svenske journalisten var en del av tiden. Det var ikke uvanlig med samarbeid med svenske journalister, særlig gjaldt det avisene i Akersgata:

Ikke bare var det i vår tid, det var i den skandinaviske tiden. Aftonbladet var veldig viktig for oss. ... Alle avisene i Akersgata, det betyr i hovedsak Dagbladet og VG, vi reiste til Sverige for å lære. Vi hadde hver vår avis, VG reiste til Expressen, ... vi reiste til Aftonbladet. ... Vi refererte mye fra Sverige og Danmark, og ... besøkte redaksjonene, snakket med enkelte journalister, kvinner. Det var også helt normalt for den redaksjonelle ledelsen når det gjaldt utviklingen av avisen. Da så vi til Expressen og Aftonbladet. ... Engebret-bevegelsen inviterte kvinner derfra. (Osvold 05.03.2008.)

Besøket av Danielson var altså en del av en etablert praksis i de journalistiske virksomhetene, men skiller seg også ut på grunn av protesten som ligger i det svenske opprøret. Dahlerup (1998) fremholder at en sosial bevegelse representerer en *protest* mot den etablerte maktstruktur og mot de dominerende normer og verdier i samfunnet. Andersson (2003) peker også på protesten som ligger i en bevegelse, og understreker at ”delade

⁷⁹ Møtereferat i Journalisten desember 1978, NJA.

föreställningar och solidaritet är ... viktiga grundelement.” (Andersson 2003, 153). Besøket av Danielson skapte samhold og styrke, og utgjorde et element i Engebret-bevegelsens bevisstgjøringsprosess.

På et møte 28. februar 1977 orienterte presseforskerne Svennik Høyer og Anita Werner om regjeringens maktutredning. De fokuserte særlig på maktfordelingen i massemediene og kvinnes plass i mediebildet. Werner presenterte forskningsresultater som viste at “kvinnen i massemediene hovedsaklig framstilles som passive, som kjønnsobjekt, som forbrukere, som trygt hjemmehørene i de tradisjonelle kjønnsroller.”⁸⁰ Her fikk de kvinnelige journalistene i Engebret-bevegelsen bekreftet egne opplevelser av kjønnsstereotyper i mediene. Werner fortalte dessuten om Nordisk Ministerråds likestillingsgruppe skulle “samle den eksisterende forskning i de nordiske land for å komme videre i likestillingsspørsmålet.” På Engebret-møtet bestemte de seg for, i samarbeid med Institutt for Presseforskning, å henvende seg til Nordisk Ministerråds sekretariat “for å få bevilget penger til forskning om kvinner i pressen, ... hovedsaklig ... på pressens indre liv.” Forslaget med å fokusere på pressens indre liv ble begrunnet med at det i redaksjonene forekommer undertrykking av kvinner: “Det er i våre egne redaksjoner kvinner må søke sin egen innflytelse dersom vi skal kunne skape et annet nyhetsbilde enn det som i dag dominerer på en bakgrunn av menns vurderinger av hva som er godt stoff.”⁸¹ Zilliacus-Tikkanen (1997) peker på at det nettopp er denne strategien som åpner for mulighet for en kvinnelig journalistikk. Der det finnes fleksibilitet og høy kvinneandel kan endring skje gjennom den *enkelte kvinnelige journalists initiativ*.

5.4.2 Kvinnelige journalisters arbeidsvilkår

På slutten av 70-tallet ble det initiert to større arbeidsmiljøundersøkelser blant norske journalister. Den første undersøkte arbeidsmiljø og helse generelt hos journaliststanden⁸². Det avslørte at kvinnelige journalister hadde spesielt ugunstige arbeidsforhold. På bakgrunn av den igangsatte Reidun Kvaale og Bente Sabel et nytt forskningsprosjekt som skulle se

⁸⁰ Møtoreferat i Journalisten april 1977, NJA.

⁸¹ Journalisten april 1977, NJA.

⁸² Forskningsresultatene fra den første undersøkelsen ble presentert og utgitt i bokform med tittelen “Diagnose: Journalist” (Børtnes og Grønsund 1981).

nærmere på kvinnelige journalisters arbeidsvilkår (Sabel 26.05.2006). Fra før hadde de kontakt med Torild Skard, forsker på Arbeidspsykologisk Institutt, som blant annet hadde holdt foredrag på et Engebret-møte i 1975.

Det var Reidun Kvaale og meg som satte det i gang, for da satt vi i NJs arbeidsmiljøutvalg⁸³. ... Ja, det var jo flere der, men det var vi som hadde røttene i Engebret-bevegelsen. [Vi] hadde ... kontakt med Torild Skard som da lagde en undersøkelse om kvinnelige journalister. (Sabel 26.05.2006.)

Torild Skard fikk altså oppdraget med å utføre undersøkelsen. NJ opprettet en støttegruppe, og medlemmene i gruppen, som hadde røttene i Engebret-bevegelsen, fikk med seg flere av Engebret-kvinnene på møter i forbindelse med prosjektet. Bente Sabel understreker betydningen av Engebret-bevegelsen som plattform for samarbeidet med Torild Skard:

Torild var på flere møter i Engebret-bevegelsen, ... og brukte det som plattform for å lage undersøkelsen sin. Vi var en gjeng jenter med tilknytning til Engebret-bevegelsen [som ble] invitert hjem til Reidun Kvaale på et møte der vi skulle hjelpe til med å skrive søknad om forskningsmidler og komme med innspill til prosjektbeskrivelse. ... Vi var på ett møte hos Torild Skard, og på ett møte hos Reidun Kvaale ... det var ganske mange, men det var nok ikke kunngjort som et vanlig Engebret-møte, det har nok vært mer sånn jungeltelegraf, men vi var mange, det var vi ... (Sabel 26.05.2006.)

I undersøkelsen ble 50 kvinnelige journalister fra distrikts-aviser og fra NRKs distriktskontorene intervjuet. Undersøkelsen dokumenterte at kvinner ofte endte opp med dobbeltarbeid, både med hensyn til arbeidsoppgaver og i forhold til å kombinere arbeidet med et familieliv. Litt grovt beskrevet, opplevde kvinner at stoffordelingen i redaksjonene var “kjønnsbestemt” og at det var såkalt “husmorstoff” som ble dem til del. For de kvinnene som ønsket å bryte med den tradisjonelle stofftildelingen, ble det en strategi å skrive seg inn på de såkalte mannlige stoffområdene for å slippe unna “husmorstoffet”, samtidig som de forsøkte å få til en kvinnelig journalstikk, forstått som en mer empatisk og engasjert journalistikk. Resultatet ble ofte dobbeltarbeid⁸⁴. Undersøkelsen viste dessuten at kvinnelige journalister skilte seg ut fra kvinner i befolkningen for øvrig. De kvinnelige journalistene var sjeldnere gift og oftere enslige enn kvinner i normalbefolkningen, men for mennene var det motsatt. De var oftere gift eller samboende. I et yrke med mye ugunstige arbeidstider og med

⁸³ 1. juli 1977 trådte den nye arbeidsmiljøloven i kraft. I den forbindelse opprettet NJ et eget arbeidsmiljøutvalg. I utvalget satt Reidun Kvaale, Bente Sabel Torkelsen (nå Sabel), Linda Li, Tore Johan Markhus og Stein Ove Grønsund (formann i utvalget), 1977-79.

⁸⁴ Journalisten september nr. 11 1984, NJA.

den rådende holdningen at “livet i pressen er et hundeliv, men det eneste som er verdt å leve” (Stafne 2007) betød det den gang, sett i lys av tidens tradisjonelle kjønnsrollemønstre, at det var en fordel for menn å være gift sammenlignet med kvinner. For mens gifte menn hadde bakkemannskap hjemme, ble gifte kvinner dobbeltarbeidende. Ugunstige arbeidstider og belastende arbeidsforhold gjorde det ikke enklere å ha et familieliv i tillegg til jobben. Undersøkelsen dokumenterte for øvrig velkjente problemstillinger som lønnsmessige skjevheter og kvinner som minoritet i redaksjonene. Som minoritet ble de kvinnelige journalistene ekstra synlige og “tabbekvoten” tilsvarende liten (Skard 1984).

Forskningsresultatene ble publisert i boken “Det koster å være kar - særlig når en er kvinne” i 1984. I følge Sabel ble undersøkelsen til Skard et viktig dokument for det faglige arbeidet og viktig som referanse i debatter om kjønnsproblematikken i fagforeningen og i pressen: “Og alle ... undersøkelsene har vi jo brukt i faglig arbeid opp igjennom, både i forhold til lønn, som jeg har jobbet mye med, i lønnsforhandlinger og lønnsstatistikk, men også i forhold til arbeidsmiljøspørsmål og arbeidstid ...” (Sabel 26.05.2006.) Skard sin undersøkelse var en åpenbar ringvirkning av det nettverket som Engebret-bevegelsen representerte, og det likestillingspolitiske arbeidet som ble gjort i skjæringspunktet mellom Engebret-bevegelsen og Norsk Journalistlag.

5.4.3 Engebret-bevegelsen som inngang til faglig arbeid

Det var aldri aktuelt å organisere Engebret-bevegelsen som noe annet enn et nettverk. Det var for det første et spørsmål om hvordan det var vanlig og naturlig å organisere den type nettverk på 70-tallet og for det andre var det et spørsmål om hvor mye tid et slikt engasjement skulle ta. Mange hadde familieliv i tillegg til jobb og andre aktiviteter, derfor var det viktig at Engebret-bevegelsen ikke hadde en tidkrevende og formell struktur. Astrid Brekken var med på oppstarten av nyfeministbevegelsen i 1970, der flat struktur var en del av kjernen i arbeidet for *kvinnefrigjøring*. Brekken fremhever det demokratiske aspektet ved å ha denne type flat og uformell struktur. Hun beskriver samarbeidet og nettverksformen som typisk for 70-tallet:

Det var jo 70-tallet... typisk. Nyfeministene sto for dette. Flatt, mest mulig demokratisk når det gjelder struktur. Hensikten med det var at flere skulle bety noe. Skulle ikke lage pyramideopplegg der mange blir passivisert. [Jeg] mener det fungerte i Engebret-bevegelsen, slik jeg opplevde den, og ikke minst i feministbevegelsen. Det kan jo bli for løst også. ... Det hindrer passivitet, men det fordrer at man er selvstendig og viljesterk, men det var jo veldig mange av disse kvinnene. (Brekken 28.02.2008.)

Å danne bevegelser med det formål å bevisstgjøre og skape holdningsendringer var en del av 70-tallets uformelle politiske landsskap. Men flat og demokratisk struktur var ikke bare en del av *tidsånden*, det var også i tråd med kvinners måte generelt å organisere seg på. Hierarkier er forbundet med mannlige organisasjonsformer. Kvinners inntreden på den offentlige arenaen på 70-tallet ble i stor grad gjort gjennom nettverk med flat organisasjonsform. Det ble også naturlig å danne Engebret-bevegelsen etter denne modellen. Men Engebret-bevegelsen skulle ikke *bare* være med på å bevisstgjøre. Engebretbevegelsen ble også dannet som en “debatt- og pressgruppe” (Kvaale 1986, 11) med to formål: å synliggjøre likestillingsspørsmål generelt og å oppfordre til faglig engasjement *i fagforeningene og i de lokale klubbene*. Engebret-bevegelsen ble altså en plattform og et springbrett til faglig arbeid. Metodene var bevisstgjøring og holdningsskapende arbeid. Nettopp dette var en viktig del av tankene bak bevegelsens form og arbeid:

For Engebret hadde, som del av den generelle kvinnereisningen på 70-tallet, ført til økt bevissthet og følelse av solidaritet. Den ga flere kvinner mot til å gjøre seg gjeldende både i redaksjonene og organisasjonene. Redaktører og mannlige fagforeningsledere fikk et puff i riktig retning. Vi ble i høyere grad sett. Slik ble likestillingskampen ført videre gjennom fagorganisasjonen. Denne ‘norske modellen’, med et spontant og uformelt kvinneinitiativ som ble ført videre i fagforeningen, viste seg fruktbar. Den er blitt formidlet av våre tillitsvalgte til kolleger i andre land, gjennom IFJ⁸⁵ også til land der kvinnene står langt svakere enn hos oss. Det har vært viktig å få frem at man ikke må bli sittende igjen i ‘sutregupper’, men at kvinnekampen måtte bli en del av det generelle faglige arbeidet. (Stafne 2007).

Målet var nettopp det at de kvinnelige medlemmene i NJ skulle engasjere seg i det *generelle fagforeningsarbeidet*, ikke bare spesielt med kvinnepolitiske saker. På den måten ville de kvinnelige journalistene bli synlige og ikke minst, stå i posisjoner med påvirkningsmuligheter. Det mener Bente Sabel var spesielt for Engebret-bevegelsen:

⁸⁵ International Federation of Journalists.

Noe som var ganske spesielt med den norske bevegelsen, var at den forble en løs organisasjon. ... Vi ønsket ikke være en kvinnegruppe i NJ. Mange andre forbund valgte en annen linje; Danske Journalistforbund opprettet et eget kvinneutvalg som hadde egne møter. ... de var veldig fokusert på kvinnespørsmål, ... de jobbet seg aldri inn i det vanlige faglige arbeidet. Vi følte veldig sterkt at de satt på sidelinja. ... Vi forfattet resolusjoner, vi sendte påtrykk til NJ som organisasjon for å jobbe mer målretta med likestillingsspørsmål. (Sabel 26.05.2006.)

Sabel konkluderer med at “NJ [ikke] gikk i den fella som DJ⁸⁶ gjorde, med eget kvinneutvalg. Da samlet de alt som hadde med damer og miljø der, og trengte ikke bry seg mer med dem.” (Sabel 06.03.2008.)

I Engebret-bevegelsen hadde man altså en bevisst oppfatning av fordelene ved en flat og uformell bevegelse, men en murrende misnøye med fremgangen på likestillingsarbeidet i NJ i overgangen fra 70-tallet til 80-tallet, kom etter hvert til overflaten. Bente Sabel satte spørsmålsteget ved prioriteringen i det faglige arbeidet: “Det er nok mange av oss som har prioritert generelt faglig arbeid fremfor likestillingsarbeidet, og håpet at det ikke skulle være nødvendig å mase om de samme tingene år ut og år inn. Men det viser seg altså at det ikke er så enkelt.” (Sabel 1984). Anne Skatvedt stilte seg etter hvert tvilende til hvilke muligheter Engebret-bevegelsen hadde for å få påvirket arbeidet for likestilling i NJ. Skatvedt opplevde at arbeidet for likestilling gikk for langsomt, særlig rundt 1980 da NJs statistiske materialet viste tilnærmet stagnasjon på kvinneandelen i NJs medlemsmasse og den positive lønnsveksten for de kvinnelige journalistene midlertidig gikk tilbake. Etter Nordisk Journalistforbunds *Jämställhetsseminarium* i Stockholm i april 1981 stilte Anne Skatvedt spørsmål ved om Engebret-bevegelsens *struktur* hindret arbeidet for likestilling i NJ:

Undertegnades inntrykk er at Norge har tapt mye av det forsprang vi hadde iallfall på danskene i 1975 - 78, at vi har kartlagt vår elendighet bedre enn svenskene, men at vi ikke har apparatet som trengs til å gjøre det enklere å være kvinnelig journalist, et organ som har som oppgave å overvåke at likestillingen går den riktige veien. All erfaring innen likestilling viser at konkrete tiltak er påkrevet. Dansk Journalistforbund har et kvinneutvalg direkte under hovedbestyrelsen, svenskene har sitt jämställhetsutskott, vi har Engebretbevegelsen som etter min mening ikke får utrettet noe innen NJ fordi den lever sitt eget liv uten broforbindelse til landsstyret. (Rapport til landsstyret etter Nordisk Journalistforbunds Jämställhetsseminarium 21. - 24. april 1981, NJA.)

Opprettelsen av NJs likestillingsutvalg sommeren 1981, etter anmodning fra landsmøtet, ble “broforbindelsen” Skatvedt etterlyste. Likestillingsutvalgets mandat var å jobbe for full

⁸⁶ Dansk Journalistforbund (DJ).

likestilling mellom mannlige og kvinnelige journalister med hensyn til lønn, arbeidsforhold, arbeidsoppgaver og forfremmelser.

Engebret-bevegelsen forble en uformell bevegelse, uten direkte tilknytning til fagforeningen; den forble et diskusjonsforum og en pressgruppe. Det mente Reidun Kvaale var viktig. I et intervju i Klassekampen i 1984 slo hun fast at bevegelsens form fungerte slik tanken var fra bevegelsens stiftelsesmøte: "... Jeg tror ikke vi ville oppnådd mer ved å være et organ på siden av NJ. Vi skal jobbe innafor."⁸⁷

5.4.4 Bevisstgjøring og økt selvtillit

Gjennom hele 70-tallet var bevisstgjøring av grupper i samfunnet en drivkraft i samfunnet. Endringer i det politiske landskapet og holdningsendringer i det politiske klimaet, kom blant annet som følge av de mange ulike bevegelsene og det politiske engasjementet i store deler av befolkningen. I så måte var Engebret-bevegelsen typisk for sin tid. Engebret-bevegelsen sto for bevisstgjøring hos kvinnelige journalister, en bevisstgjøring på at kvinner var usynlige og generelt på kvinnespørsmål, og skapte ringvirkninger som satte varige spor i det fagpolitiske arbeidet og i avisredaksjonene. Fellesskapet og bevisstgjøringen i Engebret-bevegelsen ga de kvinnelige journalistene økt selvtillit i arbeidet, og ikke minst mot til å gå tilbake til redaksjonene og kreve likestilling i redaksjonen og i spaltene. Sissel Benneche Osvold peker også på vekselvirkningen i bevisstgjøringprosessen:

[Engebret-bevegelsen har] ... vært med på, i interaksjon med den alminnelige samfunnsutvikling, å bevisstgjøre meg på den skjeve maktfordelingen i redaksjonen og hvordan det påvirket stoffproduksjonen. Og for kvinners posisjon i avishusene. (Osvold 05.03.2008).

I de forskjellige Oslo-redaksjonene ble Engebret-bevegelsen etter hvert en kjent faktor for redaktørene og journalistene. For Dagbladet-journalisten Anne Lise Stafne ble Engebret-bevegelsen en plattform som gjorde at hun oppdaget fellesskapet med kvinnelige kolleger i andre redaksjoner og som ga henne selvtillit i det redaksjonelle arbeidet i sin egen redaksjon:

⁸⁷ Klassekampen 12.12.1984, NJA.

Det bidro hvertfall til bevisstgjøring hos ganske mange, og det at man oppdaget at man gikk og tenkte på de samme tingene og hadde behov for det samme. ... Det skjedde en bevisstgjøring innen de enkelte redaksjonene blant jentene. Etter hvert fikk jo redaktørene vite om at det fantes noe som Engebret-bevegelsen, og det lå jo helt i dagen hva vi ville, ikke sant, og de måtte ta litt hensyn til det... det tror jeg nok... det er ingen redaktører som liker bråk, så de prøvde ... å tilpasse seg en ny tid. (Stafne 31.05.2006.)

Bevisstgjøringen var altså ikke bare for kvinnene, for i kjølvannet av deres opprør ble også mennene, mannlige kolleger og mannlige redaktører, bevisstgjort. For mange menn kunne aksepten av den nye tiden sikkert sitte langt inne, for andre kunne det være langt fra aksepterende ord til inkluderende handling. Uansett ble det etter hvert ryddet mer plass i spaltene for kvinner og til kvinnestoff. For den nye tiden inneholdt også en kommersiell side: leserundersøkelser avdekket etterspørsel etter såkalt kvinnestoff (Ottosen, Røssland og Østbye 2002, 171). Man kan kanskje si at den kvinnelige leser ble en indirekte påvirkningsfaktor. Det markerte et skille: kvinner ble anerkjent som konsument av journalistiske produkter og det måtte man også ta hensyn til. Men hva som kom først er vanskelig å si. Anne Lise Stafne sier det slik: “Det er jo avissalget som bestemmer til syvende og sist, ikke sant, og undersøkelser og slikt. Men vi hadde jo rett, kan du si. Det var mange lesere som ville ha den type stoff.” (Stafne 31.05.2006).

70-tallet var tiåret da Engebret-bevegelsen bidro til synliggjøring av skjevheter i arbeidsvilkårene mellom kvinnelige og mannlige journalister, og til bevisstgjøring av de kvinnelige journalistene. Fellesskapet og nettverket ga selvtillit og mot i det redaksjonelle arbeidet.

Ønsket var at kvinner og likestillingsspørsmål skulle være mer synlige i mediene. Vi ønsket en bevisstgjøring på måten vi skriver eller snakker på, og hvilke tema vi tar opp. Vi diskuterte sport og næringsliv. Kvinner måtte inn på flere felt. Tradisjonelt har kvinner dekket de myke temaene. Mediene påvirker jo holdninger hele tiden og hvis du er feminist så vil du gjerne påvirke samfunnet i en likestillingsretning. Da i sakens natur at vi ville at mediene skulle skyve samfunnet i den retningen, og der er jo journalisten en sentral person. (Brekken 28.02.2008.)

1970-tallet var preget av “entusiasme, glød og glede” og var en optimistisk tid (Brekken 28.02.2008). Ringvirkningene av dette engasjementet ga håp om fremtidige varige resultater, men opplevelsen av at likestillingsarbeidet sto stille og i noen henseende gikk tilbake på slutten av tiåret, påkalte et kritisk oppgjør om metoder og mål i likestillingsarbeidet. Anne Skatvedt var en av dem som satte ord på stemningsskiftet:

Vi bør [nå] være ferdige med bevisstgjøringsfasen fra midten av syttiårene da kvinner støttet og oppmuntret hverandre. Vi må også mobilisere mannlige journalister i dette arbeidet, undertegnede finner det litt bortkastet å vekke de allerede frelste - gang på gang.⁸⁸

Dette ble kimen til nye strategier i likestillingsarbeidet i Norsk Journalistlag. De neste årene ble likestillingspolitikken i større grad tydeliggjort gjennom konkrete tiltak som eget likestillingsutvalg og vedtak om kjønnskvoltering (neste kapittel).

5.5 Engebret-bevegelsen løser seg opp

Spørsmålet om Engebret-bevegelsens eksistensberettigelse kom opp flere ganger på 80-tallet, og det var flere faktorer som bidro til at Engebret-bevegelsen etter hvert oppløste seg. Blant informantene mine er det ulike oppfatninger om når bevegelsen opphørte og hva som var grunnen til det. Det var ikke et skarpt skille mellom aktivitet og ikke-aktivitet, og bevegelsens eksistens var ikke noe som ble vedtatt, verken i begynnelsen eller i slutfasen. Jeg vil likevel forsøke å synliggjøre noen faktorer som til sammen kan ha virket slik at bevegelsen til slutt ble oppløst.

“Bevisstgjøringsfasen” hadde synliggjort skjevheter og avdekket diskriminering av kvinnelige journalister med hensyn til lønn; nå mente flere at det var på tide med mer målrettede tiltak for å øke likestillingen. Flere av de sentrale personene i Engebret-bevegelsen hadde i løpet av 70-tallet engasjert seg i faglig arbeid i NJ. At fagforeningen opprettet Likestillingsutvalget i 1981 og som igjen opprettet likestillingskontakter i alle lokallagene, bidro til at flere nå konsentrerte seg fullt og helt om å jobbe frem likestilling innenfor fagforeningens rammer. Dahlerup peker på et dilemma i sosiale bevegelser, som er ”at en organisatorisk fundering eller institutionalisering, der skulle skabe permanent, netop ser du til at ødelægge noget af bevægelsens kraft som samfundsforandrer og –forny.” (Dahlerup 1998, 54). Bevegelsens kraft ligger i det at mange møtes. Når bevegelsens aktører beveger seg inn på mer institusjonaliserte arenaer, pulviseres bevegelsens kraft. Flere av de øvrige personene som hadde vært med fra stiftelsesmøtet i 1974, konsentrerte seg om andre oppgaver eller gikk helt ut av det faglige arbeidet. I desember 1981 hadde Engebret-bevegelsen et møte med tittelen “Skal Engebret-bevegelsen fortsette?” Der konstaterte

⁸⁸ Rapport til landsstyret 1. mai 1981, NJA.

Reidun Kvaale at aktiviteten hadde “dabbet betydelig av - ikke minst fordi den har vært basert på initiativ fra noen få entusiaster som etter hvert begynner å gå trett.”⁸⁹

Men det rådet en viss tilfredsstillelse over de resultater som var oppnådd. At Anne Skatvedt, en av Engebret-bevegelsens “fremste talspersoner” (Sabel 26.05.2006), ble leder for fagforeningen var en milepæl og kanskje ble det også en hvilepute for “grasrota”? Bente Sabel trekker frem et annet aspekt, det at man trodde at “bevisstgjøringsfasen” ville bli etterfulgt av en fase der likestillingsarbeidet gikk fremover “av seg selv”.

Vi opplevde [egentlig] et ganske stort tilbakeslag, lønnsforskjellene hadde økt igjen, og det var litt nedtur. Jeg tror vi oppsummerte noen av oss, at vi hadde tatt litt for lett på det og trodd litt at ting skulle gå litt mer av seg sjøl. ... Og så opplevde vi at det var ikke sånn, og da var vi på hver vår plass. ... Det var vel mer det at vi var opptatt av andre ting, og prioriterte annen jobbing. ... det betød jo ikke at vi parkerte idealene og målsettingene. Men det var vel det at vi fant andre veier og andre måter å jobbe på, og at vi stort sett gjorde det i det daglige arbeidet. I hvert fall opplevde jeg det sånn. Jeg hadde ikke det behovet lenger. Jeg så at jeg kunne gjøre nytte for meg på andre måter. (Sabel 26.05.2006.)

Men det rådet stadig en optimistisk holdning, og Engebret-bevegelsen var fortsatt et viktig nettverk. Sabel trekker frem at 80-tallet også representerte ny giv på den måten at bevegelsen fortsatt rekrutterte kvinnelige journalister og var et debattforum som genererte en god del møter de første årene av det nye tiåret (Sabel 26.05.2006). 1983 var året da det viktige kvoterings-vedtaket ble fattet på landsmøtet, og det genererte også en del møter.

Til tross for at bevegelsen fortsatt tiltrakk seg nye deltagere, så avtok aktiviteten, særlig etter 1983. På slutten av året ble det invitert til møte med den talende tittelen “Kvinner - med kursen i revers?”⁹⁰ Året etter oppsummerte Bente Sabel status quo i Journalisten desember 1984 under tittelen “Støtten og solidaritetet hvor ble den av?”:

⁸⁹ Notat fra møte i Engebret-bevegelsen, 04.12.1981, NJA.

⁹⁰ Journalisten oktober 1983, NJA.

Den 4. november var det ti år siden Engebret-bevegelsen holdt sitt første møte. Dagen er blitt forbigått i total stillhet. Det blir stadig lengre mellom hver gang bevegelsen rører seg. Er den kanskje i ferd med å overleve seg selv? Dessverre. Det er snarere et uttrykk for resignasjon eller manglende overskudd. ... Bare en snau uke før det glemte jubileum holdt NJ sin tredje likestillingskonferanse. Og det var ingen oppløftende forestilling. Vi fikk nok en gang bekreftet at det ikke er nok å legge forholdene til rette og håpe at verden går fremover. Vi må være pådrivere hele tiden. ... For mange av oss var Engebret det puffet vi trengte for å kaste oss ut i faglig arbeid, på redaksjonsklubbplan, lokallagplan og i NJ sentralt. Og selvfølgelig har vi oppnådd en del. ... Men så kommer altså hverdagen. Hvor avtaleformuleringer skal prøves i praksis, hvor vedtak skal settes ut i livet - og hva så? Hvor ble det av all den solidariteten og støtten vi opplevde på landsmøtet? Kommer den til uttrykk til daglig? ... Vi har vært igjennom en fase av passiv velvilje. Nå er vi inne i en fase med passiv motstand. Det er på høy tid vi får motstanderne ut på banen, så vi kan se hvor vi har dem. Det er på høy tid å få igang en ny likestillingsdebatt. (Sabel 1984).

I en artikkel i Klassekampen i desember 1984, etterlyser Reidun Kvaale videre engasjement:

“... jeg etterlyser innsats fra kvinnelige kolleger. Vi er fortsatt redd for å høre våre egne stemmer på klubbmøter. ... vi er redd for å bli oppfattet som sinnadamer. Derfor trenger vi fortsatt Engebret, som et kvinne-forum.”⁹¹

Julen 1984 døde Reidun Kvaale. At en av de mest sentrale og entusiastiske personene i Engebret-bevegelsen gikk bort, kan ha hatt betydning for det videre arbeidet med bevegelsen. Bente Sabel trekker frem Kvaales egenskap som samlende inspirator:

Det er klart det hadde noe å gjøre... det hadde veldig mye å gjøre med henne. For hun var en drivkraft og en pådriver som fikk fart på oss når vi var litt daffe. Så det er klart vi mista nok litt av gnisten og... hun var en veldig samlende person. Lufta gikk litt ut av ballongen... med henne. Det gjorde det, altså. (Sabel 26.05.2006.)

Samtidig med at Kvaale døde, var det lenge siden “bevegelsen hadde rørt på seg” (Sabel 1984). I Journalisten ble det invitert til kun ett møte i 1984. 18. mars 1985 ble det arrangert et minnemøte over Kvaale, med Kvaales bok “Kvinner i pressen” som tema. Det var det siste møte i regi av Engebret-bevegelsen. Flere av informantene fremhever at tiden var moden og at det var naturlig at Engebret-bevegelsen oppløste seg:

Jeg tror det dabbet av, tiden var moden. ... Det var en bevegelse, bevegelser skal ikke vare evig, du kicker det i gang og får en bevegelse i farta og hvis du da syns at det beveger seg i riktig retning, så kan man kanskje bare la tingene skje av seg selv eller støtte andre på andre måter, og hvis ikke det, så må man starte en annen type bevegelse. (Skatvedt 22.08.2008.)

⁹¹ Klassekampen 12.12.1984, NJA.

“Bevegelsen hadde sitt tyngdepunkt i årene -74 til -80, så døde den gradvis ut. Men det betyr ikke at kampen døde hen, den bare flyttet seg.” (Stafne 2007).

5.6 Oppsummering

Engebret-bevegelsen var “en pressgruppe og et debattforum” og var organisert som et uformelt nettverk⁹². Målene var flere og varierte nok etter hvilken tilnærming deltagerne i bevegelsen hadde til samtidens likestillingsspørsmål. For noen var Engebret-bevegelsen hovedsaklig et debattforum og et møtested der man kunne diskutere felles problemstillinger og bli kjent med andre kvinnelige journalister. For andre ble bevegelsen et springbrett for faglig engasjement og likestillingsarbeid i fagbevegelsen. Som andre bevegelser, besto også Engebret-bevegelsen av en kjernegruppe som var særlig aktive og målrettede. Flere av disse personene tok etter hvert på seg verv i Norsk Journalistlag (NJ), og fikk gjennom vervene muligheter til å jobbe med likestillingsspørsmål i fagforeningen. Engebret-bevegelsen ble et forum der saker ble satt på dagsordenen og argumenter ble fremsatt, og som virket som en sterk inspirasjonskilde til arbeidet for likestilling i fagforeningen. Men Engebret-bevegelsen hadde også en mer aktiv rolle. Bevegelsen, og personer som hadde sin base i bevegelsen, satte i gang flere prosjekter.

Stiftelsesmøtet i 1974 resulterte i fire henvendelser til NJ med konkrete forslag. Blant annet var seminaret “Kvinnen i massemedia”, som gikk av stabelen høsten 1975, et resultat av forslaget som kom fra Engebret-bevegelsens første møte. Året 1975 var også året da Anne Skatvedt, med Engbret-bevegelsen i ryggen, holdt innledningsforedraget til den “faglige situasjonen” og satte likestilling på dagsorden i fagforeningen. I løpet av de ti årene bevegelsen eksisterte, inviterte bevegelsen politikere, forskere og kolleger fra andre miljøer og fra Sverige til å holde innledningen på møter. Gjennom dette arbeidet ble likestillingsspørsmål i ulike miljøer synliggjort og satt på dagsorden, og kontakter knyttet. En av disse kontaktene var Torild Skard som gjennomførte et forskningsprosjekt på begynnelsen av 1980-tallet om “Kvinnelige journalisters livs- og arbeidssituasjon”. Dette var et prosjekt i nær tilknytning til Engebret-bevegelsen og til personer som satt både i Engebret-

⁹² Klassekampen 12.12.1984, NJA.

bevegelsen og i NJ. I følge Bente Sabel ble resultatene fra dette prosjektet en referanse i likestillingsarbeidet i NJ.

I 1980 ble FNs andre internasjonale kvinnekongress arrangert i København.

Ringvirkninger av Engebret-bevegelsens virksomhet kom for alvor til syne her. Bevegelsens nettverk av kvinnelige journalister ga muligheter for samarbeidsformer som brøt med datidens tanke om konkurrerende redaksjoner, men som åpnet opp for en effektiv og inkluderende journalistikk. I København ble kvotering som virkemiddel for økt likestilling diskutert. Denne diskusjonen ble tatt med hjem og ble et politisk virkemiddel. Kvotering i pressen ble diskutert i Engebret-bevegelsen, og i NJ ble kvotering som virkemiddel for å øke rekrutteringen av kvinner til yrket og til lederstillinger vedtatt i 1983.

Materialet mitt tyder på at tiden rundt overgangen fra 1970-tallet til 1980-tallet også innebar et skille. 1970-tallet bar preg av optimisme og bevisstgjøring. Veien mot likestilling med hensyn til lønn, arbeidsforhold og rekruttering gikk fremover. Men på slutten av 1970-tallet kom statistikk som viste stagnasjon i den prosentvise andelen av kvinner i NJs medlemsmasse og at lønnsforskjellen mellom menn og kvinner økte igjen. Det ble stilt spørsmål om hvilken vei man skulle gå og om Engebret-bevegelsen som pressgruppe og debattforum fortsatt var virkningsfullt. Til tross for fortsatt relativt hyppig møtevirksomhet på begynnelsen av 80-tallet, avtok engasjementet i Engebret-bevegelsen fra 1983. 4. november 1984 var det ti år siden bevegelsen startet, men dagen ble forbigått i taushet. Irene Andersson fremhever at det i et nettverk er de aktive personene som utgjør fundamentet: “Sociala rörelser kan bestå av allt från informella grupper till fasta organisationer, men det är de aktiva deltagarna som utgör fundamentet.” (Andersson 2003, 153). Videre mener Andersson at et nettverk beveger seg mellom aktive faser med aksjoner og latente faser: “... nätverk kan leva vidare i en slags latent tidsrymder mellan de synliga manifestationerna.” (Andersson 2003, 155). Reidun Kvaale var initiativtaker og pådriver i Engebret-sammenheng, og da hun gikk bort julen 1984, forsvant også en sentral del av fundamentet i Engebret-bevegelsen bort. Så selv om Engebret-bevegelsen lå i dvale i tiden før hennes død, kan hennes død ha vært det endelige nådestøtet. Når fundamentet var borte, ble det vanskelig med fortsatt mobilisering og flere aksjoner. Siste møte i Engebret-bevegelsen ble 18. mars

1985. Det var et minnemøte der tema var “Reidun Kvaales bok om kvinnelige journalister”⁹³.

⁹³ Journalisten mars 1985, NJA.

6. Likestillingspolitikken i Norsk Journalistlag 1970 – 1985

I dette kapitlet skal jeg prøve å synliggjøre den generelle utviklingen av likestillingsarbeidet i NJ. Jeg har valgt å avgrense fokuset på NJ til tidsperioden 1970 til 1985, fordi denne perioden omfavner tiden Engebret-bevegelsen eksisterte, og fordi NJ fra 1969 for første gang inkluderte et kjønnsperspektiv på lønnsstatistikken sin. I den forbindelse vil det første være aktuelt å se litt på kvinnes inntrøden i fagforeningen før denne tidsperioden:

6.1 Norsk Journalistlag - et historisk riss

Norsk Journalistlag hadde flere forløpere før den endelige etableringen i 1946. I 1883, året før innføringen av parlamentarismen i Norge, ble Den norske Journalistforening stiftet. Foreningen var ingen ren journalistforening. Blant medlemmene var det redaktører og også kunstnere, i tillegg til journalister. Spørsmål om å skille ut en egen journalistforening kom opp, og i 1891 ble det fremmet som eget forslag. Forslaget ble ikke vedtatt. Etter at Den norske Journalistforening gikk inn i 1892, kom spørsmålet om en landsomfattende journalistforening opp flere ganger. I 1910 ble Norsk Presseforbund opprettet og det ble av enkelte fremholdt som et tilstrekkelig organ også for journalistene, men sterke stemmer ivret for en egen forening. I februar 1918 ble så Norsk Journalistforbund konstituert. Det ble en kortvarig affære, allerede etter noen få år ble det oppløst. Men diskusjonen om en egen forening for journalistene fortsatte gjennom hele 1920-tallet. På slutten av tiåret ble Norsk Presseforbund omorganisert og det åpnet opp for en egen journalistforening i Norsk Presseforbund, basert på allerede eksisterende lokallag. Foreningen, Norsk Presseforbunds Journalistgruppe, ble formelt konstituert i 1931. Foreningens største seier ble den historiske journalistavtalen som ble inngått med Norsk Arbeidsgiverforening og Avisenes Arbeidsgiverforening i 1938. I avtalen ble blant annet prinsippet om avtalefestet minstelønn slått fast og sykelønnsordning innført. Etableringen av Norsk Presseforbunds Journalistgruppe, var ingen lykkelig løsning og ved inngangen til andre verdenskrig var foreningen fåtallig og svak. Det siste møte i foreningen ble også det første møte i Norsk

Journalistlag. Det var i april 1946. Dermed fikk journalistene endelig sin egen forening (Ottosen 1996, 12-25, 36-49, 119, 241).

6.1.1 Kvinnene i fagforeningen

Journalistyrket var et mannsdominert yrke, og det gjenspeilet seg i fagforeningene. I tidsperioden rundt århundreskiftet 1800/1900 var det få, men sterke kvinner i journalistikken. Reidun Kvaale (1986) nevner flere pionérer i “Kvinner i norsk presse gjennom 150 år”. Men det var ikke mange av disse som var medlem i journalistforeningene. Den norske Journalistforening fra 1883 hadde ingen kvinnelige medlemmer, selv om det var flere kvinnelige journalister på den tiden, blant dem Karen Sundt (1841-1924) som var all-round-journalist i blant annet Verdens Gang (Ottosen 1996, 24). Men mange kvinnelige skribenter og journalister var medlem i Norsk Kvinnesaksforening og Læseforening for Kvinder i Christiania og bidro til pressens kulturspalter. Gina Krog, et av kvinnesakens store navn, redigerte Kvinnesaksforeningens blad Nylænde fra starten i 1887 (Kvaale 1986, 22). Men den første kvinnelige journalist som ble medlem i en fagforening var Marie Mathiesen fra Dagbladet. I 1902 ble det kampvotering i Kristiania Journalistklub over søknaden hennes om medlemskap. Søknaden reiste en prinsipiell debatt om klubben skulle åpne for kvinnelige medlemmer:

Med Frk. Mathiesen har klubben faat sin første kvindelige medlem. Hendes Andragelse foranlediget at ogsaa i vor Klub reistes den gamle Principstrid, om Klubben som Fagsammenslutning (også skulle omfatte) de kvindelige Kolleger [...] (det) fremsattes Forslag til Lovforandring til at udelukke de kvindelige Kolleger fra at bli medlemmer. [...] forslaget faldt med stor Majoritet og Frk. Mathiesen indvoteredes nær enstemmig. (Ottosen 1996, 22.)

Det finnes flere spor etter kvinnelige medlemmer i de tidlige fagforeningen. Ottosen nevner en “fru Edle Schjødt” som i 1912, på et møte i Kristiania Journalistklub, fremmet et forslag om “oprettelse av et fagblad for norske underordnede journalister”. Saken ble nedstemt; begrunnelsen var av økonomisk art (Ottosen 1996, 72). Senere, i 1917, ble Journalisten etablert som et organ for foreningen.

Det var to kvinner med i styret i det nyopprettete Norsk Journalistlag i 1946. Elsa Steen Watnebryn, journalist i Fremtiden i Drammen, var NJs første kvinnelige styrerepresentant (Ottosen 1996, 255). Hun satt i arbeidsutvalget fra 1946 - 49. Halldis Stenhamar, som var en betydningsfull journalist med lang fartstid i pressen, var også en foregangskvinne som

tillitsvalgt i presseorganisasjonene (Ottosen 1996, 45). Hun hadde sittet flere perioder i Norsk Presseforenings hovedstyre og også i styret i Kristiania Journalistklub fra 1923. Da Norsk Journalistlag ble opprettet, satt hun som vara til det første landsstyret i perioden 1946 til 1948. På 1950-tallet, tampen på *husmoræraen* (Melby 1999, 230), var det ingen kvinner i NJs styre. I 1962 var det igjen to kvinner som stilte til valg; Reidun Kvaale satt som vara til landsstyret fra 1962 - 64 og Aase Straume satt i landsstyret fra 1962 til 1966 og i arbeidsutvalget fra 1966 - 68. I 1968 stilte Gerd Benneche til valg; hun satt i arbeidsutvalget fra 1968 - 70, i forhandlingsutvalget fra 1968 - 72 og som vara til landsstyret fra 1968 - 70. Tilsammen var det fem kvinner i perioden 1946 – 1970 (Ottosen 1996, 549-552).

I 1975 fikk Norsk Journalistlag sin første kvinnelige nestformann, Astrid Fiskvik. Hun satt i posisjonen fra 1975 til 1977. I perioden 1979 til 1983 var Anne Skatvedt fagforeningens nestleder⁹⁴ og ble så i 1984 foreningens første kvinnelige leder, en historisk hendelse og seier for likestillingssaken. Skatvedt satt som leder frem til landsmøtet i 1987. Diis Bøhn ble neste kvinnelige leder fra 1995 til 1997 (Ottosen 1996, 549). I 1999 tok Ann-Magrit Austenå på seg vervet som nestleder og siden ledervervet fra 2003 til 2007. Dagens leder, Elin Floberghagen, tok over nestledervervet etter Austenå i 2003. I 2007 ble Floberghagen valgt til leder (Wikipedia Den frie encyklopedi).

6.2 Fremgang og likestilling på dagsorden: 1970-tallet

I perioden 1968 til 1970 var det bare én kvinne i landsstyret: det var juristen og journalisten Gerd Benneche, senere en av initiativtagerne til Engebret-bevegelsen. Til gjengjeld satt Benneche både i arbeidsutvalget, forhandlingsutvalget og som varamann til landsstyret. Midt i denne perioden, i 1969, inkluderte NJ for første gang et kjønnsperspektiv i arbeidet sitt. Lønnsstatistikken ble utvidet slik at den ga “flere opplysninger om journalistenes lønnsvilkår” og i det lå også flere opplysninger om “lønnsforholdet mellom mannlige og kvinnelige medarbeidere”⁹⁵. Nedenfor vil jeg gå nærmere inn på lønnsutviklingen for NJ-kvinnene. Nettopp fordi lønn var et så sentralt tema for Engebret-bevegelsen, er det nødvendig å se nærmere på hvordan arbeidet for økt lønn utviklet seg.

⁹⁴ I 1981 vedtok landsmøtet å endre titlene i NJ fra formann/nestformann til leder/nestleder.

6.2.1 Landsmøtet i 1970: Benneche fronter kvinnesaken

Med utgangspunkt i 1969-statistikken, ble lønnsforskjellen mellom kvinnelige og mannlige journalister et tema på landsmøtet i 1970. Statistikk som ble lagt frem på møtet viste at lønnsforskjellen mellom kvinnelige og mannlige journalister var 12 prosent. Forøvrig understreket daværende formann i NJ, Ole N. Hoemsnes, at “likelønnsprinsippet er et faktum i NJ”⁹⁶. Hoemsnes mente at lønnsforskjellen antagelig bunnet i at mannlige journalister fikk større personlig tillegg og at færre kvinnelige enn mannlige journalister ble lønnet etter skala I⁹⁷. Til dette kommenterte Gerd Benneche at hun “håpet det ville bli mulig å få økte tillegg også for de kvinnelige medarbeiderne i avisene“, og antydte “protokolltilførsel”⁹⁸ ved forhandlingene om de personlige tilleggene.⁹⁹ Deretter fremmet Benneche følgende forslag:

Av de journalister lønnsstatistikken omfatter var pr. 1. april 1969 snaut 10 prosent kvinner. Deres utdanning lå gjennomsnittlig på et høyere nivå enn utdannelsen for mannlige kolleger. Likevel viser lønnsstatistikken at de lønsmessig er lavere vurdert. Korrigerer man den gjennomsnittlige kvinnelønn i journalistyrket med samtlige faktorer som synes å påvirke lønnsfastsettelsen, finner man at mannlige journalisters lønn overstiger kvinnelønningene med ca. 12 prosent, eller vel 4000 kroner årlig. Landsmøtet ber landsstyret ta dette forhold opp under de kommende forhandlinger med sikte på å fjerne lønnsdiskrimineringen av de kvinnelige journalister. (Landsmøtereferat 1970, 13, NJA.)

En av de andre kvinnelige landsmøtedelegatene, journalist Toppen Bech, støttet Benneches forslag og uttalte at det var “fullstendig galt at kvinnelige journalister skulle ha dårligere betaling enn sine mannlige kolleger.”¹⁰⁰ I yrket fantes det Acker (1993) kaller *prosesser som etablerer en kjønnsdeling* i den alminnelige praksisen når det gjelder lønn, arbeidsområder og underordning. I fagforeningen fikk kvinnelige journalister gehør for å bryte de reproduserende prosessene, men det var en lang vei å gå. Støtteerklæringen til Benneche

⁹⁵ NJs årsberetning 1968-1970, 7, NJA.

⁹⁶ Landsmøtereferat 1970, 12, NJA.

⁹⁷ Skala I og II var et lønssystem som ble avskaffet på slutten av 70-tallet.

⁹⁸ Protokolltilførsel er en presisering av standpunkt / innvendinger som Benneche her ønsker å få inn i landsmøteprotokollen.

⁹⁹ Landsmøtereferat 1970, 13, NJA.

¹⁰⁰ Landsmøtereferat 1970, 14, NJA.

høstet applaus fra landsmøtedelegatene. Kanskje var det et tegn på at tiden var moden for likestilling også i fagforeningen?

Benneche gikk ut av arbeidsutvalget og landsstyret, men fortsatte i forhandlingsutvalget frem til 1972. I stedet ble Benneche valgt inn som medlem av hovedstyret i Norsk Presseforbund, og i 1975 ble hun valgt som forbundets første kvinnelige leder. På landsmøtet i 1970 ble Bitten Osnes (fra Bodø) valgt som varamann til landsstyret. Til tross for at tiden var kommet for kvinner i fagforeningen, var det altså en høyst beskjeden kvinnerepresentasjon i styret i perioden 1970 - 1972, og arbeidet for likestilling var bare såvidt begynt.

Det er lite som tyder på at det skjedde konkrete endringer på likestillingsfronten i NJ mellom landsmøtene i 1970 og 1972. I beretningen for perioden 1970 - 1972 finner jeg ingen punkter som omhandler kjønnsperspektivet i organisasjonen. Heller ikke i avsnittet om lønnsstatistikken eller i avsnittet om lønnsoppgjøret i 1970 står det noe om forholdet mellom mannlige og kvinnelige journalisters lønninger. I protokollen fra landsmøtet i 1972 fremkommer det at det i 1970 ble tilføyet til forhandlingsprotokollen at “NJ understreker at kvinnelønningene lå for lavt” og at det ble oppfordret “om å vurdere dette spesielt i avisene ved de interne justeringer.”¹⁰¹ Dermed ser det ut til at Gerd Benneches protokolltilførsel kom opp på NJs dagsorden ved forhandlingene i 1970.

6.2.2 Landsmøtet i 1972: Fiskvik tar opp tråden etter Benneche

Selv om NJs offisielt nå hadde inkludert likestilling i arbeidet og likelønns-prinsippet ble fremhevet av formannen, var det likevel opp til kvinnene i fagforeningen å ta opp likestillingsspørsmålet og å drive likestillingsarbeidet fremover. Gerd Benneche satte kvinnelønningene på dagsorden ved lønnsforhandlingene i 1970. På landsmøtet i 1972 tok Astrid Fiskvik (Nationen) opp tråden etter Benneche, og videreførte diskusjonen om både lønnsforhold og kvinners arbeidsområde. Fiskvik tok til orde for en “utredning for å klarlegge kvinnens lønns- og arbeidsforhold i pressen. Denne utredning bør foreligge i god tid før høstens tariff-forhandlinger.”¹⁰² Forslaget ble enstemmig vedtatt oversendt

¹⁰¹ Landsmøteprotokoll 1972, 18, NJA.

¹⁰² Landsmøteprotokoll 1972, 15, NJA.

landsstyret¹⁰³, og resulterte senere i en undersøkelse som ble utført blant NJs medlemmer høsten 1972. Undersøkelsen bekreftet at kvinner ble forskjellsbehandlet med hensyn til lønn. Svarene viste at det særlig var personlig tillegg og skala-opptrykk som de kvinnelige journalistene ikke fikk uttelling på¹⁰⁴.

6.2.3 Kvinnelige journalister markerer seg

Mellom landsmøtene i 1972 og 1975¹⁰⁵, begynte de kvinnelige journalistene i hovedstaden for alvor å markere seg. Som jeg tidligere har nevnt, ble det i fagforeningen presentert lønnsstatistikk som dokumenterte at kvinnelige journalister fikk dårligere betalt enn mannlige journalister for den samme jobben. I samme periode ga en reportasjeserie i *Journalisten* i mai 1974 et første overblikk over temaet *kvinner i pressen*. I november 1974 hadde Engebret-bevegelsen sitt første møte der uttalelser og forespørsmål ble rettet til NJ. Engebret-bevegelsen henvendte seg altså fra første møte til fagforeningen. På møtet på nyåret i 1975, og også på senere møter, ble det oppfordret til å delta i fagforeningen og det ble gitt innføring i landsmøtets "spilleregler": "Vi oppfordret jo også de som møtte i Engebret-bevegelsen og det nettverket som ble der, at folk skulle melde seg som landsmøtedelegater og skulle få plass og komme på landsmøte... skulle ta ordet... det var noe med å synes og kjøre gjennom våre saker." (Sabel 26.05.2006). Det ble altså tidlig lagt til grunn en arbeidslinje for Engebret-bevegelsen der målet var å påvirke prosesser og saker i NJ. Målet var ikke bare å påvirke likestillingspolitiske saker, men å få kvinner bredt inn i fagforeningen, få kvinner inn i posisjoner og at kvinner skulle bli hørt i alle saker. Sissel Benneche Osvold beskriver forteller hvordan kvinnene i Engberet-bevegelsen jobbet mot dette målet: "Det ble diskutert hvordan man kunne stemme i NJ, ferdighetstrening, deltagelse. Man ble oppfordret til å gjøre noe, ellers ville det bare bli en prateklubb." (Osvold 05.03.2008.) Reidun Kvaale vektlegger at dette målet også gjaldt "ikke minst på det viktige grunnplanet, i redaksjonsklubbene i avisene." (Kvaale 1977). Og det var jo nettopp dette som ble så spesielt med Engebret-bevegelsen, og som er grunnen til at de gjorde seg

¹⁰³ Sammen med Oddvar Thompson ble Fiskvik plukket ut til å sitte i et utvalg med ansvaret for utredningen (Ottosen 1996). Fiskvik ble for øvrig valgt inn i arbeidsutvalget og som vararepresentant til landsstyret på landsmøtet i 1972.

¹⁰⁴ NJs årsberetning 1972-1973, 9, NJA.

¹⁰⁵ Bestemt at landsmøtene skulle være i odde-år, derfor utsatte man landsmøtet i 1974 til 1975.

bemerket. Blant kvinnene i Engebret-bevegelsen var det en kjerne som var spesielt aktive, og mange av dem tok på seg verv, enten sentralt i NJ eller lokalt i Oslo Journalistklubb, eller i redaksjonsklubbene. Dette var en bevisst strategi fra Engebret-bevegelsens side. Nettopp dette ble synlig i NJs styre og i utvalgene.

6.3 Kvinneåret 1975

Tiden var overmoden for likestillingsspørsmål da Engebret-bevegelsen etablerte seg i november 1974. Året etter, det internasjonale kvinneåret, ble likestilling for alvor satt på dagsorden i NJ. Engebret-bevegelsens etablering ble en solid plattform for dette arbeidet. Skatvedts innlegg og debatten på landsmøtet ga arbeidet for likestilling blant kvinnelige journalister et ordentlig spark bak. Med dette var likestilling et selvfølgelig tema i det faglig arbeidet og på alle landsmøtene i årene etter. Engebret-bevegelsen var nå såpass kjent blant journalister generelt at det gjerne ble referert til bevegelsen. Men fortsatt var arbeidet for likestilling i startfasen, og i løpet av Engebret-bevegelsens tid ble det både oppturer og nedturer i forhold til det likestillingspolitiske arbeidet som ble gjort i fagforeningen.

6.3.1 Første kvinnelige nestleder

Kvinneåret 1975 ble et viktig år for kvinnelige journalister i NJ og også for kvinnene i Engebret-bevegelsen. Landsmøtet i 1975 var viktig fordi det for første gang var tyngde bak kravene, og det var det Engebret-bevegelsen som sto bak. Kvinnene utgjorde 14,6 prosent av NJs medlemsmasse på landsbasis, i hovedstaden 21,3 prosent. De var fortsatt ikke mange, men de markerte seg. Det syntes i NJs organer. Astrid Fiskvik ble valgt til ny nestformann, den første kvinnelige nestformann i NJs historie. Hun fikk følge av Reidun Kvaale og Agnes Svalastog i landsstyret. Kvaale hadde sittet som varamann til landsstyret i én periode på 60-tallet og gikk nå i gang med en ny runde som tillitsvalgt. Både Kvaale og Fiskvik satt i arbeidsutvalget; sistnevnte satt i tillegg i forhandlingsutvalget. Det var dessuten tre kvinnelige varamedlemmer til landsstyret. Så mange kvinner hadde aldri tidligere hatt verv i NJ samtidig. Det var rett og slett en liten revolusjon. I NJs årsberetning for perioden 1975 til 1976 kommer det frem at det ikke bare var i sentralstyret kvinner inntok plasser; også i lokallagene og i redaksjonsklubbene var det en “merkbar økning av antall kvinnelige

tillitsmenn”¹⁰⁶. På landsmøtet i 1975 ble det vedtatt å opprette en fulltidsstilling som faglig sekretær. I denne stillingen tiltrådte Anne Skatvedt august 1976, som den første kvinnelige faglige sekretær i NJ.

6.3.2 Landsmøtet i 1975

Kvinneåret 1975 ble et begivenhetsrikt og viktig år for kvinnelige journalister. Engebret-bevegelsen satte dagsorden og på landsmøtet ble nettopp kvinner i pressen en toppsak i diskusjonen om den faglige situasjonen. Lønnsstatistikken viste en lønnsforskjell på 9,3 prosent, og “mannstillegg”¹⁰⁷ var på 6,5 prosent¹⁰⁸. Det statistiske materialet som påviste disse lønnsforskjellene ble en “øyeåpner” (Stafne 31.05.2006) for mange av de kvinnelige journalistene. På Engebret-bevegelsens første møte i 1975 var det nettopp lønnsstatistikk som var hovedtema. Dette møtet pekte mot landsmøtet i april der “kvinnens plass i pressen” var toppsaken og hovedtema på sakslisten¹⁰⁹. Med bevegelsens støtte og dette møtet som plattform, holdt *Anne Skatvedt*, med “mandat fra Engebret-bevegelsen” (Skatvedt 22.08.2008), foredrag om kvinner i journalistikken. I foredraget presenterte hun aktuelt tallmateriale basert på en større undersøkelse om journalister i media¹¹⁰, samt tallmateriale fra NJs egen lønnsstatistikk¹¹¹, som dokumenterte at kvinnelige journalister lå under lønnsmessig, var lavt representert i yrket og mer eller mindre fraværende i toppsjiktet i redaksjonene:

Et naturlig mål må være at en som kommer inn i en avisredaksjon der finner en kjønnsfordeling som omtrent svarer til den man finner i storsamfunnet utenfor døren. ... Kvinnene stormer ikke redaksjonene i uregjerlige mengder. Heller ikke lokkes de dit av svimlende pengesummer som er usannsynlig høye i forhold til det mannlige kolleger får. (Skatvedt 1975.)

¹⁰⁶ NJs årsberetning 1975-1976, 13, NJA.

¹⁰⁷ Journalisten mai 1975. “Mannstillegg”: etter at faktorer som ansiennitet, utdanning, arbeidssted og stilling var trukket fra, sto det igjen et prosenttall som ikke kunne forklares på annen måte enn ved kjønn.

¹⁰⁸ Journalisten mai 1975, NJA.

¹⁰⁹ Journalisten mai 1975, NJA.

¹¹⁰ Undersøkelsen het “Personellet i norske massemedia” og ble foretatt av Institutt for Presseforskning ved Universitetet i Oslo (UiO) i 1974.

¹¹¹ NJ-undersøkelsen ble foretatt i 1974.

Anne Skatvedt satte frem to forslag på landsmøtet. Det første forslaget gikk på at NJ skulle prioritere arbeidet for kvinnenes interesser gjennom rekruttering av kvinner til yrket og gjennom likebehandling i yrket. Dernest foreslo Skatvedt at følgende bestemmelser “Utvidet svangerskapspermisjon, lønnet permisjon ved adopsjon av barn under 10 år, rett til deltid for småbarnsforeldre, rett til omsorgspermisjon for mannlige medarbeidere, fem dagers uke og forbedret skjerming av helgene” skulle inn i Journalistavtalen. I det andre forslaget foreslo Skatvedt å trykke opp hovedoppgaven til Li og Istad “... for dermed å gjøre verdifullt materiale tilgjengelig for interesserte medlemmer”. Som konklusjon etterlyste Skatvedt en holdningsendring til kvinner i pressen hos “arbeidsgiver, mannlige kolleger og kanskje også hos kvinnene selv”: “Holdningsendringer er det vanskelig å foreta gjennom landsmøtevedtak. Det er muligens ikke snakk om bevisst uvilje mot likestilling, det vi mangler er en bevisst vilje til likestilling.” (Skatvedt 1975). Skatvedts foredrag ble mottatt med “kraftig applaus”, og etter en engasjert debatt ble begge Skatvedts forslag enstemmig vedtatt¹¹². Oppgaven ga et grunnlag for å forstå likestillingsproblematikken i yrket og ble verdifullt materiale for likestillingsarbeidet i NJ¹¹³.

6.3.3 En viktig symbolsak: fra formann til leder

Det var ikke bare lønn som kom opp av likestillingspolitiske saker på dette landsmøtet. Som beskrevet i kapittel 5 om Engebret-bevegelsen, behandlet landsstyret flere av Engebret-bevegelsens forslag på nyåret i 1975, blant annet forslaget om et seminar med tema *kvinner i journalistikken*, forslag om å arrangere et internasjonalt seminar med tilsvarende tematikk og en oppfordring om å sende en orientering til Forbruker- og administrasjonsdepartementet om NJs krav ved forhandlingene om omsorgspermisjon for fedre, som ble avslått. En sak av stor symbolverdi var et forslag fra Engebret-bevegelsen¹¹⁴ om å skifte ut benevnelsene formann og varamann til henholdsvis leder og vararepresentant. Dette ble i første omgang sendt som forslag til NJs ledelse utenom landsmøtesammenheng. Forslaget ble oversendt landsstyret som behandlet saken tidlig på nyåret i 1975. Der ble forslaget nedstemt, men landsstyret gikk inn for å endre benevnelsen varamann til vararepresentant. På landsmøtet ble saken

¹¹² Landsmøteprotokoll 1975, 16, 35, NJA.

¹¹³ Oppgaven ble senere, etter anmodning fra landsmøtet, utgitt som rapport på IJ-forlaget (1975).

¹¹⁴ Fortelle nærmere om forslaget og hvordan det foregikk.

aktualisert igjen da det ble markert dissens mot bruken av formann og nestformann. I stedet ble det foreslått å bruke leder/nestleder eller president/visepresident¹¹⁵. Dissensen ble notert, men det ble altså ikke foretatt noen endringer i så måte. Først i 1981 ble endringene foretatt. Det skjedde etter at Oslo Journalistklubb, under Engebret-deltager Kari Lindebrækkes ledelse¹¹⁶, kom med forslag om overgang til kjønnsnøytrale titler i NJ på landsmøtet i 1981: “NJ endrer tittelen formann/nestformann til leder/nestleder”. Denne gangen ble endringene enstemmig vedtatt, til og med uten debatt¹¹⁷.

6.3.4 “Mindre tøft og bohem-preget” arbeidsmiljø

I myten om journalistyrket er bildet av en journalist en mann med røyken i munnviken og med notatblokk og penn i umiddelbar beredskap, alltid klar til å rykke ut på oppdrag. Dagen ble gjerne avsluttet på stamstedet. Myten holdt godt; da senere Aftenposten-journalist Gunvor Gjessing, som begynte som journalist på 50-tallet, fortalte hjemme at hun ville bli journalist, fikk hun til svar fra sin mor at “Journalister bare drikker” (Gjessing 2004, 135). Å være journalist var et utpreget mannsdominert livsstilsyrke. Med tiden er yrket blitt mer regulert; lønnsforhandlinger har gitt bedre lønnsvilkår både for kvinnelige og mannlige journalister og arbeidstiden ble regulert slik at det var mulig å kombinere yrket med et familieliv. Men myten satt fortsatt godt i veggene i perioden som denne oppgaven omhandler, og mennene dominerte fortsatt de fleste redaksjoner. For de kvinnelige journalistene som søkte seg til journalistyrket åpenbarte det seg mange utfordringer, blant annet muligheten til å få en likestilt rolle i redaksjonen og muligheten til å kombinere jobben med et familieliv. For ennå lå et tradisjonelt kjønnsrollemønster til grunn for den norske familiestrukturen. Arbeidsmiljøundersøkelsen som kom på slutten av 70-tallet dokumenterte at kvinner, på bakgrunn av holdninger i yrket og i samfunnet for øvrig, hadde særlige utfordringer i yrket.

¹¹⁵ Dissensen ble markert i forbindelse med landsstyrets godkjenning av ordlyden til § 10 Landsmøtets funksjon på landsmøtet i 1975. Landsstyremedlemmene Astrid Fiskvik og Odvar Thompson gikk inn for leder/nestleder, mens Fiskvik, Thompson og Bjørgulv Iversen gikk inn for president/visepresident.

¹¹⁶ Kari Lindebrække ble Oslo Journalistlags første kvinnelige leder. Hun satt som leder fra 1979 - 1981. Lindebrække var aktiv i Engebret-bevegelsen fra begynnelsen i 1974.

¹¹⁷ Landsmøtereferat 1981, 101, NJA.

Arbeidet for å bedre rammevilkårene i journalistyrket var en del av fagforeningsarbeidet på hele 70-tallet. Krav om bedre lønnsbetingelser, 5-dagers uke, helgeskjerming, opphevelse av lærling-ordningen, bedre permisjonsrettigheter i forbindelse med fødsel og etter hvert avvikling av skala-ordningen var noen av kravene som NJ hadde fremmet overfor Avisenes Arbeidsgiverforening på vegne av sine medlemmer. Implementeringen av den nye arbeidsmiljøloven (1977) i NJ ga noen helt konkrete forbedringer for kvinnelige journalister: utvidede rettigheter til fødselspermisjon og forbedrede bestemmelser når det gjaldt fri til å passe syke barn¹¹⁸. Yrket ble lettere å kombinere med et familieliv - både for kvinner og menn.

På bakgrunn av den nye loven opprettet NJ et eget arbeidsmiljøutvalg¹¹⁹. Utvalget fikk kvinneflertall¹²⁰ med Bente Sabel Thorkelsen¹²¹, Linda Li og Reidun Kvaale¹²². De kvinnelige utvalgsmedlemmene var alle deltagere i Engebret-bevegelsen. En av de første initiativene utvalget kom med var å søke om midler til et forskningsprosjekt¹²³ om arbeidsmiljøet i pressen¹²⁴. Målet med prosjektet var å se nærmere på journalistenes psykososiale arbeidsmiljø, deriblant dagspressejournalistenes fysiske og psykiske helse, de eldre arbeidssituasjon og områdene arbeidstid og arbeidsorganisasjon. Undersøkelsen avdekket flere interessante aspekter ved yrket, blant annet at nesten halvparten av de kvinnelige journalistene mente at det forekom forskjellsbehandling mellom kjønnene. Det ga seg utslag i fysisk og psykisk belastning særlig for kvinnene. Dette ble støttet av de øvrige

¹¹⁸ NJs årsberetning 1977-1979, 17, NJA.

¹¹⁹ Vedtaket om opprettelsen av arbeidsmiljøutvalget ble gjort av landsstyret etter at arbeidsmiljøloven trådte i kraft i juli 1977.

¹²⁰ I tillegg satt Stein Ove Grønsund som formann og Tore Johan Markhus i det nye arbeidsmiljøutvalget.

¹²¹ Nå Bente Sabel.

¹²² NJs årsberetning 1977-1979, 12, NJA.

¹²³ På initiativ fra arbeidsmiljøutvalget søkte NJ Kommunal- og Arbeidsdepartementet om midler til forskningsprosjektet. Prosjektet fikk i 1979 en bevilgning på 80.000,- kroner og en tilsvarende sum året etter (NJs årsberetning 1977-1979). Prosjektet ble styrt av Reidun Kvaale, Stein Ove Grønsund og Arne Hofseth fra NJ, Tamar Bermann og Bjørg Aase Sørensen fra Arbeidspsykologisk Institutt (API) og Mie Berg fra NRK. I tillegg var Øystein Gullvåg Holter med som forsker fra API. API var faglig ansvarlig for prosjektet. Forskningsresultatene ble presentert og utgitt i bokform i 1981 under tittelen "Diagnose: Journalist". Forfatterne var Turid Børtnes og Stein Ove Grønsund. Undersøkelsen ble fulgt opp på begynnelsen av 1990-tallet (Ottosen 1996, 424).

¹²⁴ NJs årsberetning 1977-1979, 13, NJA.

funnene i undersøkelsen: “betingelsene for å arbeide som journalist er nokså forskjellige for kvinner og menn”¹²⁵. Dette funnet var et *understatement*. De kvinnelige journalistene i mitt materiale har alle kjent forskjellsbehandlingen på kroppen. Stereotype og gammeldagse forventninger til kvinner generelt plasserte mange av de kvinnelige journalistene i en trang bås. Det skulle et stort “moralsk mot” (Eide 28.01.2009) til for å sloss seg ut av denne. Nettopp dette motet var Engebret-bevegelsens styrke.

Funnene fra den første arbeidsmiljøundersøkelsen ble senere utgitt i en populærisert bokversjon med tittelen *Diagnose: Journalist. Om norske journalisters arbeidsmiljø* (1981); forfatterne var Turid Børtnes og Stein Ove Grønsund. Funnene som omhandlet kjønnsperspektivet dannet grunnlaget for en undersøkelse om kvinnelige journalisters arbeidsvilkår. NJ var ikke delaktig i det nye prosjektet, men opprettet en støttegruppe bestående av Anne Skatvedt, Turid Børtnes og Bente Sabel¹²⁶. Som tidligere nevnt, hadde medlemmene i støttegruppen røttene i Engebret-bevegelsen, og fikk med seg flere av Engebret-damene på møter i forbindelse med prosjektet. Forskningsresultatene ble publisert i boken “Det koster å være kar - særlig når en er kvinne” i 1984¹²⁷, og ble et viktig dokument i det faglig arbeidet i årene etterpå (mer om dette i kapittel 5).

6.3.5 Nei til kvinneutvalg

En generell konsensus i Engebret-bevegelsen var et ønske om å ikke være et eget kvinneutvalg i NJ. Målet var å delta i det generelle faglige arbeidet, inkludert det likestillingspolitiske. Særlig ble disse tankene tydelige da de utvekslet erfaringer og idéer med de kvinnelige medlemmene i Dansk Journalistforbund (DJ), noe de gjorde flere ganger på 70-tallet. Det var en diskusjon som både ble tatt i Engebret-bevegelsen og i NJ, og linjen som ble lagt var et tydelig nei til egne kvinnefora innad i fagforeningen¹²⁸. Nettopp at NJs likestillingspolitiske linje skulle favne både kvinnelige og mannlige journalister, var et

¹²⁵ Journalisten april 1981, NJA.

¹²⁶ NJs årsberetning 1981-1983, NJA.

¹²⁷ “Det koster å være kar - særlig når en er kvinne” ble utgitt av Arbeidspsykologisk institutt og Norsk Journalistlag, og trykket på Institutt for journalistikk i 1984.

¹²⁸ Rapport til Dansk Journalistlag i forkant av kvinneseminar i DJ i 1978. Undertegnet av Anne Skatvedt og Reidun Kvaale 25.08.1978, NJA.

sentralt poeng i NJs arbeid. I 1978 understreket Anne Skatvedt og Reidun Kvaale NJs likestillingspolitiske linje slik:

NJs linje foran siste tariffrevisjon var å fremme krav som kommer alle medlemsgrupper til gode, altså ingen spesielle kvinnekrav. Linjen er å gjøre journalistyrket mindre tøft og bohem-preget enn det tradisjonelt har vært. Vi ønsker ikke å skape særrettigheter for kvinnelige journalister (Notat av Skatvedt og Kvaale 25.08.78. Notat ble utarbeidet i forkant av et kvinneseminar i Dansk Journalistforbund, NJA.)

Dette var tanker som var typisk for likhetsfeminismen. Likheten mellom kjønnene ble fremhevet og strategier som fikk kvinner inn på mannsdominerte arenaene ble foretrukket. Målet var forandring og de kvinnelige journalistene la an en strategi der de kjempet for likhet med de mannlige journalistene innenfor de eksisterende rammene. Senere, som jeg kommer tilbake til nedenfor, valgte de kvinnelige journalistene andre type strategier hentet fra forskjellsfeminismen.

Engebret-bevegelsen ble opprettholdt som et springbrett til generelt faglig arbeid. Derfor var det en naturlig konsekvens at det likestillingspolitiske arbeidet i NJ, båret gjennom av personer som hadde solid forankring i Engebret-bevegelsen, rettet seg mot både kvinner og menn. Dette var en linje som bar frukter. Som vi har sett satte landsmøtet i 1975 standarden for kvinnelig representasjon i fagorganisasjonen, lokallagene og i redaksjonsklubbene. Lønnsforskjellene mellom kvinner og menn gikk ned; det gjorde også det provoserende “mannstillegget”.

Men på tampen av 1970-tallet snudde vinden. I perioden 1970 til 1980 hadde lønnsforskjellen gått jevnt og trutt ned fra 15,4 prosent i 1970 til 5,4 prosent i 1978, mens “mannstillegget” hadde gått ned fra 11 prosent i 1970 til tre prosent i 1980. Men i 1980 var lønnsforskjellen igjen høy; nå var den på 7,9 prosent. Altså, den positive lønnsutviklingen fra 70-tallet snudde, og selv om det var andre faktorer enn “mannstillegget” som gjorde at lønnsforskjellen gikk opp igjen fra 1978, ga det nok en følelse av å gå “to skritt tilbake”. I NJs årsberetning for årene 1979-1981 konstateres det at:

... hvis den gunstige utviklingen i kvinnelige journalisters lønn i forhold til mannlige journalisters lønn hadde fortsatt i samme takt og samme retning som i 1976, 1977 og 1978, skulle både den rent matematiske lønnsforskjell mellom kvinner og menn og det rene ‘mannstillegg’ ha forsvunnet i 1980. Det skjedde ikke - isteden har vi måttet registrere at gapet mellom kvinnelønn og mannlønn i journalistikk er blitt større i landsmøteperioden. (NJs årsberetning 1979-1981, 20-21, NJA.)

Som det allerede er fremkommet, var prinsippet om lik lønn for arbeid av lik verdi et “faktum” i NJ. Likestillingsloven (1978) aktualiserte dette prinsippet. Men fortsatte forskjeller mellom lønningene for kvinnelige og mannlige journalister, førte til protokolltilførsel til Journalistavtalens § 5 i 1980: “... Partene¹²⁹ konstaterer enighet om at de prinsipper som er kommet til uttrykk i lov om likestilling mellom kjønnene, § 5, må legges til grunn ved vurderingen av lønningene.”¹³⁰

Arbeidsmiljøet var i fokus og den store arbeidsmiljøundersøkelsen avdekket altså store utfordringer for det nye ti-året. Andelen kvinner gikk ned i yrket til tross for økt rekruttering¹³¹. Og lønnsforskjellen økte igjen.

“Norsk Journalistlag har det siste tiåret vært spesielt opptatt av de kvinnelige journalistenes situasjon. Det er med tendenser til resignasjon vi nå kan registrere at kvinnene både lønnsmessig og i det totale arbeidsmiljø fortsatt er utsatt for forskjellsbehandling.” (Landsmøtereferat 1981, s. 41, NJA.)

Det var altså en følelse av resignasjon og pessimisme i arbeidet for likestilling i NJ. Det ga grunnlaget for å vurdere andre måter å jobbe med likestillingsspørsmål, som kom til uttrykk i det nye tiåret.

6.4 Stagnasjon og nye veier: 1980-tallet

Stemningen ved inngangen til det nye tiåret var tildels pessimistisk. Den likestillingspolitiske linjen fra 1978 ble revidert. For på 1980-tallet ble tiltak som fremmet kvinnelige journalister som gruppe vurdert, blant annet ble likestillingsutvalget opprettet og kvotering for å fremme likestilling i pressen kom for alvor opp på dagsordenen.

¹²⁹ Partene nevnt her er Norsk Journalistlag og Avisenes Arbeidsgiverforening.

¹³⁰ Vedlegg til brev fra Skatvedt til Boa Ruthstrøm (ved Svenska Journalistförbundet), 09.04.1981, NJA.

¹³¹ Notat fra Skatvedt og Kvaale, 25.08.1978, NJA.

6.4.1 Opprettelsen av likestillingsutvalget i 1981

På landsmøtet i 1981 ble de kvinnelige journalistenes situasjon debattert. Anne Skatvedt tok til orde for å opprette et utvalg med hovedoppgave å fremme kvinners interesser i journalistikken:

Landsmøtet anmoder landstyret om å la et utvalg få et særlig ansvar for å arbeide for full likestilling mellom kvinnelige og mannlige journalister når det gjelder lønn, arbeidsforhold, arbeidsoppgaver og avansement. Et slikt utvalg bør også øke andelen av kvinner i journalistikken. Landsstyret vurderer om disse oppgaver best ivaretas gjennom et eget utvalg eller om de kan løses tilfredsstillende av f. eks. arbeidsmiljøutvalget. (Landsmøteprotokoll 1981, 4, NJA.)

Disse tankene innebar et brudd med tidligere idéer. Den likestillingspolitiske linjen som hittil var fulgt i NJ, hentet strategier fra likhetsfeminismen. Nå ble denne linjen forlatt til fordel for en forskjellsfeministisk strategi, der tiltak som fremmet likestilling og kvinnespørsmål ble foreslått. Anne Skatvedt mente at det var “spesielle problemer” med kvinnerepresentasjonen i NJ og at det var bakgrunnen for forslaget om et eget utvalg:

Vi har nå den svakeste kvinnerepresentasjonen i styret siden 1975. Jeg tror heller ikke at vi kommer videre bare gjennom å arbeide i Engebret-bevegelsen. Dette er verdifullt, men det tilfører ikke NJ nye folk eller norske redaktører nye tanker. Jeg tror vi trenger et likestillingsutvalg med deltakelse fra begge kjønn. Arbeidet må formaliseres, slik at vi kan få både kvinner og menn til å drive dette fram overfor NJ. (Landsmøtoreferat 1981, 47, NJA.)

Dette utløste en debatt om Engebret-bevegelsens eksistensberettigelse. En annen av landsmøtedelegatene, NTB-journalist Skjalg Fremo, støttet Skatvedt og sa i den forbindelse at “Det var mulig Engebret-bevegelsen hadde utspilt sin rolle i Oslo”. Til dette repliserte Skatvedt: “Engebret-bevegelsen har *ikke* utspilt sin rolle. Ett eksempel er debatten etter kvinnekongressen i København. Men vi trenger også noe nytt - et tillegg til Engebret-bevegelsen.” I et notat til landsstyret i etterkant av landsmøtet, utdypet Skatvedt dette ytterligere:

Undertegnede inntrykk er at Norge har tapt mye av det forsprang vi hadde iallfall på danskene i 1975-78, at vi har kartlagt vår elendighet bedre enn svenskene, men at vi ikke har apparatet som trengs til å gjøre det enklere å være kvinnelig journalist, et organ som har som særlig oppgave å overvåke at likestillingen går den riktige veien. All erfaring innen likestilling viser at konkrete tiltak er påkrevet. Dansk Journalistforbund har et kvinneutvalg direkte under hovedbestyrelsen, vi har Engebretbevegelsen som etter min mening ikke får utrettet noe innen NJ fordi den lever sitt eget liv uten broforbindelse til landsstyret. (Skatvedt i rapport til landsstyret 1. mai 1981, NJA.)

Skatvedts forslag om et eget utvalg ble vedtatt. Landsstyret konkluderte med at et eget likestillingsutvalg ville være mest hensiktsmessig. I utvalget satt blant andre Engebret-deltagerne Skatvedt og Bente Sabel som medlemmer. 1. juli 1981 hadde utvalget sitt første møte. Oppgavene ble de som Skatvedt hadde foreslått på landsmøtet: lønn, arbeidsforhold, arbeidsoppgaver og avansement. En annen viktig oppgave for det nye likestillingsutvalget var å vurdere virkemidler som kunne tas i bruk for å øke andelen av kvinner i journalistikken. Utvalget oppfordret alle lokallag til å utnevne en likestillingskontakt. På nyåret i 1982 ble likestillingskontaktene invitert til NJs første likestillingskonferanse. Konferansen gikk av stabelen i mars 1982 og der ble de ovennevnte oppgaver ble diskutert.

Under Diis Bøhns ledelse ble likestillingsutvalget prioritert bort. Begrunnelsen var at likestillingssaken ikke var blant fagforeningens viktigste saker, og NJ-ledelsen ønsket utvalg som tok seg av de mest aktuelle sakene¹³².

6.4.2 Kvoteringsdebatten

Kvotering hadde vært oppe i flere sammenhenger, men uten at det kom konkrete forslag til løsninger ut av det. 70-tallets “bevisstgjøringsfase” hadde fokus på lønnsforhold og arbeidsmiljø. Den store, omfattende arbeidsmiljøundersøkelsen la klarere rammer/føringer for likestillingsarbeidet, og tydeliggjorde at det må konkrete tiltak til for å fremme krav om likestilling. Det var tid for forslag til hvordan man kunne øke kvinneandelen i yrket, få kvinner inn i lederposisjoner og beholde kvinnene i yrket lenger.

Kvotering var et virkemiddel som ble diskutert på flere arenaer ved inngangen til 80-tallet. På København-konferansen i 1980 hadde kvotering også vært tema (Skard 2007). Likestillingsloven (1978) satte også kvotering opp som virkemiddel (Holgersen 1983, 31). Med Arbeiderpartiregjeringens handlingsplan for likestilling i 1981, som blant annet åpnet for bruken av radikal kjønnskvolterering, ble denne debatten løftet opp på den offentlige agendaen (Hagemann 2004).

Andelen kvinner i journalistyrket var lavere enn andelen kvinner i yrkeslivet for øvrig. I 1983 var kvinneandelen i NJ 21 prosent¹³³, mens andelen yrkesaktive kvinner generelt var 40

¹³² Telefonsamtale med Diis Bøhn 30.04.2009.

prosent i 1980 (Statistisk sentralbyrå 2007). Journaliststanden hadde altså en stor utfordring med hensyn til det journalistiske idealet om å speile samfunnet. Reidun Kvaale argumenterte for kjønnsmessig balanse for å kunne lage god journalistikk:

Tiden er endelig moden for å se det uheldige i at redaksjoner og redaksjonsledelse så ensidig domineres av det ene kjønn. For det første kommer våre medier da i utakt med utviklingen ellers i samfunnet, for det annet bør arbeidsmiljøet i ukepresse, aviser og kringkasting ha en kjønnsmessig balanse som tilsvarer den leser- og lytterkrets vi arbeider for. Først da presenterer vi den beste journalistikk, den som dekker alle sider av menns og kvinners hverdag. (Kvaale 1982.)

Spørsmålet om hva man kunne gjøre for å øke andelen kvinner i journalistikken, ble stilt på NJs første likestillingskonferanse i mars 1982. Da Likestillingsutvalget sendte ut et forslag til faglig handlingsprogram med det nye punktet om kjønnskvoltering, var det med en viss forventning og spenning knyttet til redaksjonene¹³⁴. Men flere av lokallagene, blant andre Vest-Agder Journalistlag, Oppland Journalistlag og Troms Journalistlag hadde allerede gått inn for kjønnskvoltering; kvotering som virkemiddel hadde modnet før landsmøtet i 1983¹³⁵. I 1983 kom spørsmålet opp på landsmøtet. Selve prinsippet var det enighet om, men det ble en debatt om formuleringer. Landsstyrets innstilling, med ordlyden *det under-representerte kjønn*, ble karakterisert som “kjønnsløs”. Det var Åse Himles forslag som til slutt fikk flertall: “I landsmøteperioden vil NJ særlig gå inn for at kvinner under ellers like vilkår foretrekkes ved ansettelse. Til ledende stillinger foretrekkes kvinner hvis vedkommende ellers er faglig kvalifisert.”¹³⁶

I et informasjonsskriv til lokallag og redaksjonsklubber i landet, understrekte Bente Sabel at landsmøtet valgte en sterkere fortrinnsrett for kvinner til ledende stillinger, fordi antall kvinner i ledende stillinger i pressen ikke har økt i takt med kvinneandelen i yrket totalt. I den forbindelse oppfordret Sabel til en diskusjon rundt ansettelseskriteriene til ledelsesstillinger:

¹³³ NJs årsberetning 1981-1983, 6, NJA.

¹³⁴ Møtereferat NJs likestillingsutvalg høst 1982, NJA.

¹³⁵ Journalisten februar, mai, november 1982, NJA.

¹³⁶ Journalisten mai 1983, NJA.

De som foretrekkes i lederstillinger har ofte sin erfaring fra vikariater og som stedfortredere for redaksjonssjef, vaksjef, osv. Det er derfor også grunn til å be redaksjonsklubbene se nærmere på hvem som får denne muligheten til å skaffe seg erfaring, og hvordan denne rekrutteringen foregår. (Rundskriv nr. 17 83/85, 01.03.21984, NJA.)

I et intervju beskriver Anne Skatvedt kvoteringsvedtaket slik: “Krav om kjønnskvoltering blant journalister og redaktører er nærmest som å banne i kirken. ... Kvotering kan virke som en rød klut.”¹³⁷ Det hadde hun rett i. Da NJ og Avisenes Arbeidsgiverforening (AA) satte seg ned ved forhandlingsbordet, ville ikke AA fullt ut akseptere kjønnskvoltering. Det var særlig punktet om kvotering av kvinner til lederstillinger som ble vanskelig å godta. Kanskje det er grunnen til at det fortsatt er glissent i lederskiktet i pressen i dag?

6.4.3 Første kvinnelige leder

Kanskje var det symptomatisk at Anne Skatvedt ble leder i NJ leder samme år som kvoteringsvedtaket ble vedtatt? Hun var aktiv i redaksjonsklubben i Aftenposten på begynnelsen av 1970-tallet og aktiv Engebret-deltager fra begynnelsen i 1974. I Norsk Journalistlag hadde Skatvedt gjort en betydelig innsats lenge. Hun markerte seg i 1975 da hun talte de kvinnelige journalistenes sak på landsmøte. I 1976 ble hun NJs første kvinnelige faglige sekretær, en stilling hun hadde til utgange av 1978. På landsmøtet i 1979 ble hun valgt til nestleder, en posisjon hun hadde frem til hun overtok lederrollen sin første kvinnelige leder. Bakgrunnen for lederskiftet var NJs opprettelse av generalstilling i organisasjonen fra 1. januar 1984. Dermed rykket Anne Skatvedt opp i lederstillingen. Senere ble hun gjenvalgt og satt til 1987.

Det var en historisk begivenhet da Skatvedt tiltrådte ledervervet. Men det ikke ble gjort noen større notis av det: “Anne Skatvedt ... ble snytt for en offentlig markering.” (Ottosen 1996, 429). Selv sier Skatvedt at hun ikke tenkte over at hun ikke fikk noen markering som første kvinne i lederstolen: “Det slo ikke meg at det ikke ble noen sak på det. Det var hyggelig å være første kvinne i ledervervet. Jeg tenkte ikke på det da, jeg var mye mer bevisst på det da jeg talte på landsmøtet i 75, at jeg sto der på talerstolen som kvinne.”

Men for Engebret-bevegelsen var det en viktig seier.

¹³⁷ Aftenposten 25.02.1984, NJA.

6.5 Oppsummering

I Gerd Benneches tid som tillitsvalgt i Norsk Journalistlag, ble likestillingsspørsmål satt på dagsorden. De første årene etter 1969, da kvinnelige journalister for første gang ble synliggjort i lønnsstatistikken, var det lønn som primært ble satt på den kvinnepolitiske agendaen. Med Engebret-bevegelsens oppstart i 1974 ble også debatten om hva kvinnelige journalistikk var, og om det i det hele tatt fantes et slikt journalistisk stoffområde. Anne Skatvedt satte begge temaene øverst på dagsordenen da hun talte på landsmøtet i 1975. Det samme året ble Astrid Fiskvik første kvinnelige nestleder, og Skatvedt ble senere samme år innstilt til stillingen som faglig sekretær, den første i den stillingen overhodet. Kvinnene gjorde inntog også i de øvrige vervene. På slutten av 70-tallet, da arbeidsmiljøloven ble vedtatt, kom de første arbeidsmiljøundersøkelsene. De dokumenterte at kvinner ble forskjellsbehandlet både med hensyn til lønn, arbeidsområder og muligheter for avansement. Undersøkelsene dannet grunnlag for ulike likestillingstiltak i NJ i årene etter.

Likestillingsarbeidet i NJ på 70-tallet var preget av at kvinner fikk posisjoner og tok verv, at lønnsforskjellene ble mindre og at arbeidet for bedre arbeidsvilkårene i yrket gradvis høstet frukter. Ved overgangen til 80-tallet snudde vinden. Tilbakeslag i lønnsstatistikken og en generell opplevelse av at likestillingsarbeidet sto stille, påkalte nye metoder. I 1981 ble et eget likestillingsutvalg opprettet, og i 1983 vedtok landsmøtet å innføre radikal kjønnskvolterering. Perioden ble avsluttet med at Anne Skatvedt ble første kvinnelige leder i NJ, en milepæl i NJs likestillingshistorie.

7. Sammenfatning

I oppgaven har jeg sett på nærmere på Engebret-bevegelsen, det arbeidet som ble gjort innad i bevegelsen og jeg har synliggjort noen linjer i Norsk Journalistlags (NJ) likestillingshistorie i perioden 1970-1985. Til grunn for oppgaven ligger et kjønnsperspektiv. Gjennom eksplorerende metoder har jeg nærmet meg noen svar på oppgavens problemstilling: Hvilken rolle spilte Engebret-bevegelsen for utviklingen av likestillingspolitikken i Norsk Journalistlag? I sammenfatningen her vil jeg trekke hovedlinjene fra materialet og nærme meg et svar på den innledende problemstillingen.

Likestilling var et hovedtema på 70-tallet. Feminisme i ulike drakter dannet det idémessige grunnlaget for kvinnereisningen, og forholdet mellom likhet og ulikhet mellom kjønnene var hovedkjernen i problematikken. Radikal-feminismen fremhevet forskjellene mellom kjønnene, mens liberal-feminismen fremhevet likheten (Halsaa 1996). I Engebret-bevegelsen lå denne dikotomien til grunn for bevegelsens arbeid, og for strategiene som ble valgt i likestillingsarbeidet i NJ.

Engebret-bevegelsen fikk bred oppslutning blant hovedstadens kvinnelige journalister. Det var særlig den urettferdige lønnsforskjellen mellom kvinnelige og mannlige journalister, og det påviselige ”mannstilletget”, som samlet kvinnene til en offensiv utover på 70-tallet. I yrket fantes prosesser som ”etablerer en kjønnsdeling” og som ”produserer kjønns mønstre” når det gjelder arbeidsområder, lønn og underordning (Acker 1993). Acker fremholder at arbeidsgivere kan reprodusere disse kjønnsforskjellene bevisst samtidig som fagforeningen kan være uvitende om disse strategiene. Og det var nettopp innenfor fagforeningens rammer at Engebret-bevegelsen valgte å kjempet om likelønn, bedre arbeidsvilkår og kvinnerepresentasjon. Norsk Journalistlag ble Engebret-bevegelsens fremste arena og oppfordret de kvinnelige journalistene til å ta verv i NJ og ta ordet på landsmøter. Likestillingssaken kom på dagsorden i NJ og kvinner ble synlige. Resultatene kom jevnt og trutt de første årene: økt representasjon i NJ, mindre lønnsforskjell og bedre arbeidsvilkår i yrket. Det var en fase med *bevisstgjøring*, og med strategier hentet fra likhetsfeminismen. På slutten av 70-tallet kom de første systematiske kartleggingene av arbeidsmiljøet i yrket (blant andre Børtnes og Grønsund 1981; Skard 1984). Undersøkelsene dokumenterte forskjellsbehandling av kvinnelige journalister og at den journalistiske nyhetskulturen

ekskluderte såkalte kvinnelige stoffområder (Skard 1984). Dette bildet ble bekreftet igjen ti år senere (Eide 1991).

I diskusjoner om kvinnelige journalistikk ble argumenter fra både forskjellsfeminismen og likhetsfeminismen brukt til å belyse spørsmål om det *finnes det en egen kvinnelig journalistikk*, hva som *kjennetegner en kvinnelig journalistikk* og om mediene *trenger en kvinnelig journalistikk* for å kunne oppfylle det journalistiske idealet om å speile samfunnet. De forskjellsfeministiske argumentene fikk etterhvert størst plass; erkjennelsen av at nyhetsrommet var maskulint fikk innpass og *balanse i den journalistiske virkelighetsbeskrivelsen* (Kvaale 1986) ble etterspurt.

Engebret-bevegelsen var et fenomen typisk for sin tid. Å danne bevegelser med mål om å bevisstgjøre og skape holdningsendringer, var en del av 70-tallets uformelle politiske landsskap. Engebret-bevegelsen ble et springbrett til generelt fagforeningsarbeid, for der hadde man muligheten til å være med å påvirke vilkår og rammer for yrket. Andersson (2003) hevder at en sosial bevegelse har en felles idé eller ideologi, og at felles oppfatninger og solidaritet er grunnelementer i samholdet. Aktørene i bevegelsen er involvert i en politisk og/eller kulturell konflikt der målet er å forandre samfunnet. Gjennom kollektive aksjoner fremfører bevegelsen protester (Andersson 2003, 153). Engebret-bevegelsen hadde i løpet av sin tid en rekke kollektive aksjoner, helst innenfor ordnede rammer, men like fullt lå det en protest i det. Anne Skatvedt talte med mandat fra Engebret-bevegelsen på landsmøtet i 1975 og satte likestilling på dagsorden, et kvinneseminar ble arrangert på høsten i 1975 og flere initiativ ble tatt overfor andre kvinnegrupper i samfunnet. Dekningen av FNs kvinnekongress i København i 1980 representerte et brudd med etablerte konvensjoner i yrket og må sees på som en skarp protest mot disse.

I overgangen til 80-tallet var det misnøye med likestillingsresultatene. Lønnsforskjellene økte igjen, og arbeidsmiljøundersøkelsene dokumenterte forskjellsbehandling av kvinnene. Det skapte en opplevelse av at de strategiene som var valgt, ikke førte frem. Det påkalte et oppgjør med metodene som var brukt i likestillingsarbeidet. Nye strategier, hentet fra forskjellsfeminismen, la grunn for opprettelsen av likestillingsutvalget i 1981 og kvoteringvedtaket i 1983.

Det er de aktive deltagerne som utgjør fundamentet i en bevegelse: "Sociala rörelser kan bestå av allt från informella grupper till fasta organisationer, men det är de aktiva deltagarna

som utgör fundamentet.” (Andersson 2003, 153). Flere av de mest sentrale aktørene i bevegelsen fikk etterhvert verv eller stilling i NJ. Dette kom som et resultat av Engebret-bevegelsens oppfordring til nettopp det, og nettopp det hadde vært en bevisst linje i Engebret-bevegelsens strategi. Det kan være en delforklaring på at Engebret-bevegelsen på begynnelsen av 80-tallet gradvis døde hen; likestillingskampen ble ivaretatt av fagforeningen og Engebret-bevegelsen ble overflødig. Dahlerup (1998) peker på at dette er et dilemma for en bevegelse. En organisatorisk fundering, i dette tilfelle i NJ, ser ut til å ødelegge bevegelsens kraft som samfunnsforandrer. Men det var også andre faktorer som bidro til Engebret-bevegelsens oppløsning. Reidun Kvaale, som var bevegelsens *primus motor*, gikk bort julen 1984. Hun hadde vært bevegelsens naturlige midtpunkt og sto alltid på barrikadene for likestilling av kvinnelige medarbeidere i pressen (Kvaale 1986).

Kildeliste

- Acker, J. 1993, "Å kjønne organisasjonsteori 1", *Nytt om kvinneforskning*, nr. 1, tilgjengelig fra: Kilden Informasjonssenter for kjønnsforskning, <http://kilden.forskningsradet.no/index.html>, [27.03.09].
- Andersson, I. 2003, "Att skapa en resning mot krigshot: Kvinnors nätverk som bas för bred mobilisering" i Hreinsson, E. og T. Nilson (red.) - *Nätverk som social resurs: historiska exempel*, Studentlitteratur, Lund, s. 151-170.
- Bjørnsen, G. 2003, *Journalister i støpeskjeen*, HiO-rapport nr 23, Oslo.
- Blom, I. 1999, "Brudd og kontinuitet: Fra 1950 mot årtusenskiftet" i Blom, I. og S. Sogner *Med kjønnsperspektiv på norsk historie: fra vikingtid til 2000-årsskiftet*, Cappelen akademisk forlag, Oslo, s. 299-345.
- Bratteli, Tone, unpubl. artikkel, "Engebret-bevegelsen og mediakuppene".
- Børtnes, T. og S.O. Grønsund 1981, *Diagnose: Journalist: Om norske journalisters arbeidsmiljø*, Institutt for journalistikk, Oslo.
- Dahlerup, D. 1998, *Rødstrømperne: Den danske Rødstrømpebevægelses udvikling, nytænkning og gennemslag 1970-1985*, bd. 1, Gyldendal, København.
- Eide, E. 2007, "Kvinner blir borte, kjønn også!", i Pressehistoriske skrifter nr. 8, 'Har de ikke journalister i Aftenbladet lenger når de sender et kvinnfolk?': *Kjønnsperspektiv på pressehistorien*, Norsk pressehistorisk forening, Oslo, s. 12-20.
- Eide, E. 2000, *Narrespeil: kjønn, sex og medier*, Høyskoleforlaget, Kristiansand.
- Eide, E. 1999, "Kvinneunderskudd i mediene: Er det noe å bråke for, da?", i von der Lippe, B. og Nordhaug, O. (red.), *Medier, påvirkning og samfunn*, Cappelen, Oslo, s. 49-78.
- Eide, E. 1991, *Kvinnebildet i norsk dagspresse ved inngangen til 1990-årene – og journalistenes bilde*, Forskningsrapport nr. 6, Norsk Journalisthøgskole.
- Ekman, K. 1998, *Var så god: makt, kön och media*, Bokförlaget Rabén Prisma, Stockholm.
- Ellingsæter, A.L. og S. Lingsom 1983, *Arbeid, fritid og samvær: endringer i tidsbruk i 70-årene*, Statistisk Sentralbyrå, Oslo – Kongsvinger.
- Engelstad, F., C.E. Grenness, R. Kalleberg og R. Malnes 2005, *Introduksjon for samfunnsfag*, Gyldendal akademisk, Oslo.
- Gjessing, G. 2004, "Fra skog og fjell til Akersgata", i Pressehistoriske skrifter nr. 3, *Å skrive i motvind: Ruth Thomsen og Stavanger Aftenblad 1934-1980*, Norsk pressehistorisk forening, Oslo, s. 135-138.

-
- Gynnild, A. 1990, *Avisene fangar blikket*, Det Norske Samlaget, Oslo.
- Hagemann, G. 2004, "Norsk nyfeminisme: amerikansk import?", *Nytt Norsk Tidsskrift* nr 03-04, s. 275-287, tilgjengelig fra: Idunn.no, www.idunn.no, [21.04.2009].
- Hagemann, G. 2003, "Om å gjøre det enkle komplisert og det usynlige synlig", i Hagemann, G., *Feminisme og historieskriving, inntrykk fra en reise*, Universitetsforlaget, Oslo, s. 52-74.
- Halsaa, B. 1996, "Variasjoner over et tema: feminisme som teori" i Holter, H. (red.) *Hun og han: Kjønn i forskning og politikk*, Oslo, Pax Forlag, s. 141-189.
- Holgersen, G. 1983, *Likestillingsloven: konsekvenser for kvinner i utdanning og arbeidsliv*, i *Kjønnsroller og likestilling*, Oslo, Universitetsforlaget.
- Holter, H. 1996, "Om kjønn og politikk" i Holter, H. (red.) *Hun og han: Kjønn i forskning og politikk*, Pax Forlag, Oslo, s. 2-24.
- Hreinsson, E. og T. Nilson (red.) 2003, *Nätverk som social resurs: historiska exempel*, Lund, Studentlitteratur.
- Kjeldstadli, K. 1992, *Fortida er ikke hva den en gang var: En innføring i historiefaget*, Oslo, Universitetsforlaget.
- Kjeldstadli, K. 1981, "Kildekritikk", i Hodne, B., K. Kjeldstadli og G. Rosander (red.), *Muntlige kilder: om bruk av intervjuer i etnologi, folkeminnevitenskap og historie*, Oslo, Universitetsforlaget, 66-84.
- Kvaale, R. 1986, *Kvinner i norsk presse gjennom 150 år*, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo.
- Kvaale, R. 1982, "Den 'hemmelige' Engebret-bevegelsen: hva er det de egentlig driver med?" i *Journalisten*, januar, s. 12-13.
- Kvaale, R. 1981, "Hvor blir det av dere, jenter: Kvinnelige journalister er fortsatt forskjellsbehandlet" i *Journalisten*, januar, s. 10-12.
- Lönnroth, A. (red.) 2008, *Empati og engagemang: En kvinnolinje i svensk journalistik*, Tusculum Förlag, Enhörna.
- Melby, K. 1999, "Husmorens epoke: 1900-1950", i Blom, I. og S. Sogner (red.) *Med kjønnsperspektiv på norsk historie: fra vikingtid til 2000-årsskiftet*, Cappelen akademisk forlag, Oslo, s. 227-298.
- Ose, A.H. 2008, *Hvem snakker i NRK: Kampen for likestilling i norsk radio og fjernsyn perioden 1970 til 1995*, masteroppgave i historie ved Universitetet i Bergen, tilgjengelig fra: Universitetet i Bergen, <http://hdl.handle.net/1956/2912>, [21.04.2009].
- Ottosen, R. 2004, *I journalistikkens grenseland: Journalistrollen mellom marked og idealer*, IJ-forlaget, Kristiansand S.

- Ottosen, R. 1996, *Fra fjærpenn til Internett*, Aschehoug, Oslo.
- Ottosen, R., L.A. Røssland og H. Østbye 2002, *Norsk pressehistorie*, Samlaget, Oslo.
- Roalsø, E.-B. 2004, "Kvinnesak eller kvinnesaker?", i Jahr, E. (red.), *Kjønn og journalistikk i mediene*, IJ-forlaget, Kristiansand, s. 151-168.
- Roalsø, E.-B. 2004, "Å skrive i motvind: Ruth Thomsen og Vi og Våre-sidene i Stavanger Aftenblad 1934-1980", i *Pressehistoriske skrifter nr. 3 Å skrive i motvind: Ruth Thomsen og Stavanger Aftenblad 1934-1980*, Norsk pressehistorisk forening, Oslo, s. 7-113.
- Sabel, B. 1984, "Støtten og solidariteten hvor ble den av?", *Journalisten*, desember, nr. 17, s. 11.
- Skard, T. 1984, *Det koster å være kar: særlig når en er kvinne*, Institutt for journalistikk, Fredrikstad.
- Skard, T. (red.) 1979, *"Kvinnekupp" i kommunene: hva skjedde da kvinnene fikk flertall i kommunestyrene i Asker, Oslo og Trondheim*, Gyldendal, Oslo.
- Skard, T. (14.05.2007), "Internasjonal kvinnekamp: FN og den internasjonale kvinnebevegelsen", [online] Kilden: informasjonssenter for kjønnsforskning, tilgjengelig fra: <http://kilden.forskningsradet.no/artikkel/vis.html?tid=45836> [07.04.2009].
- Skatvedt, A. 1975, "Kvinner i pressen", foredrag på Norsk Journalistlags landsmøte, 24.04.1975, NJA.
- Stafne, A.L. (24.05.2007), "Engebretbevegelsen", [online] Kilden: informasjonssenter for kjønnsforskning, tilgjengelig fra: <http://kilden.forskningsradet.no/artikkel/vis.html?tid=46258> [30.04.2009].
- van Zoonen, L. 1994, *Feminist media studies*, Sage, London.
- Vislie, Gerda 1977, "To-års jubileumsfest: Engebret-bevegelsen er liv laga", i *Journalisten*, februar, s. 5.
- Zilliacus-Tikkanen, H. 1997, *Journalistikens essens i et könspektiv*, Rundradions jämställdhetskommitté, Helsinki.
- Østbye, H., K. Helland, K. Knapsskog, L.O. Larsen 2002, *Metode-bok for mediefag*, 2. utgave, Fagbokforlaget, Bergen.

Annen litteratur

- Kunnskapsløftet 1999, Undersøkelse i regi av Norsk Journalistlag og Norsk Redaktørforening,

http://www.nj.no/.1.+Utvalgets+mandat%2C+arbeidsform.b7C_w7DS32.ips (oppsøkt 29. april 2009)

Likestillingsrådet 1975, "Kvinner i Norge: En del opplysninger om kvinnens stilling i Norge utarbeidet med henblikk på grunnskolen i forbindelse med kvinneåret" Februar 1975.

Artikler på internett

Regjeringen.no, Barne- og likestillingsdepartementet, "En studie av arbeidet med integrering av kjønnsperspektiv på departementenes arbeidsområder" [online], tilgang fra: http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/rapporter_planer/rapporter/2001/Jakten-pa-kjonnspektivet/2.html?id=277439 [30.04.2009].

Statistisk sentralbyrå, 13.03.2007, "Flere yrkesaktive kvinner: Gir et inkluderende arbeidsliv økt sykefravær?" [online] tilgang fra: <http://www.ssb.no/magasinet/analyse/art-2007-03-13-01.html>, [02.05.2009].

Wikipedia Den frie encyklopedi, 09.12.2008, Norsk Journalistlag [online], tilgang fra: http://no.wikipedia.org/wiki/Norsk_Journalistlag [26.01.2009].

Wikipedia Den frie encyklopedi, 09.12.2008, Norsk Journalistlag [online], tilgang fra: <http://no.wikipedia.org/wiki/Likestillingsombudet> [04.04.2009].

Arkiv

NJA - Norsk Journalistlags Arkiv, herunder:
- Journalisten

Appendix 1

INTERVJUGUIDE

Bakgrunn:

Arbeidssted:

Utdannelse:

Medlemsskap i fagforening, øvrige foreninger/organisasjoner, kvinnenettverk:

Verv:

Engbretbevegelsen:

Oppstartsdato, første møte, siste møte, antall medlemmer?

Hva var bevegelsens utgangspunkt?

Hvordan ble møtene gjennomført?

Hvilke behov lå til grunn for at dere ønsket dere et eget møtested?

Hvilken rolle spilte bevegelsen for deg og din karriere?

Hvilke mål hadde Engbretbevegelsen?

Hva var den viktigste effekten av samarbeidet for deg?

Hva var grunnen til at Engbretbevegelsen ble avsluttet?

Hvordan vil du beskrive Engbretbevegelsen?

Nettverksformen:

Hvorfor valgte dere å etablere dere som et nettverk?

Hvordan fungerte nettverket?

Gjorde nettverksformen det lettere eller vanskeligere å påvirke prosesser i NJ eller redaksjonene?

NJ:

Hvilke uttalte mål/forslag ble tatt med videre inn i NJ?

Hvordan ble saker initiert i Engbretbevegelsen lagt frem i NJ?

Hvilke fora i NJ var mottager?

Hvordan kan man beskrive påvirkningen Engebretbevegelsen hadde på NJ? (Press, innflytelse, effekt.)

Hvilken betydning fikk Engebretbevegelsen for at kvinner tok verv i NJ eller i redaksjonsklubben?

Hvordan ble kvinner møtt i NJ, i redaksjonsklubbene og på arbeidsplassen?

Kunne man som kvinne oppleve hersketeknikker i NJ, og som vanskeliggjorde engasjementet?

Var det vanskelig å heve stemmen? Måtte man være spesielt modig for å bli hørt? I NJ, i redaksjonen?

Trygve Moe-episoden:

Hva skjedde?

Hvilken rolle fikk utspillet til Moe for etableringen av Engebretbevegelsen?

Hvordan var samarbeidet med NJ og Moe etterpå?

Første kvinnelig leder i NJ:

I 1984 ble Anne Skatvedt som første kvinne leder i NJ. Dette ble ikke markert i Journalisten (Ottosen 1996), til tross for den historiske nyhetsverdien.

Hvorfor ble ikke dette markert?

Vakte den manglende markeringen reaksjoner?

Hvordan ble nyheten markert i Engebretbevegelsen?

Hvordan ble nyheten markert i NJ?

Saker:

Hvilke saker var Engebretbevegelsen særlig opptatt av? Hjertesaker?

Hvilke saker/hendelser/initiativ mener du bidro positivt til utviklingen av NJ mht likestillingsspørsmål?

Var det initiativ som ikke ble svart på eller som ble avvist?

Oppsummering:

Hva har Engebretbevegelsen betydd for deg?

Er det en eller flere saker som du mener er spesielt viktige i Engebretbevegelsens historie?

Hvilke saker ble spesielt viktige i forhold til NJ?

Appendix 2

OVERSIKT OVER MØTER I ENGEBRET-BEVEGELSEN 1974 – 1985

(Der hvor annet ikke er nevnt, har referatene og invitasjonene stått på trykk i Journalisten.)

1) Møte 4. november 1974

Invitasjon til første møte på Engebret Café 2. et. mandag 4. november 1974. Tittel for møte var “Noe å snakke om?” (oktober 1974).

Møtereferat fra 4. nov. 74.

Tittel: Kvinnelige journalister med fire forslag. Undertittel: Overveldende oppslutning om det første møtet. Undertegnet 60 jenter v/ Harriet Eide (desember 1974).

2) Møte 1975 (møte er ikke datert)

Møtereferat

Tittel: “Likestilling “ i Oslo-pressen: Menn bestemmer – og får bedre betalt. Undertegnet av Anne Skatvedt (mars 1975).

3) Møte 14. oktober 1975

Møtereferat fra 14. oktober 75.

Tittel: “Stortingets presselosje opptatt av mannesaker” Undertittel: Kvinnene har ikke den polemiske form som gir oppslagene. Undertegnet av Torill Rein (november 1975).

4) Møte (møte er ikke datert)

Møtereferat

Tittel: To-års jubileumsfest. Engebret-bevegelsen er liv laga. Undertegnet av Gerda Vislie. (februar 1977).

5) Møte 28. februar 1977

Møtereferat fra 28. februar 77.

Tittel: Engebret-møte: Kvinner i massemediene drøftet. Undertegnet av Sissel Benneche Osvold (april 1977).

6) Møte 23. januar 1978

Invitasjon til møte 23. januar. Tema: Kvinnekampen fra i går - til i morgen (januar 1978).

7) Møte 18. oktober 1978

Invitasjon til møte 18. oktober 78. Tittel for møte: "Tjejernas kamp innom massemedia" med Annika Danielson fra Aftenbladet (oktober 1978).

Møtereferat fra 18. oktober 78.

Tittel: Slik ble kvinneopprøret i Aftenbladet forberedt og gjennomført. Undertittel: Sentralt punkt: Menns nyhetsbegrep for snevert. Undertegnet av Helge Utkilen (desember 1978).

8) Møte 1. januar 1980

Møtereferat fra 14. januar 80.

Tittel: Engebret-bevegelsen ser på deltidsjobber (februar 1980).

9) Møte 17. mars 1980

Invitasjon til møte 17. mars 80. Tittel for møte: "Kvinneforskning – hva er det, og hvordan får vi forskningsresultatene gjort kjent?" (februar 1980).

10) Møte 16. juni 1980

Møte. Tema var FNs Kvinnekonferanse i København. (Brev fra Engebret-bevegelsen v Reidun Kvaale til NJ arbeidsutvalg, 17. juni 1980.)

11) Møte

Møtereferat udatert.

Tittel: Kvinner i pressen – journalister eller "misjonærer". Undertegnet av Turid Veber (oktober 1980).

12) Møte 3. desember 1981: "Skal Engebretbevegelsen fortsette?"

Møtereferat fra 3. desember 1981.

Tittel: Fortsatt behov for Engebretbevegelsen (januar 1982).

13) Møte 1. mars 1982

Møtereferat fra 1. mars 82.

Tittel: "Engebretbevegelsen". Tema på møtet: Justisminister Mona Røkke. Undertegnet av Reidun Kvaale (ett referat fra to møter) (mai 1982).

14) Møte 19. april 1982

Møtereferat fra 19. april 1982. Tema: Sirenes aktuelle opplagsproblemer. Undertegnet Reidun Kvaale (ett referat fra to møter) (mai 1982)

15) Møte 19. oktober 1982

Invitasjon til møte 19. oktober 82. Tittel for møte: "Kvinnejournalistikk er ingen myte!" (oktober 1982).

Møtereferat fra møte 19. oktober 82.

Tittel: Anne Torsvik på Engebret-møte: "Kvinnejournalistikk – et problem som alle burde være opptatt av." Undertegnet av Reidun Kvaale (november 1982).

16) Møte desember 1982 (usikkert, men mest sannsynlig rett før jul)

Møtereferat udatert.

Tittel: "Engebret-bevegelsen satte søkelyset på de tradisjonelle nyhetskriterier" (januar 1983).

Møtereferat udatert, men antagelig før jul 1982.

Tittel: Ingen er mer mislykket enn den journalist som ikke skjønner hva som er "godt stoff". Undertegnet av Trine Østlyngen (mars 1983).

17) Møte 7. februar 1983

Invitasjon til møte 7. februar 83. Tittel for møte: "Hvorfor har vi så få kvinnelige sjefer?" (januar 1983).

18) Møte 26. april 1983

Invitasjon til møte 26. april 83 (april 1983).

19) Møte 31. oktober 1983

Invitasjon til møte 31. oktober 83. Tittel for møte: "Kvinner – kursen i revers?" (oktober

1983).

20) Møte 19. mars 1984

Invitasjon til møte 19. mars 84. Tittel for møte: “Kvinner i mediene med utgangspunkt i undersøkelsen ‘Hvem snakker i NRK?’” (mars 1984).

21) Møte 18. mars 1985

Invitasjon til møte 18. mars 85. Tittel for møte: “Vi snakker om Reidun Kvaales bok om kvinnelige journalister.” (mars (nr. 5 – 8. mars) 1985).